

ERMIRA JORGO

854-32

876

Novela

8SH-32
876

ERMIRA JORGO

Redaktore
MALLINDA KODRA

NATA E DYTË E NURTENIT

Nata e dytë

novela

SHTËPIA BOTUESE «NAIM FRASHERI»

NATA E DYTË E NURTENIT

Gani Dana vdiq muajin e dytë të dhëndërisë. Shkonte në qytet, te xhaxhai i tij, Kasemi, hipur mbi kalin e bardhë e i veshur me rroba të reja. Të dielën do të venin bashkë në panairin e bagëtisë që bëhej në sheshin e pazarit.

Gratë në kësoll thanë se djalin e kishin marrë më sysh aq i bukur dukej majë kalit, si një trim përrallash. Shkonte rrugës së fshatit ngadalë, duke vështruar rrotull e duke u folur njerëzve. Xhexheja, që e kishte shtëpinë rrëzë kodrës, tha se vështronte me mall edhe gurët e xhadesë, sikur e dinte që e kishte për të fundit herë. Kali trokiste potkonjtë në kalldrëm, ecte rëndë që të shëtiste të zotin. Kur arritën në urë, kali qëndroi, nguli këmbët dhe zuri të rrotullohej duke zgjatur qafën pas sikur kërkonte të hante bish-tin e vet. Ganiu e kroi në zverk dhe i foli me të butë. Kali u bind dhe eci ngadalë mbi urë duke i hedhur këmbët me frikë. Pastaj papritur qëndroi si i goditur nga rrufeja, u ngrit arithi dhe lëshoi një hingëllimë si vajtim. Ganiu u plas në shesh pa frymë, me kurrizin të thyer.

Në fshat zia u bë e rëndë. Plakat e qanë djalin me ligje, burrat folën për Bariun, babanë e djalit, njeri trim e esnaf, që qe vrrarë në Luftën e Vlorës dhe kishte lënë të birin jetim pesë vjeç dhe nusen të ve njëzet e dy vjeçe. Nëna e Ganiut, Refoja, që e kishte rritur djalin me thonjtë e saj, ulëriu tri ditë rresht, duke ulur shallin e zi në fund të këmbëve e duke zgjatur qafën sikur kërkonte ta këpuste. Thoshte se bota u err e dielli u shua. Qante edhe për nusen e re, që u nxi e u bë korb. Gratë e mbanin nga krahët e i fërkonin duart. Nëna u fishk e u tha, si t'ia kishte shkukur njeri jetën nga trupi me dorë.

Ditën e tretë shkoi në varreza me nusen, rregulloi varrin e djalit dhe mbolli trëndafila, duke ia shkërmoqur dheun me gishtërinj. Pastaj u kthye në shtëpi me shallin e zi të ulur mbi sy. Ditët e tjera qau çdo pasdreke, në të perënduar, që të shkarkonte shpirtin, duke folur me zë të ulët.

Kur qante plaka, nusja i rrinte karshi, e ulur në gjunjë, dhe derdhte lotët ujë, me grushtet mbledhur në prehër dhe supet të rënduara përpara, pa zë. Mbase qanë ashtu me javë, pranë njëra-tjetrës, derisa plaka më në fund qëndroi të merrte frymë dhe ngriti sytë të shikonte nusen. I t'heri deri në kockë. Nusja po trettej, me lotët e mbledhur në mjekër, që i pikonin në prehër. S'ia kishte dëgjuar zërin që kur kishte vdekur Ganiu.

Nëna fshiu sytë me grusht dhe lëvizi nga vendi.

— Nurtën!... — foli me zërin e shuar.

Nusja nuk lëvizi dhe vazhdoi të qante he-
shtur. Dukej e bardhë, e ngrirë dhe vetëm lo-
tët, që i rrokulliseshin pa pushim nga sytë e
hapur, tregonin që ishte në jetë. Si një nuse
guri.

Plaka u tremb.

— Nurten.... — ia mori dorën dhe ia fërkoj.

— Urdho...

— Ti do të shkosh në shtëpinë tënde!

Nusja e vështroi me çudi, me sytë e më-
dhenj si të foshnjës.

— Pse, moj nënë? Ç'kam lërë?

— Do të kthehesh te babai...

Nusja uli kokën mbi gjoks.

— Unë... nuk kthehem...

— Do shkujmë bashkë, nesër.

— Jo... unë këtu e kam shtëpinë. — Nuses
iu drodh mjekra dhe nuk foli më. Nëna i ki-
shte vdekur nga «karqinua», duke e lënë jetime
që dhjetë vjeçe dhe i ati që martuar prapë.
Plaka sollti ndër mend ata tre fëmijët e vegjël
e të dobët që gëzonin në dasmë. Ajo i mbajti
dorën dhe ngrohtësia e nuses i kaloi në deje.
Ndjeu gëzim në shpirt që nusja do të rrinte me
të.

Nëna u ul në gurin te dera e shtëpisë dhe
priti përëndimin. Qenë mbushur tre muaj që
kur kishte vdekur Ganiu dhe ajo nuk qante më
pasditeve. Nusja pastronte oborrin me fshesë dhe

ujiste lulet. Punonte me trupin të përkulur e fytyrën poshtë. Nëna i pa mesin, e këputur të shtrënguar me kopsën e jelekat dhe vithet e rrumbullakëta nën fundin e hollë. Nurteni, do të kishte bërë fëmijë që t'i ngjanin Ganiut.

Një të diel kishte ardhur i ati ta merrte. Ai kishte qarë mbi vatër, kur plaka i tha se vajza donte të rrinte me të, po dukej se kishte ikur i lehtësuar.

Nënë Refoja kujtoi dasmën e të birit...

Krushqit e largët kishin ardhur që të shtunën. Të dielën në mëngjes gjemonte daullja duke jehuar në shpatin e malit me dëllinjë. Thanë se qe dëgjuar edhe në fshatin përtej lumit. Kur erdhi nusja e qëndroi në krah të Ganiut, dikush i kish pëshpëritur nënës në vesh «hyri drenusha në vathë». Njerëzit lëviznin vendit tek kalonte ajo në oborr, me trupin e njomë gjithë hir, me sytë përtokë. Tani e gjitha qe një ëndërr... Nënë Refoja e përgjoi nusen tre muaj, duke i vësh-truar barkun fshehurazi. Ishte një bark i she-shtë, siç e kanë çupat. Dukej se emri i shtëpisë së saj do të shuhej.

Nëna ngriti sytë lart. Dielli ishte i kuq sa një tepsi, po qielli kishte ngjyrën e hirit. Ishte një diell që nuk skuqte.

Kali vinte rrotull në haurin në rrëzë të obo-rrit. Plaka e pa përmes dërrasave të mangëta. Nusja hyri në haur, i afroi barin dhe zuri ta krihte avash, duke e çikur në ballë. Kafsha vë-shtronte në boshllëk me sytë e hapët të butë, ku ndihej një trishtim pa mendim. Dukej sikur diç-ka kuptonte nga ajo që kishte bërë. Nusja e fërkoj me pëllëmbë, i foli nën zë dhe kafsha ul-

te kokën si të bindej. Që të dy kishin humbur të zotin.

Nëna lëvizi vendit. Ndonjë ditë do t'i ndahej zemra më dysh. Ndjeu ftohtë në kurriz e në majat e gishtërinjve. Stiva e druve në oborr kishte vajtur në fund dhe çatia kishte filluar të pikonte. Do t'i thoshte Kasemit, kunatit, t'i gjente ndonjë djalë në qytet, t'i bënte punët e dimrit e t'i ndreqte shtëpinë.

Plaka trazoi zjarrin me mashë. Xixat u hapën me një kërcitje të lehtë dhe u shuan. Dëshitë të ngrihej të merrte dru, po nuk lëvizi. I qe tharë shpirti dhe s'kishte zjarr që e ngrohte më.

U hap dera e drunjte dhe rrezet e diellit ranë në murin karshi si nga një burim i fuqishëm drite. Hyri ngadalë një plak me trup të paktë e të drejtë, i pastër e i gëzuar, me xhakëtë të murrme dhe këmishë të bardhë, të kopsitur deri në grykë. Mbrapa tij vinte një djalë trupmadh, babaxhan, njëzet e pesë vjeç, me një triko të vjetër e pantallona me arna. Plaku kishte thirrur në oborr.

Ajo u ngrit duke u mbajtur pas murit.

— Hajde, Kasem, ku e kisha mendjen?

Plaku e përqafoi ashtu siç përqafojnë pleq-të, duke mbajtur trupin e paktë larg e duke i mbështetur kokën në ballë. Pastaj u ul, vuri festen mbi shilte dhe i tregoi vendin djalit.

— Si ia shpie, — tha ai duke e parë nënën me mallëngjim,

— Si e nxirosur, — ajo tundi kokën që të tregonte se çdo gjë kishte marrë fund dhe u ngrit se e mbytën lotët. Mbushi xhezven me ujë dhe i gjeti vendin në prush.

— Kur e ke nusen?

— Pastron në odë.

Kasemi mbushi llullën me duhan, e ngjeshi me gisht dhe e ndezi me thëngjill, duke e thithur me faqet gropë.

Plaka trazoi kafën avash dhe e zbrazi në filxhanët e baltës duke e ndarë barabar çika-çika.

— Ky vështë Aliu, djali i tretë i Ziverit, — tha plaku, duke e vështruar djalin me gëzim.

— E mbaj mend, — tha Refoja, — kur vdiq i ziu Ziver, ky ishte një pëllëmbë. Si jeni, mor bir? Nëna mbahet?

— Mbahet, — tha djali.

Ai rrinte këmbëkryq me bërrylat mbiogju një dhe shihte lulet në qilimin e vjetër. Pastaj ngriti sytë mbi plakun, me një nënqeshje të çiltën me rrudhat në ballë.

— Është ustai mirë. Ja kështu shkuan Ziverit në zanat, ka në gjak duket. Punoj nja tre muaj kur ndreqën dyshemetë e bashkisë, pastaj e hodhën në rrugë. Kurrë të dalë puna. Mbajeni ca t'ju ndreqin çatinë, t'ju bëjnë edhe dru për dimër, — tha Kasemi, duke e parë djalin në sy.

Djali i shëndetshëm e i fortë, mezi qëndronte ulur, vrotullonte sytë në tavan e në mu-

re sikur donte të shihte nga të fillonte punë.

Një copë herë ndenjen pa folur. Filxhanët e kafes i kishin zbrazur prej kohe. Ishte herët të çohesh Kasemi, por edhe më gjatë nuk mund të rrinte. Plaka donte të mbetej vetëm.

Nusja rrinte në këmbë në mes të dhomës, me flokët lëshuar dhe shihte nga dritarja. Pastaj ajo u ul në gjunjë dhe zuri të krihej ngadalë, duke vaisur kokën. Hodhi flokët pas me një lëvizje të shpejtë dhe vetulla iu duk më e zezë dhe buza e kuqe gjak. Ajo nuse ishte si një ziarr që digjej ngadalë. Plaka e shihte nga dera gjysmë e hapur.

Nusja u kthye dhe qëndroi buzë shtratit e ulur në gjunjë dhe nuk lëvizi më, e qetë, e harruar, me një dritë të fshehtë në sytë e errët, sikur rronte një jetë tjetër. Nuk kishte trishtim në sytë e saj, vetëm mall. Plaka e kishte parë edhe ditë të tjera të mbaronte punë shpejt në për shtëpi e të shkonte të mbyllej në dhomë me orë. Jetonte një ëndërr, një ëndërr që do ta vazhdonte ditën tjetër dhe tjetrën prapë.

Nëna zbriti shkallët avash, duke u mbajtur me një dorë pas parmakut dhe ndjeu dhimbje në gjunjë. Pastaj dhimbja i kaloi në gjithë trupin si një valë e hidhur. Kishte dashur ta merrte nusen në dhomën e vet, të flinin bashkë. Mbase trembej në atë shtrat të madh vetëm. Ajo qëndroi befas. Do të bënte atë që s'e kishte

bërë njeri, mbase njëqind vjet e këtej. Do ta martonte nusen prapë.

Refoja zbriti në oborr. Aliu mundohej të ndrejte dërrasat e haurit. Ai kishte punuar një javë në shtëpi. Dukej kudo dora e tij. Ajo e vështroi me sytë e rrudhur. Ishte trupmadh e vinte ca si avdall. Nuk qe si Ganiu. Ganiu i saj kishte qenë yll, jo djalë, Po Refos i pëlqente Aliu kur qeshte, duke rrudhur ballin e gjerë. Ishte i urtë dhe, kur punonte, nuk shihte tjetër veç asaj që kishte në duar. I dridheshin duart kur merrte ndonjë gjë prej Nurtenit. Nusja nuk e shihte fare, mbase s'e kishte parë asnjëherë në fytyrë. Rronte në një botë tjetër.

— Ali, — foli plaka.

Ai u kthye dhe i qeshi me sytë bojë qielli.

— Urdhëro, nënë Refo!

— Do shkosh nësër?

Djali ngriti supet.

— Po të mos kesh punë tjetër ti, nëno, do shkoj.

— Jo, xhan, s'kam. — Ajo u ul në gur. — Desha të na vije prapë.

— Vij, posi s'yij, — tha djali me gëzim dhe u skuq. Ai u kthye që të fshihte turbullimin dhe zuri t'i binte dërrasës fort me sqepar.

Plakës i erdhi keq për të. Dukej djalë i mirë e i ndershëm, nga ata që mbajnë mbi shpatulla shtëpinë. Po nuk ishte Ganiu i saj. S'mund ta bënte as dhëndër, as djalë, Jo, s'e bënte dot, pa i plasur zemra fare. Le që edhe nusja do të vente dëm. «Zot, o zot, tha plaka, ku i kisha mendtë aty më parë!»

Kur Ganiu mbushi vitin, plaka e martoi nusen prapë. Ajo e kishte thirrur Aliun në pranverë t'u lyente shtëpinë e t'u punonte arën dhe në shtator e kishte vënë ta bënte rrushin raki. Në nëntor prenë ditën e dasmës, pasi plaka e bëri Aliun djalë të saj dhe u ndreqën shkresat në komunë.

Nëna nuk bëri dasmë, po nusen e veshi prapë me të bardha dhe thirri kushërinjtë për darkë.

Djalit i gëzonin rrobat në trup. I shihte njerëzit me sytë e mirë dhe ishte gati të qeshte për çdo gjë, duke vështruar nga nusja e mbuluar me duvak.

Mund të ishte ora dy pas mesit të natës, kur Aliu hyri me nusen në dhomën e gjumit.

— Hë, Nurtën, tregohu zonjë shtëpie tani, — tha Aliu. Ai po bënte ca lëvizje të tepërta me duar dhe tha fjalë të tjera pa vend.

Nusja ishte ulur në karrigen pranë shtratit dhe e pa burrin përmes lotëve. Ajo vijoi të qante heshtur, ashtu si kishte bërë gjithë ditën. Po qante prej njëzet e katër orësh, duke fshirë hundët me një shami të vogël me lule të kuqe anash.

Aliu pa dyshekun e madh me jastëkët, me jorganin e kuq. Në muret, në dritaret, ngado që të ktheje sytë, ishin vënë mbulesa të qëndisura. Nuk ishin bërë për të. Iu duk sikur kish hyrë në një dhomë të ndaluar. Hija e atij të parit rrinte strukur. Aliu i kishte ardhur rro-

tull shtëpisë, po në atë dhomë s'kishte hyrë kurrrë. Aty rrinte vetëm Nurteni, kishte qenë dhoma e nusërisë së saj.

Ai murmuriti diçka dhe nënqeshi me kokën pak të turbullt nga lodhja e të pirët.

Nusja vijonte të qante, ngadalë e pa zë. S'ishte parë nuse e tillë, që të shkrinte në lot, aty buzë shtratit. Aliu qeshi me zë të lartë si budalla, që të mposhte druajtjen. E qeshura jehoi në dhomë si e shtënë me kobure. Ai u turpërua, u ul në karrige dhe filloi të zgjidhte këpucët duke u inatosur me veten. Duhej të hynte me nusen në shtrat, brenda jorganit të kuq e çarçafëve të bardhë. Kjo kërkohet prej tij dhe për këtë i rrëqethej trupi. Por, tek e shikonte nusen pjerrtas, njëfarë ngërçi ia pushtonte gjymtyrët, i mehej fryma dhe rrinte gojëhapët. I bëhej së do të ngjante diçka e rëndë, e pandreqshme, po ta prekte nusen me dorë. «Ki mendjen, Ali, hap sytë, mor djalë», i kishte thënë një ditë bekçiu i fshatit, burrë i vjetër e i shëtitur. I zeshkët, me fytyrën rrumbullake e dhëmbët të ngrënë, ai kishte folur duke qeshur sikur mbytej. Pastaj kish thënë duke ulur zërin. «Thonë se në brigjet e detit është një peshk gjarpër, me mishin të hatashëm, që nuk del nga uji i gjallë, po ra në grep ose në rrjetë. E bukura e Detit i thonë. Mbyt veten duke përdredhur fillin pas kokës. Asnjë peshkatar s'mund të thotë se ka zënë një morenë të gjallë.» Bekçiu kishte qeshur mbytur, duke e vështruar me sytë e rrudhur. Ishte beqar, njeri idhriak e pijanec dhe rrinte i vetmuar, po nganjëherë shpërthente papritur dhe merite pjesë në gëzimin e tjetrit

duke ia kaluar edhe njeriut vetë. Aliu që ndarë prej tij me një ndjenje shqetësimi e duke menduar për atë të bukuren e detit që mbyl veten nën ujë.

U çua dhe shoi llambën. Dhoma ra në errësirë. Por buzë malit ishte ngritur hëna, që zbardhte çatitë e fqinjëve. Drita e saj hyri në dhomë duke zbutuar nusen dhe shtratin.

Ai u ndie më i sigurt në gjysmerrësirë, ndërsa në këmbë para nuses dhe tha:

— Hajde, Nurten... hë, de!

Ai zuri të zhvishej me ndjenjën se po bënte një punë të kotë dhe do të donte t'i kthente se prapthi të gjitha lëvizjet, të ulej te karrigia e ta mendonte punën prapë. Nusja qante me dënesë, me dhimbjen e njeriut që po i shkulet shpirti.

Ai mbeti me krahë varur dhe tha:

— Çdo gjë ka kufirin e vet, edhe të qarët e nuses.

Nusja ngriti kokën, e shikoi në sy dhe tha:

— Prej meje ke për të pasur vetëm lot... deri në fund të jetës.

Ajo ishte tetëmbëdhjetë vjeçe, me flokët e verdhë lidhur pas zverkut, me sytë gështenjë, me hundën pakëz të kërcyer. Ishte tepër e bardhë dhe i hipte lehtë të kuqtë në fytyrë. Por duhej t'ia shihje sytë nga afër, në dritën e diellit, dhe t'ia dëgjoje zërin e ëmbël prej fëmijë, që të merrje vesh si ishte ajo. Thoshin se në fshatrat e Jugut nuk i gjendej shoqja.

Aliu eci zbathur mbi qilim duke ardhur rrotull.

— Fol, — tha ai. Nuk po e përmbante dot

dridhjen e zërit. Hija e tij e madhe u përkund në mur.

— Ti e di... — tha nusja.

Ai u zgjat të dëgjonte zërin e bukur, të mekur, drejtoi trupin dhe tha:

— Duhet të ma thuash me gojën tënde.

— Unë... s'mund të dua njeri tjetër...

Nusja u çua ngadalë, duke u mbajtur në karrige. Ajo zuri të zhvishej në hije, me lëvizjet e një të fjeturi. Aliu kishte presën e ftohtë në zemër.

Ata qëndronin në të errët, nën atë dritën e rreme të tërthortë që vinte nga të dyja dritaret. Nusja që ulur buzë shtratit, me kokën varur mbi gjoksin e bardhë. Aliu rrinte para saj, në karrige, duke dëgjuar frymëmarrjen e vet. Si i kaluan djersët e ftohta, truri i tij filloi të punonte ngadalë.

Ai e kishte ndier praninë e një armiku pa formë që kur hyri në dhomë. Tani ky armik ishte shfaqur befas e rrinte në këmbë.

Nusja nuk qante më. I kalonin psherëtimat.

— Atëherë pse u martove? — e pyeti ai.

— Ashtu dëshia nëna, — tha nusja duke marrë frymë ngadalë. Në zërin e saj që shuar ngashërimi. Aliu ndjeu shtrëngim në zemër.

— Njeriu nuk martohet me zor, — tha ai.

Nusja u ngurtësua, me kokën varur, me harkun e vetullës ngritur. I ndrište floriri që i rrinte si lak rreth qafës. Ashtu mund të rrinte, yetëm njeriu, buzë greminës, ose shpendi i rënë në rrugën e gjarprit. Aliu u fye, lëvizti dhe nën peshën e trupit të tij kërciti karrigia.

Nusja shikonte derën e dhomës, me sytë e ngrirë.

— Kjo shtëpi u përmbys prapë, — murmuriti Aliu padashur. Nusja nuk dëgjoi.

Ai e shikoi nusen gjatë, me duart e mëdha mbi gjunjë, gojëhapët. Dheu rrokullisej në sytë e tij, po më në fund qëndroi.

— Çohu e vishu... bëhu gati, — tha ai.

Nusja ngriti kokën.

— Ku do të shkojmë? — pyeti ajo.

— Vishu, — tha ai me zë të shurdhër, — do të ikim.

Nusja mendoi se s'kishin ku të shkonin, po për të ishte njëlloj.

— Po shkoj të nxjerr kalin, — tha Aliu dhe u ngrit duke u lëkundur mbi këmbë.

Nusja filloi të vishej ngadalë dhe tha me zë të fikur «si të duash ti».

— Mos ki frikë, Nurten, — tha ai pranë derës.

— S'kam frikë fare, — u përgjigj ajo duke nënqeshur. Fliste në jerm, duke u kotur. Mbase s'kishte fjetur net me radhë.

Aliu hapi derën ngadalë dhe mbajti vesh. Pastaj doli në hajat, me këpucët në dorë.

Ora mund të ishte katër e mëngjesit kur ata dolën nga fshati. Agimi po zinte një pjesë të qiellit. Aliu tërhiqte kalin nga kapistalli. Nusja përkundej lart, duke mbajtur frymën, me sytë e frikësuar mbërthyer në figurën e tij të errët.

Mbi tokë, mbi pemët e mbi gjerdhet, ishte hapur bryma si një pluhur i argjendtë i rënë nga yjet. Nga kupa qiellore, hëna e plotë derdhte dritën e bardhë. Hijet e natës tërhiqeshin në skutat. Bardhësia kishte pushtuar luginën e lumit dhe shpatet e maleve rreth e qark.

Aliu zgjati hapin me nënqeshjen në cepat e buzëve, me rrudhat në ballë. Prej dy javësh kishte ecur rrugëve me kujdes, që ta ruante veten nga ndonjë rrezik i papritur, që të arrinte dasmën shëndoshë e mirë, të arrinte lumturinë, për të cilën i flisnin të gjithë. Po ndërsa mblidheshin ditët, në fund të shpirtit i bënte vend gjithnjë më tepër një shqetësim se diçka nuk po ecte mirë. I dukej se lumturia shpërndahej diku larg; në ca lugina përtej dasmës. Tani ai mund të ecte i shpenguar, s'kishte pse ta ruante veten, trupin e ndiente valë dhe mendjen të kthjellët.

Po ecte me qafën të zgjatur përpara. Gjallesat e padukshme të dheut po rrihnin rrugët e tërheqjes, se agimi po përparonte në qiell. Poshtë, buzë lumit, ndonjë çift lepujsh brenin me ngut lëkurën e drurit para se të merrnin vrapin. Tek Araç e Hoxhës iu bë se lëvizi një hiçe. Ai mbajti këmbët. Hija e njeriut kaloi ulti me ngut, në anën tjetër të gardhit. Ishte Hasan Kashta që kulloste lopën në bahçen e fqinjit. Aliu pështyu anash.

Aliu e pyeti nusen nëse kishte ftohtë, i rregulloi teshat dhe shtrëngoi rripin e kalit. Do

të zbritnin në atë përrua, të frikshëm edhe ditën, ku errësira ishte si pambuk i ngjeshur.

Nusja e shikonte pa kuptuar, me sytë e zmadhuar nën hijen e shallit që kishte lidhur në kokë dhe në gjoks i ndritnin floringjtë e rremë.

— Mos ki frikë, Nurten, — tha ai. Ia kishte ënda ta përsëriste këtë emër. Fytyra e nuses ishte e bardhë si karta.

Ata dolën me mundim nga përroi dhe sipër në breg panë të ndriste si kurriz peshku lumi i fuqishëm. Nuses i kaluan rrëqethje dhe i shpëtoi një rënkim. Ura e drunjtë rrinte mbi lumë si një varr prej thuprash. Ura e Ganiut. Ajo u zgjat përpara dhe iu bë se ura kërciste e tundej nga era sikur në çastin tjetër do të këputej të binte në hon. Aliu hoqi rrugën drejt urës.

Nusja kishte parë të hapeshin varret aty më parë në përrua. Lëvizën gurët e mëdhenj, shpellat e shkëmbinjtë. Por ajo, e shoqëruar nga një burrë tjetër, që nuk ishte Ganiu, kaloi përmes tyre duke u mbajtur në jelet e kalit.

Nusja nuk dinte nëse kishte dremitur apo i pa vërtet gurët të lëviznin. Ajo nuk donte të kthente kokën prapa, por edhe përpara ishte lumi i frikshëm.

Aliu hoqi udhën anës arave. Po shtoej era e ftohtë e lumit, që rrëshqiste në kthesë si vaj i zi i ndritshëm. Nusja mendoi se pak më tej do të ishte fundi i udhëtimit. Shikoi natën e bardhë të heshtur dhe qetësia iu përhap në tërë trupin. Ajo ishte gati. Veçse donte të mendohej edhe pak.

BIBLIOTEKA E RRETHIT
DUMKARTER
NR. 44793

Një muaj më parë, kur e vjehrra i tha se donte ta martonte prapë, ajo nuk bëri zë. Plaka donte nipër në shtëpi, ndryshe shtëpia e saj do të shuhej deri në themel. Tani erdhi fundi dhe ajo nuk donte tjetër veç të pushonte, të mendonte edhe pak, të pinte ujë.

Aliu kishte qëndruar si njeriu që humbet rrugën.

— A u lodhe, Ali? — pyeti ajo.

Djali u kthye, me fytyrën në dritën e hënës, me rrudhat në ballë.

Nusja mendoi se ky njeri s'kishte fytyrën e një vrasësi. Por kush di të shohë në shpirtin e njeriut?

Lumi rridhte poshtë urës me një zhurmë të butë tinëzare. Aty ishte vendi i ngjalës. Kali i hidhte këmbët me frikë mbi urë, kërciste potkonjtë. Aliu i ndenji afër, duke e qetësuar, duke mbledhur rreth dorës kapistallin.

Tani ata po ecnin në anën tjetër, në rrugën e gjerë, buzë lumit. Qielli po merrte ngjyrë të çelët, kurse toka dukej e errët dhe e ftohtë. Nusja ktheu kokën pas. Poshtë, në luginë, dukeshin varret si eshtra të bardha të ngulura në dhé. Ajo e përfytyroi veten në një arkë druri dhe iu zull fryma. Pati frikë nga nata, nga dheu i lagur, dhe iu ftohën duart. Ditët e para pasi vdiq Ganiu kishte dashur t'i shkonte pas. Dontë të hidhej në grëminë ose të mbytej në pus. I qe afruar një herë pusit dhe qe varur mbi të të hidhej kokëposhtë. Pastaj qe ngritur e habitur, sikur një krah i fuqishëm ta kish tërhequr fort. U gëzua që jetonte ende. Mund të kishte ndodhur diçka që s'kthehej dot më mbrapsht.

Tani ndiente ftohtë, sikur të mos kishte rrobë në trup. Pa burrin që ecte duke tërhequr kalin i menduar dhe iu duk i afërt, sikur të kish tërë jetën që e njihte. Prej tij vinte jeta. Pa për herë të parë shpatullat e gjera, zverkun e trashë dhe pati dëshirë t'i rrinte afër, ja prekte. Por mbase ai nuk e donte më tani. Mund edhe ta vriste po të donte.

— A u lodhe, Ali? — Deshi t'i shihte fytyrën. Nuk e kishte parë kurrë fytyrën e tij, që ta mbante mend. I rrinte në sy si në mjegull. Ai nuk u kthye dhe tundi kokën. «Jo».

— Mbaje pak kalin, — tha nusja. Donte të zbriste.

Ai e ndihmoi. Nurteni ia hodhi krahun rreth qafës dhe u var poshtë. Aliu ndjeu dridhjen e trupit të saj.

— Dua të eci më këmbë, — tha ajo.

— Ke ftohtë? — e pyeti ai.

— Jo. — Nusja ngriti për herë të parë sytë e pikëlluar ta vështronte.

Ai shihte turbull, për shkak të trupit të saj, të gjakut që ia ndjeu poshtë rrobave të nusërisë. Sytë e saj, në dritën e rreme të natës, kishin vezullimin e qelqit. Mbase qante. Ai zgjati hapin dhe nusja nxitoi në krah të tij. Ajo nuk e dinte se ç'do të bënte Aliu me atë nënqeshjen e tij të fshehtë, po s'mund të pyeste!

Drita e agimit po trazohej në qiell me errësirën e bardhë. Aliu ktheu kokën dhe vajza ia pa zbehtësinë, eshtrat e dala të fytyrës; mundimin e rëndë që kishte hequr. Ndrydhja e fortë në zemër po ia mërrte frymën Nurtenit.

Ajo foli vetëm dy herë për agimin që po vinte ose për freskine e mëngjesit, me mallëngjim, duke i ndenjur Aliut afër. Ai mendoi së ajo ishte një vajze e urtë. Dëgjonte zërin e saj ane e miratonte me koke. Ai tha me vete se për të nuk mbetej tjetër shteg veç të ikte nga ishati. Peshperitjet do ta ndiqnin prapa, do të rëndnin para tij, qindra gjuhe si flakezë të kuqe, një murmuritje e vazhduar e dalë nga zgavrat e dheut. Ai u ndal të merrte fryme me nusen pranë. Në ishath po këndonin gje-lat, lihte në tym një qen. Fuadi i mëngjesit kaloi mbi ballin dhe flokët e tij të verdhë.

— Ku po shkojmë, Ali? — tha nusja.

Ai uli kokën.

— Nuk e di.

Nuk e dinte vërtet. Donte të ikte nga ajo shtëpi, ku e ndiente veten të poshtëruar. Kishte shëtatur me nusen nëpër natë, pa ditur ku të shkonte, sepse nuk mund të flinte me të në shtratin ku rrinte hija e një tjetri, me një nuse që nuk do të ishte kurrë e tij. Tani nusja nxitonte në krah të tij dhe dukej se donte t'i rrinte pranë.

Ajo e vështronte në sy drejt. Djali ktheu kokën anash.

Nuk trembej vërtet. Kishte diçka tjetër në vështrimin e saj. Ajo mbante mjekrën lart dhe shihte rrotull me lakmi, me sytë e errët, të hapur fort, si të mos ngopej. Ashtu mund të shih-

te vetëm një i verbër, që i vijnë sytë papritur.
Ishte një njeri i çliruar nga ëndrrat.

— Kthehemi në shtëpi, — tha ajo, — ne
s'kemi ku të ikim. Kemi nënën.

Djali e vështroi dhe ndjeu të nxehtë në gjoks.
Ajo nuk merrte frymë, mund të këputej e të
binte.

— E pata harruar nënën, — tha ai dhe qën-
droi një copë herë pa folur, me fytyrën po-
shtë. Mendohej. Ngriti, kokën, ia mori dorën nu-
ses dhe e tërhoqi në gjoks, pastaj e shtyu ngadalë,
i trembur, u kthye dhe shkoi me hapa të mëdhenj
drejt urës së madhe, duke e tërhequr kalin nga ka-
pistalli. Nusja nxitoi pas tij, donte ta arrinte
t'i shihte fytyrën e mirë...

KTHIMI I CUBIT

Togeri ecte përmes pyllit dhe mundahej të zgjidhte vendin në të errët. Dy herë që rrëzuar duke shkarë mbi drurët e lagur mbuluar me gjethe të kalbura. Ai shkonte brinjas të pakësonte efektin therës të acarit. Dëborë që shkundej nga degët e lisave i hynte në zverk.

Para tij ecte plaku, Marka Lleshi, pas vinte një nëntogeri i ri. Në krah shkonin varg figurat e errëta e të rënda të njerëzve, pa u ndier, si të mos shkelnin mbi tokë, sikur s'kishin të bënin me pyllin dhe natën. Nuk dëgjohej shkarpë të kriste e askush të kollitej. Togeri nuk ua shihte fytyrat, dhe kjo e bënte nervoz.

Qëndroi mbi një trung të prerë dhe u mundua ta shihte pyllin në thellësi. Andej vinte një dritë e mekur, mbase ishte një çeltnë që po merrte dritën e agimit. Togeri mori frymë thellë. Nuk e duronte errësirën, i bëhej gjithnjë sikur mund ta goditnin pas zverkut. Vështroi rrotull nëpërmjet trungjeve.

Prej një viti ndiqte në pyje bandën e Kolë Toskut dhe Nue Prengë Nikollës, duke u sjellë në gjurmët e tyre. Shihte me mendje si dredho-

nin ata në pyll, si trokitnin në dritaren e ndonjë shtëpie, si e brenin bukën e kapërdinin sallon; duke qenë të groposur e të mbuluar me gjethe dhe si i përpinte dheu kur ai bëhej gati t'u hidhte pallton sipër e t'i kapte. Tani informata ishte se banda ndodhej në livadhin e poshtëm. Togeri kishte marrë me vete 60 civilë e ushtarë dhe tani i dukeshin shumë. Gjashtë muaj më parë do t'i kishin mjaftuar gjysmat. Do të bënte rrethimin duke u hapur në gjysmën e pyllit rreth livadhit, gjysmën tjetër do ta rrethonte batalioni i ndjekjes.

Höqi kapelen dhe kreu flokët me gishtërinj. Rrobat në trup i qenë ngjitur e bërë njësh me njëra-tjetrën dhe ai lëvizi si brenda një zhgualli. Kishte ditë që flinte veshur. Mbase tani kishte ardhur fundi. Ktheu kokën andej nga duhej të qe lindja. E kishte marrë malli për diellin. Lodhja po i mpinte trupin. Nëntogeri rrinte në këmbë.

— Ulu, — tha togeri.

Plaku Mark kishte qëndruar më tej, në bisht, dhe gërmonte dëborën me shkop. Ishte i thatë, me zverkun të rruar dhe qelshen të bardhë. Qëndronte gjithnjë larg dhe u hapte rrugën dy të tjerëve.

— Shkojmë, — tha ai pa u kthyer dhe u ngrit.

Togeri mori automatikun me durr, e fërkoj me pecë që ti fshinte ujin dhe u nis pas tij.

«Të kisha të ecurit e plakut», mendoj me lakmi.

Plaku dukej se s'flinte kurrë. Togeri s'e kishte parë t'i puliste sytë edhe kur qe zgjuar. Hante bukë nga trasta e tij dy herë në ditë dhe nuk pinte ujë.

Togeri fërkoj nofullat me dorë. I dhimbe lëkura, bëhej nervoz kur mbetej pa rruar. Nëntogërit i qe rritur një mjekër e dendur, e zezë, kurse plakut ishte aq i vjetër, sa dukej se s'i rritej më mjekra.

Ecnin me nxitim. Qeleshja e bardhë e plakut hidhej mes gjetheve të errëta si një shpend pa krahë. Togëri mezi po e ndiqte. Tani ishte koha.

Kur dolën në afërsitë e livadheve, qëndruan. Frynte erë e pënzier me dëborë. Njerëzit rrinin grumbull. Togeri bëri rreth livadhit me nxitim. Çdo pesë metra u vendos një ushtar. Të gjashtëdhjetë pushkët formonin një hark në formë potkoi.

Nxbrin orën e xhepit dhe e mbuloi me pëllëmbë. Po djersinte në kurriz. Plaku vështronte faqen e kodrës.

Togeri ndjeu në zverk frymën e plakut. Ai i kishte thënë ta ngrinin pritën në livadhin e sipërm. Nuk e kish dëgjuar plakun.

Po vonohen, — tha plaku, dhe i iku nofulla shtrembër nga të ftohtët.

Do të presim, — tha togëri dhe i qëndroi përballë që ta mbronte nga era.

Në pyllin e tejme vetëtiu një flakë. Krisma e pushkës u përplas si një shuplakë në ajër dhe u mbyt në pyll.

— Ata janë, livadhi i sipërm, — tha plaku.

Një zjarr i zgjatur automatiku preu në mes natën. Një batare pushkësh ndriçoi me ndërpreje faqen e kodrës. Togëri zgjati qafën dhe zbrëtheu gjoksin. Po mendohej të merrte vesh diçka nga ajo lojë zjarresh. Dukej se çdo gjë kishte marrë fund. Banda i kishte shpëtuar pritës edhe një herë.

Ushtarët dhe civilët kaluan livadhin në heshtje. Kur u ngjitën në livadhin e sipërm, togeri qëndroi përballë kapitenit të ri, që komandonte dy kompanitë e batalionit të ndjekjes. Ata mundoheshin të shihnin sytë e njëri-tjetrit në errësi dhe flisnin duke luajtur vetëm nofllat. Mundimi u kishte mpirë gjymtyrët.

— Banda sonde është në Vabli, se lumi nuk kalohet, — tha togeri.

Kapiteni u mendua. Ishte i ri e i nxehtë në trup e në zë.

— S'mund të humbas një batalion me ushtarë për një bandë me qelbanikë, — tha ai duke u përpjekur të fliste me të qetë. Nuk ia falte togerit mundimin.

— Janë cuba mali e kriminelë që na kanë vrarë shokët, — tha togeri.

— Ushtarët nuk qëndrojnë më në këmbë, — tha kapiteni duke shikuar rrotull pa parë asgjë. Ai nuk do të shkonte më tej atë natë, do të kthehej të strehonte kompanitë.

Togeri mori njerëzit e tij dhe zbriti në Urukë, te shtëpia e Haziz Farukut.

Haziz Faruku u soll një copë herë nëpër dhoma duke u folur grave dhe fëmijëve që s'duke-shin gjëkund dhe u bëri vend atyre gjashtëdhjetë burrave.

— Ku i çove fëmijët, or Haziz? — tha togeri.

— Mos u bëj merak, or toger Gjoni, — tha plaku, — i kam çue mirë fort.

Te dera e dhomës po hapej një pellg me ujë.

— Hapni arkën e konjakut, — i tha togeri njërit prej ushtarëve.

— Ma ngadalë, or toger Gjoni, — tha plaku.
— Ke ardhë mik tek unë, apo si? — Ai tërhoqi pas derës një damixhan me raki.

Njerëzit i afroheshin, zjarrit të thaheshin, pastaj largoheshin t'u hapnin vend të tjerëve. Mulli i kapotave si tym i bardhë ngrihej lart. Dikush zuri të dremiste në sup të shokut, ndonjë qeshte me zë të lartë. Nëntogeri i ri rrinte me kokën mbi gjoks. Toger Gjoni bënte muhabet me të zotin e shtëpisë. Kërkoi me sy plakun Marka Lleshi, po nuk e pa.

Ishte mesnatë, po nga një dritë e tërthortë dukej sikur nata po rrokullisej diku.

Togeri kishte vapë. Plaku Haziz e mbante nga dora. Po të qëndronte edhe pak, nuk do të ngrihej dot më. Ai hodhi sytë përçark dhomës. Gjuhët e flakëve ndriçonin fytyrat e skuqura të njerëzve. Mbi mure luhateshin hijet e bëra bllok.

Togeri u ngrit në këmbë dhe u mbajt pas oxhakut që të mos u binte njerëzve sipër.

— A u ngrohët, or shokë?

— U ngrohëm, — u përgjigjën disa.

— Mirë... — Ai heshti një copë herë. Po mundahej të zgjidhte fjalët që kishte përgatitur. Pastaj filloi të fliste me tonin që i flitet një të sëmuri, buzagaz, duke gjetur kohën t'i shihte në sy një për një.

— Sonte, o shokë, do të kalojmë në pyje e në përrenj, — tha togeri dhe rrotulloi vështrimin diku mbi kokat e njerëzve. Ai shtrëngoi gjuhët fort dhe lëkundi trupin pas e përpara sikur t'i bindej një trokitjeje të brendshme... — Në pyje drurët kanë ngrirë dhe përrenjtë nuk kaptohen as ditën, po në bandën do ta rrethojmë në agim në Vabli.

Ai priti ndonjë shenjë nga njerëzit, po nga lodhja sytë i megjulloheshin. Dikush u kollit, pastroi fytyrën dhe pështyu në zjarr.

— Qenke ftohur, o dajë Ibrahim, — tha togeri duke e vështruar plakun me butësi. Ai mbërtheu kapotën.

— Kush e ndien veten të fortë, të bëhet gati. Të tjerët të qëndrojnë këtu. Me urdhrin tim të qëndrojnë këtu dajë Ibrahim dhe Marka Lleshi.

Ibrahimi u çua në këmbë dhe shtrëngoi rripin e palltos.

— Jo, or toger Gjoni. — tha. Deshi të fliste prapë, po kapërceu mbi këmbët e njerëzve dhe u gjend pranë derës.

Marka Lleshi po shikonte togerin që poshtë vetullave. Ai qe përmbledhur sikur do të kërcente nga vendi.

«Eh, moj ketra plakë, tha me vete togeri, të kisha pasur nja dhjetë veta si ti.»

Njerëzit po shpinin këmbët dhe ngjishnin çizmet. Togerin nënqeshi, me fytyrën mbi zjarr. E dinte se ashtu do të ndodhte. Askush nuk do të ndahej prej çetës. U kot edhe pak, gjithnjë duke buzëqeshur. Po i dukej se tashmë, çfarëdo që të ndodhte në pyll, banda nuk do t'i dilte edhe një herë nga duart.

Doli në oborr. Të ftohtët e mbajti mbërthyer në vend. Hodhi sytë përreth në natën që dukej sikur s'kish të sosur. Plaku qe nisur përpara, njerëzit i përpiu pylli.

Çeta e rrethoi Vablinë në agim. Banda ishte aty, por ajo nuk arriti ta kapte në befasi. Banda çau nga ana e lumit, andej nga nuk duhej të çante, gjë që e habiti fort togerin dhe Marka

Lleshin. Togeri u vu ta ndiqte me ngulm nëpër mjegullën therëse të agimit. Kjo bandë, e regjur në pyll, kurrsesi s'mund të ngjitej shpafeve, ajo mund të ndiqte veç përroit e Gricës, që të çonte në vaun e lumit. Çeta ecte në ag në të dy anët e përroit, kurse gjurmët shkonin vetëm në krahun e djathtë. Plaku Mark ecte sipër tyre pa i shkelur.

Togeri po djersinte tek rrokullisej me nxitim nëpër shteg. Poshtë dëgjohej uturima e lumit dhe një erë e lagësht të hynte në lëkurë.

Plaku qëndroi buzë ujit. Profili i tij dukej i errët. Togeri i nguli sytë lumit që fryhej e hidhej sikur mezi mbahej në atë shtrat të ngushtë. Nëntogeri i qëndroi në krah. Nuk i kishin pritur me pushkë. Mbase ata ishin kthyer mbrapsht duke ecur mbi gjurmët e tyre. Plaku sikur kalëronte mbi lumë. Qeleshja i kishte rënë pas zverkut. Ai eci një copë herë buzë ujit, pastaj u ul në gjunjë dhe zuri të zbulonte dëborën me duar, me shpejtësi, si ketër, duke parë herë pas here lumin.

— Ushtar! — foli plaku nën zë. Nëntogeri rrëshqiti nëpër shteg.

— Hap këtu! — tha plaku duke treguar me gisht përgjatë bregut. Togeri u afrua. Çfarë shihte plaku?

Ai ngriti kokën dhe mori frymë thellë duke vështruar atë rrip qielli që zgjatej mbi lumë si një shteg i hapur nga koha. Lumi vraponte si një lajmës i lashtë. Vetëm zogjtë e erës mund ta kalonin atë lumë. Togeri mendoi për lëvizjen rrethore të natyrës.

— Këtu janë, — tha plaku duke treguar me

gisht tokën nën këmbët e tij, — nuk janë kthyer mbrapsht.

Togeri e vështroi me mosbesim.

— Ose kanë hedhur lumin, — tha plaku duke e parë ngultas me sytë e thellë të errët.

Togërit iu nxehën duart siç i ndodhte gjithnjë kur ndeshte në gjurmë. Kish thënë me vete në fillim se do ta kapte bandën brenda dy javësh dhe po bëheshin gjashtë muaj që endeshin nëpër pyje. Fërkoji zverkun me dorë dhe u soll rrotull vetes. Pylli i errët në të dy krahët e lumit dukej njësh, sikur mund ta çaje vetëm me sëpatë.

— Si e kanë hedhur lumin? — foli togeri gati me vete.

— Nuk e di. Këtu e kanë hedhur.

Togeri shkoi përpara dhe u kthye mbrapsht, duke krahasuar të ecurën e tij me gjurmët e kriminelëve. I mati me spango duke i ardhur rrotull konturit me gishtin tregues. Rrinte në gjunië dhe përkulte ballin gjer në tokë. Në fund u bind se ata nuk qenë kthyer mbrapsht.

Një çerek ore më pas çeta i zuri tre veta të bandës tek mundoheshin të mbaheshin në rrënjët e një peme, të zhytur në ujë deri në fyt.

Të nesërmen në drekë u gjendën në afërsitë e Urës së Matit dy njerëz të mbytur. Ishin Kolë Tosku dhe Nue Prengë Nikolla.

* * *

Toger Gjon Leka kaloi përmes rrugës së pazarit me ndjenjën se dikush po e ndiqte. Ishte

një ndjekës i largët, që nuk i dëgjohej hapi. Mbase ecte në një hap me të. Ai ktheu kokën, i sigurt se do të përplasej në fytyrën e ndjekësit, po përveç zanatçinjve e shitësve, që hapnin dyqanet, në rrugë nuk dukej njeri. U ngjit në trotuar dhe eci me ngut, duke u vështruar herë pas here në xhamat e veshur të vitrinave. Gati e kishte harruar fytyrën e tij. Kur ndiqte pyjeve bandër e Kolë Toskut, kish thënë me vete se, si të mbaronte punë, do të flinte tri ditë rresht dhe pastaj do të shkonte për darkë te një mikja e tij. Por, kishte fjetur vetëm tri orë, siç kishte bërë tërë atë dimër, dhe atë punën e mikes do ta mendonte më pas.

Para tij, në krahun tjetër të rrugës, shkonte me një dosje nën sqetull Zef Rroku, nëpunësi i lokalitetit, i veshur me një xhup ushtarak të therur me tegela për së gjati. Kokën e verdhë gjatoshe, si ata kungujt që thajnë në hunjte e gjerdheve për ujë, e mbante shtrenguar në mes të supeve të ngritura, sikur e ruante të mos i rrokullisej. Togeri mbajti këmbët derisa nëpunësi u kthye në rrugën e komitetit ekzekutiv. Që mbase i vetmi njeri në Burrel që i prishte gjakun kur e shihte.

Te dyqani i berberit qëndroi një gast. Era e parfumit të sillte të fikëtit. Që përtej xhamllëkut me avull u sul të hapte portën, berberi i vjetër. Me flokët e lagur të krehur pas kokës dhe fytyrën e kuqe si të njomë, i imët e i pastër si një peshk i qëruar, të bënçe të të dukej vetja i palarë. Ishte i gatshëm t'i hiqte një brisk kujtdo që kalonte rrugës, i vendosur të forconte higjienën e qytetarëve me çdo kusht.

— Urdhno! A don me u qethë, a? — Ai hapi

portën kanat dhe qeshi duke zbuluar ca dhëmbë të vegjël me majucë.

Togeri ndërroi mendje:

— Do vij më pas, — tha. Ai vështroi një çast në murin përballë pasqyrën e madhe me anët e rrumbullakosura, që dukej si porta e një bote tjetër. Një hije e njohur lëvizi në të, aq e njohur dhe e afërt, sa togerit i rrahu zemra. Ktheu kokën me rrëmbim, po rruga ishte krejt e heshtur, e ngrirë nga acari i mëngjesit.

— Shëndet, — tha ai, ngriti dorën dhe nxitoi të ikte. Në zyrën e tij pastruesja kishte ndezur zjarrin që herët. Togeri qëndroi një copë herë ulur në karrige, me fytyrën kthyer nga muri, duke vështruar hartën e rrethit. Nuk kishte asnjë shenjë mbi të, por ai e mernte me mend se ku duhej të ishin në hartën e gjeneralit në ministri, dy vendet e shënuara me laps të trashë blu.

Oficeri i rojës hyri dhe qëndroi gatitu në derë. Një grua e re, me shaminë lidhur rreth ballit, mbylli derën dhe zgjati kokën mbi supin e oficerit.

— Na lër vetëm, — tha togeri. Kish qenë hija e saj që e ndiqte atë mëngjes apo ashtu i qe dukur?

Si doli oficeri, gruaja lidhi duart mbi gjoks dhe shikoi togerin duke buzëqeshur me dhembshuri.

— Si është puna, Marie? — foli ai. Në krye u gëzua që e pa dhe kjo nuk i shpëtoi gruas së re, pastaj u kujtua që ajo nuk duhej të paraqitej në Degë, sidomos ditën.

— Gjithnjë do bësh marrëzira, moj Marie? — tha togeri.

Gruaja e shihte ngultas dhe buzëqeshte, çmalej me fytyrën e tij. Ai rrudhi vetullat mbi ballë, siç bënte kur donte të zemërohej e nuk mundej.

— Qyqja, Gjon, — tha më në fund gruaja. — Ke shpëtuar kot, për fatin tonë, shpëtove edhe kësaj here. — Ajo lëvizi sytë shpejt që të mos qante.

Fytyra e togerit u shkreh. Ai buzëqeshi, eci përpara dhe e përqafoi. Nuk donte të dinte nga se kishte shpëtuar. I luftoi zemra në kraharor dhe zëri i gruas së re iu përhap në deje si këngë malli. Po të vritej diku në përpjekje, për të do të qanin disa njerëz, po do të qante deri në fund të jetës ajo vajzë që fërgëllonte në gjoksin e tij.

E uli pranë dhe ajo filloi të tregonte se si kishte shpëtuar nga një vdekje e sigurt tri net më parë. Gruaja fliste dhe tmerrohej nga ato që mund të kishin ngjarë dhe e prekte me dorë sikur donte të sigurohej që ishte aty.

— Mos ki frikë, Marie, — i tha ai. — Nuk do të më ndodhë gjë kurrë.

Ajo buzëqeshi e lehtësuar. Ai vuri re rrudhat e imta rreth syve dhe i erdhi keq. Maria po u afrohej të tridhjetave dhe ishte më e bukur se më parë, po ngjyrat e rinisë po i zbeheshin.

Togeri e dëgjoi pa luajtur vendit. Ajo tregoi me radhë, pa lënë asgjë pas dore dhe pa shtuar gjë të tepërt. Togeri e njihte atë të folur, që i shkonte gjithnjë në zemër. Ishin rritur bashkë. I ati i Maries, fqinj dhe probatin i atit të Gjonit, shkoi të merrte gjakun e vëllait të vetëm dhe nuk u kthye më, atëherë kur Maria

ishte ende pesë vjeçe. Leka, i ati i Gjonit, i mori e i rriti të tre fëmijët, bashkë me gjashtë të tjtë, duke e nxjerrë ushqimin nga guri. Kur Maria mbushi njëzet vjeç, babai kish dashur ta fejonte në një fshat tjetër. Ishte dasma e parë dhe plaku gëzonte. Vajza filloi t'u vidhej njerëzve. Pastaj, një ditë i kish dalë Gjonit në rrugë, mbase e kish pritur me orë, e fshehur pas gurit, se i qe mavijosur buza nga të ftohtët. Ajo kish thënë me një frymë se mund të martohej vetëm me një njeri në botë e, meqë s'mund të martohej me atë njeri, më mirë të rrinte qyçe. Gjoni nuk e kishte pyetur. Veçse i qenë ngulitur në tru dy sytë e Mariës kur ajo e pa nga afër në të errët, ku i tha për njeriun e vetëm në botë.

Pastaj ajo kish ikur me vrap dhe nuk qe kthyer më në shtëpi. Rrinte te një hallë e saj.

Maria po thoshte se, kur togeri po ndiqte bandën e Kolë Toskës nëpër pyje, kishte ndeshur padashur me bandën e Dedë Gjon Nikollës. Dikush kish ngritur automatikun mbi togerin, po Dedë Gjon Nikolla i qe hedhur sipër e i kish mbajtur duart.

Togeri vari kokën mbi gjoks dhe ra në mendime. Vjeshtën e kaluar ishte bërë mbledhja e bandave në kreshtën e Mirditës, aty ku ndahet kufiri me Rrethin e Pukës. Të deleguarit e ardhur nga jashtë u thanë atyre gjashtëdhjetë burrave të ulur në shesh se duhej të kapërcenin kufirin gjersa të kalonte dimri e të çelte gjethi prapë, se kryengritja do të bëhej shpejt dhe ata i kishin gëlltatur fjalët e tyre nga e keqja. Dedë Gjon Nikolla qe ngritur e kishte thënë

se nuk do të bëhej vegël e të huajit. Pastaj kishte marrë djemtë dhe kishte ikur i qetë majë gurëve.

Togeri u ngrit. Ai nxori nga kasaforta në mur një fotografi të vogël, të zverdhur dhe e vështoi një copë herë, siç të kërkonte një përgjigjenë heshfje. Dedë Gjon Nikolla ishte një burrë shtatgjatë, i zëshkët e i thatë. Kish një palë mustaqe me maja të ngritura përpjetë, që dukeshin si një gojzë e hekurt dhe sy të shpejtë e hëndë të kërcyer si sqep zogu. I gjithë shtati i tij i lakueshëm dukej si një lëkurë e regjur që s'mund të pijë më ujë.

Togeri nxori një letër të bardhë dhe u ul të shkruante duke e varur kokën anash. Dukej se hiqte zor në të shkruar dhe pas çdo fjale ngrinte penën të shihte letrën. Kur mbaroi, lexoi edhe një herë atë që kishte shkruar duke lëvizur buzët në heshfje.

Dedë Gjon Nikollës,

Ku të jetë.

Ti nuk je armik i pushtetit. Mbështetem edhe në burrërinë tënde, të ftoj të takohemi ku të duash, me sa veta të duash. Unë do të vij vetë i dytë. Qëllimi im është të kthehesh në shtëpi me bijtë e nipat, të dorëzohesh në besë.

Toger Gjon Leka

Maria ndiqte me zemër të çelur mimikën e fytyrës së tij. Mori letrën dhe e futi në gj.

Do t'ia çonte në dorë Dedë Nikollës nëpërmjet po asaj baze që sillte lajme.

— Do të vij ndonjë natë të shoh hallën, — tha togeri.

— Edhe Marien, — tha ajo.

— Të më bësh një darkë të mirë, — tha ai. Maria e vështroi me sytë e ndritur.

— Të fala babës, — tha dhe u zhduk pas derës.

Togeri mbeti duke shikuar derën e mbyllur. Qenë rritur si motër e vëlla dhe dukej se ashtu do të mbeteshin tërë jetën, pa qenë vëlla e motër, njëra qyqe e tjetri Gjon.

*

* *

Dedë Nikolla me tre djemtë dhe dy nipërit dëgjoi leximin e letrës së togerit. Po e lexonte nipi më i vogël, Gjeta.

— Të takohemi, o babë, — tha djali i madh. Të tjerët ndenjën kokulur, duke pritur.

— Nuk dimë a i zihet besë, — tha Deda.

Plaku po kujtonte atë ditën kur e burgosën me disa njerëz të dyshimtë, kur kriminelët vranë sekretarin. Në hetuesi kapteri i sjetër e kapri Dedën nga mustaqet. Atëherë toger Gjon Leka u çua dhe e bëri kapterin t'i shkonin djersë. Nga ajo ditë kapteri s'u pa më dhe javën tjetër Dedën e liruan. Togeri Gjon Leka s'mund të qe pra një burrë i pabesë.

Plaku shikoi djemtë me radhë, ata mezi përmbaheshin. Kishin në fshat nuset e reja. Po

egërsoheshin gjithnjë më fort, grindeshin me njëri-tjetrin.

Rrudhi sytë dhe ndenji gati përmbys. Kishte dalë komit në kohën e Zogut se kishte vrarë për punë nderi, të atin e atij Gjetës së njomë, që rrinte shtrirë brinjazi dhe shihte rrotull me sytë e zez. Atë e kish më besnikun e të gjithëve. Pastaj kishte qenë i arratisur në kohën e Italisë për një vrasje në Mirditë dhe mori pushkën e doli në bjeshkë edhe në këtë qeverinë tjetër. Shtatëmbëdhjetë vjet në male. Ai vështroi në sytë e shkruar të Gjetës dhe lexoi ato që djali nuk do t'i thoshte me gojë kurrë.

— Shkruaj, pra, të vijë, — tha Deda. — Të vijë në Lufaj, mbas pyllit, te shtëpia e Preng Brucit.

Togeri e kaloi natën pa gjumë. Ai kishte qenë një partizan trim, por pak i zhvilluar. Me vështirësi arriti të bëhej komandant kompanie. Pastaj punoi në Armën e Sigurimit. Po u afrohej të dyzetave dhe kishin filluar t'i binin flokët. Si punonjës i Sigurimit kishte një zemër të zjarrtë, po jo një kokë të ftohtë. Togerit i dukej se s'mund t'i vinte bashkë këto dy cilësi. Shumë herë vepronte vetëm me zemër. I kishte shkruar Dedë Nikollës pa i thënë njeriu, dhe tani mendohej. Pse që arratisur plaku? Togeri ishte i sigurt se, po ta takonte, ai nuk do t'ia tregonte punën krejt. Mund të

ngjante edhe të mos fliste fare. Por a do të vinte Deda në takim dhe a do t'i dorëzonte armët? Togeri mendoi se ishte ngutur me letrën pa e biseduar punën. Udhëzimet ishin të qarta, askush s'mund të hynte në bisedime me armikun pa qenë i autorizuar. Si do të bëhej, po të mos pranonte kryetari? Togeri liroi jakën te gryka. Në të njëjtën kohë ndiente një nxitje të papërmbajtur ta çonte punën përpara, sido të bëhej. Atëherë u vu të mendonte hollësitë, të kërkonte mbështetje për të arsyetuar ngutjen e vet. Qëndrimi në arrati i Dedë Gjon Nikollës, vetë arratisja e tij, përmbante një të fshehtë, kërkonte një lidhje. Çdo hollësi duhej peshuar, kishte ardhur koha. Tani po i kujtohej se ditën që ishte arratisur Dedë Nikolla, kishte qenë herët në lokalitet. Ai kujtoi kokën e qethur të nëpunësit të lokalitetit, Zef Rrokut, që shkante e vinte si pjepër mbi regjistrin e trashë. Lyente gishtin me pështymë dhe shfletonte fletët e mëdha, të zverdhura, që në qoshet kishin marrë ngjyrën e ndyrë të pështymës. Nëpunësi që ngritur me bërrylat të hapur anash e trupin të përkulur dyfish dhe kish thënë, duke vërtitur ata sytë pa ngjyrë si t'i qenë këputur damarët: «A more vesh? Dedë Nikolla vetë i gjashtë na la hijen.» Togërit i qe dukur sikur kishte njëfarë gëzimi në ata sytë e rrumbullakët. Kur të shkante të takonte plakun, do ta merrte me vete, pikërisht atë, Zef Rrokun.

Të nesërmen togëri dhe kryetari i Degës shkuan te Sekretari i Parë i Rrethit. Pas tri ditëve ai u nis për Lufaj. E shoqëronte nëntogëri i ri, nëpunësi i lokalitetit dhe një fshatar. Një

gjysmë ore më pas u nis pas tyre një kompani me dyzet ushtarë, që do të zinin pritën në pyllin e Tharrit.

Togeri ectë me nxitim pas fshatarit. Atë ditë në zyrën e sekretarit kishte ndier gëzim në shpirt kur ai i kishte thënë: «Mbase kështu është më mirë.» Po tani, tek ndiente një hap më pas gulçimin e nëpunësit të lokalitetit, kjo i dukej një fitore shumë e lehtë për t'u besuar. Kishte ftohtë në zverk, si t'i frynte fryma e tij e akullt. Mbase s'duhej ta kish marrë me vete. Togeri u ngjit në majë, prej nga dukej pylli dhe qëndroi. Vështroi faqen e bardhë e të pjerrët të kodrës dhe ndjeu nën këmbë dëborën e butë. Tej, mbi kurorën e errët të pyllit, dëborë dukej si shkumë e prerë. Po i merreshin mendtë nga lodhja dhe u zgjat me shpresë që të shihte ndonjë lëvizje në mes të trungjeve. Nxori dy gurë të vegjël nga xhepi dhe zuri të trokiste. Mbajti vesh. Të njëjtat trokitje u përgjigjën nga bregu në majë. Ai bëri përpara dhe, kur doli në një lëndinë të vogël, u gjend ballë për ballë me bandën e Dedës. U panë në sy një copë herë. Togeri dhe zëvendësi i tij lëshuan armët përdhë dhe ecën në lëndinë. Deda shpejtoi të ulte armët si i zënë në faj dhe eci me djemtë në krah.

— Tungjatjeta, o Dedë Nikolla, — tha togeri.

— Tungjatjeta, o kapedan Gjoni!

Togeri qeshi dhe i zgjati dorën:

— Ti nuk je vra me ne, — tha ai. — Rroke dorën!

Deda ia shtrëngoi dorën. Vuri buzën në gaz,

pastaj u zbraps dhe qëndroi para djemve të tij.

— A u lodhe në këto bjeshkë, o Dedë Nikolla?
— tha togeri.

— Nga pak, — tha plaku. Ai e vështroi pjerrtas, të kuptonte në tallej, pastaj foli prapë, me kryet lart:

— Kam shtatëmbëdhjetë vjet në këto bjeshkë. Togerit e çmoi fjalën e tij të hapët.

— Partia don t'ju shpëtojë, — tha togeri.

— Ka dashë zoti e nuk jemi vra, — u përgjigj ngadalë plaku.

— Cilat janë konditat e tua? — tha togeri.

— Të njof për burrë, or kapedan Gjoni, — u përgjigj plaku. — Nuset nuk m'i ke internue dhe gja e mall nuk m'i ke prekë. Edhe mustaqet nuk ke lanë të m'i rrallojnë. — Ai heshti një copë herë duke fërkuar me gishtërinj mustaqet.

Togeri mendoi se kishte punuar me mend kur kish propozuar një plan të veçantë për të arratisurin Dedë Gjoni Nikolla.

— Kërkoj të më kthesh plakën në shtëpi, të mos më pyesësh se ku më kanë dhanë bukë dhe të mos hyj ditën në qytet.

— Punë që bëhen, — u përgjigj togeri, duke përmbajtur gëzimin.

— Kërkoj edhe diçka tjetër.

Plaku lëvizi përpara me kokën ulur. Dukej se ajo që do të kërkonte tani, kishte më shumë rëndësi për të. Ia nguli sytë nëpunësit të lokalitetit dhe doli duke ngritur gishtin mbi të:

— Të japë fjalën edhe ky.

Nëpunësi i lokalitetit bëri një lëvizje të lehtë;

sikur donte të ikte mbrapsht dhe togeri pa si i bëri shenjë Dedë Nikollës duke ngritur vetullat lart «Mos u dorëzo!»

— Ky vërtet ka ardhur si përfaqësues i pushtetit, po nuk besoj se të duhet garancia e tij, — tha togeri. — Ka ardhur më fort për të hequr rrugën. — Në zërin e tij ndihej kujdesi.

— Jo, — tha plaku dhe ndenji si gur. — Rrugën e ka hapur ky miku, — dhe tregoi fshatarin.

Togeri pa sytë e qelqtë të plakut, gati në ngjyrën e dëborës, dhe mendoi se diçka po thyhej e prishej brenda tij. Donte të kthehej e të shihte fytyrën e nëpunësit të lokalitetit, po këtë s'mund ta bënte. Tani ishte i bindur për atë që kishte dyshuar më parë. Dedë Nikolla ishte hedhur në arrati me dredhinë e thjeshtë të këtij nëpunësi.

I regjistroi 80 krerë bagëti më pak, pastaj i tha të dilte në bjeshkë se puna që zbuluar dhe do të kalbeshin në burg me gjithë djemtë. Prandaj e kishte marrë me vete nëpunësin që të sqaronte dyshimin. Tani mendonte çastin kur do të kthehej në Degë dhe ta ulte në karrigen përballë, t'ia shihte sytë dhe të hetonte shpirtin e tij.

— Të flas pak me çunat, or kapedan, — tha Deda.

Ndërsa Deda u hoq mënjanë, togeri zuri zëvendësin për krahu.

— Punën e ke në vijë, — tha me gëzim nëntogeri.

— Më duket se puna u prish. Rri gati, se këtu mund ta dojë puna të vritemi, — tha togeri.

Nëntogeri i ri ktheu këkën të shihte vendin ku kishin lënë armët dhe ndenji i qetë. Togeri e

vështroi buzagaz. Qëndruan me duart prapa të prisnin Dedën.

Banditi u kthye, i ngrysur e i errët.

— Kërkoj shtatë ditë të mendohem, — tha, me zërin të ftohtë ashtu si edhe sytë.

Togeri ndjeu nxhtë prapa kokës. Tani e dinte që nuk do të përmbahej më dhe kjo e bënte nervoz.

— Po të jap tri ditë, — tha togeri. — Pas tri ditësh, as ujë nuk do të të lë të pish në rrethin tonë.

Djali i madh i Dedës kishte dalë një hap përpara dhe hapi krahët sikur donte të ruante njerëzit e vet.

— Mos e prish me babën, or kapedan, — tha. Ishte i zbehtë dhe në zërin e tij ndihej lutja, po vetullat e zeza i kishte mbledhur mbi ballë me kërcënim. Plaku ktheu kokën me vrull dhe luajti vendit. Gjeta i ri rrinte kthyer mënjanë dhe s'jepte shenjë, si një i shurdhër.

— Për ju, o çuna, kam ardhur këtu, — tha togeri.

— Ke ardhë të mbjellësh grindje, për këtë ke ardhë, — tha me vrer plaku.

— Kam ardhur t'ju tregoj ato që i dini, po nuk doni t'i pranoni. Ulni armët e shkoni në shtëpitë tuaja. Po u bëtë tradhtarë, ne do t'ju shfarosim, jo tani, po javën tjetër.

Togeri e pa se fjalët po kalonin caqet e urtësisë. Tani do të shkonte duke ngritur zërin e do të bënte marrëzira.

— A kujton se jemi gra e don me na tutë? — pyeti Deda duke qeshur me të keq. Tani ai ndihej i sigurt. Çunat e tij mund t'i bindje

më të butë, por nuk duhej të gaboje duke i frikësuar. Fytyra e banditit kishte marrë një ngjyrë të përhimë nga kënaqësia. Ai e shihte togerin ngultas, si të donte t'i provonte nervat. Nxori kutinë e duhanit dhe drodhi një cigare me një rrotullim të gishtërinjve, pa ia ndarë sytë.

Togeri e humbi mendjen.

— Lëreni, or çunë, ikni, të shpëtoni prej tij!
— Thirri ai...

Djemtë e panë togerin me armiqësi të hapur. Plaku u kthye tek armët dhe hodhi pushkën në sup. Djemtë i shkuan pas një nga një, morën armët dhe filluan të ngjithnin kodrën.

Plaku u kthye papritmas, sikur të kish dëgjuar fërshëllimën e një nepërke.

— Althua po na pret në besë, or toger?

— Në tradhtarët i godasim me plumb ballit, jo pas shpinë, — thirri togeri.

Deda u kthye dhe u nis përpjetë bregut duke kërcyer në majë të gurëve si dhi e egër.

— Dëgjo edhe një fjalë, or Dedë Nikolla
— Thirri togeri.

Tani plaku kishte dalë taman në majë. Trupi i tij i lakueshëm dukej sikur valëvitej në erë. Ai ktheu vetëm kokën.

— Mos kalo nga pylli i Tharrit, se aty do të lini kokat.

Plaku u hodh nga guri poshtë.

Togeri u ul mbi trungun e një lisi të rrëzuar dhe fërkoj ballin me pëllëmbën e dorës. Zëvendësi i rrinte gati. I dha cigaren, ia ndezi dhe përpiquej t'i bënte ndonjë shërbim. Nëpunësi i lokalitetit thoshte diçka kundër banditëve nën

zë, duke u munduar të tërhiqte vëmendjen e togerit.

Qielli rëndonte mbi tokë si një kupolë ngjyrë plumbi. Ishte e pamundur të çmoje kohën. Togerit lëkundej me duart lidhur në gju dhe përtonte të nxirrte orën.

Ai ndenji ashtu gjatë. Ku duhej të shkonte tani e me cilin të fliste? Të gjitha rrodhën së prapthi, ashtu si kish thënë kryetari i Degës kur po shkonin te sekretari. Ai e kishte humbur mendjen, qe kacafytyr me fjalë si bakejtë që shahen pa dalë nga dyqani. Rrudhi sytë dhe u mundua të shihte fytyrën e nëpunësit. Deshi të ngrihej, ta zinte për fyti, t'ia shtypte atë kokën si kungull, por u përmbajt.

— Ju falem nderit shumë, o shokë, — tha më në fund togeri dhe u ngrit. — Ju të dy shkoni në shtëpi, se për sot e kryet shërbimin. Unë dhe Niku do shkojmë gjetiu.

Ai priti gjersa këmbët e tyre nuk u ndien më në pyll, pastaj tha:

— Mbaje mend, or çun, se sot u turpërua toger Gjon Leka, por ai akoma nuk i ka dorëzuar armët.

Djali i ri nuk foli, uli kokën dhe psherëtiu.

Togerit hodhi automatikun në krahë dhe u nis përpara. Kur zbriti në lokalitet, dërgoi korrierin të njoftonte në Degë dhe bëri ca punë të tjera.

Ato tri ditë do ta ndiqte bandën nga larg, në rreth, pa u ndier, pa i lënë shteg të hapur. Nuk i hiqeshin nga mendja sytë e atij djalit të vogël, nipit, që rrinte mënjanë. Kishte vë-

shttrimin e njeriut që mbytet. dhe s'kërkon ndihmë, sido që të vijë puna.

Në darkë toger Gjoni e mori Nikun me vete në shtëpinë e Mariës. Plaka i priti miqtë në kullën e vjetër, ku ishin ende varur nëpër mure armët e burrave dhe çiftelia. Në kullën e saj burrat e djemtë kishin vdekur të gjithë para kohë, prej plumbit, po hija e tyre zotëronte. Ajo u bëri miqve dritë dhe zjarr, shtroi sofrën pa u ndier, pastaj u ul të pinte raki me ta, duke i nxitur të hanin mezet.

Maria qëndronte tërë kohën në këmbë duke shërbyer, dhe Gjoni i rrinte turbull në sy xibufi i saj, me vijën e bardhë të lakuar në fund, që vërtitej rreth dhomës. Ajo vija e bardhë e ftohtë i vinte qark, si t'i lidhte trurin, i ngatërronte mendjen. Kur do të qëndronte Maria?

Plaka i tregonte Nikut për burrat e fisit dhe Maria mbante zjarrin ndezur. Gjoni mendoj se ajo nuk ishte më vajza e atij mëngjesi, që e ndiqte në acar. Ishte e zonja dhe e bija e zjarrit. Zotëronte kullën dhe sofrën me hijen e saj. Tani ajo i qëndronte larg duke i ardhur qark me një lloj merie të verbër, me një fuqi të fshehtë si njeriu që është në tokën e tij. Pse i mbante mëri ajo?

Gjoni lëvizi nga vendi. Nuk do të rrinte atë natë në kullë. U ngrit dhe u afrua në vatër të ndizte duhanin.

— Plaku do të kthehet, — tha Maria pa u kthyer, duke trazuar zjarrin. — Nusët dalin për një ditën me diell.

— Nuk e di më, — tha Gjoni dhe fërkoj

sytë duke i mbledhur me gishtërinj. — I kam dhënë tri ditë afat.

— Je i lodhur, — tha Maria. Zëri i saj i thellë, i butë, të ftonte në prehje.

— Po, — tha Gjoni. — Mbase puna do kish vajtur mirë, por të mos e kisha marrë me vete Zef Rrokun.

Maria mendohej, pastaj u kthye dhe e vështrroi drejt. Njëri sy, i ndezur nga flaka, i dukej i kuq.

— Ai Zef Rroku pret nga një dash në javë, — tha ajo dhe fytyra iu errësua.

— E di.

— A don me i çue fjalë tjetër plakut?

— Jo.

— Kushedi kur do na sjellësh miq herë tjetër! Ajo foli gati me vete, me fytyrën nga vatra.

Gjoni u kthye në sofër dhe ndjeu ftohtë në shpatullë. Afër mesnatës ai u ngrit. Do të flinin në lokalitet. Niku e' ndoqi me pahir.

Gjeta ia kishte ngulur sytë ujit të gjelbër të liqenit. Kodra në bregun tjetër, si një gjigant i fjetur, luhatej në ujë. Djali dëgjonte me dhimbje goditjen e rregullt që i vinte nga thellësiat e gjoksit dhe habitej si njeriu i parë që nuk e dinte se kjo vinte nga zemra. Pse t'i rrihte zemra aq fort?

Ata kishin kaluar të pardjeshmen në pyllin e Tharrit dhe kishin rënë në pritë. Djali i

madh i Dedës kishte dalë përpara në këmbë, duke përfshirë me automatik rrëzët e pemëve, si të donte të rrëzonte pyllin. Dukej i kapur nga një ethe e marrë, si një njeri që i ka bërë gjyqin vetes. Qe ngritur Nikolla, vëllai i dytë, e i qe hedhur sipër t'i ulte armën, pastaj qenë shembur të dy në shesh, njëri mbi tjetrin.

Atëherë Dedë Nikolla qe ngritur në këmbë dhe kish thënë me zë të lartë se ishte në besë të toger Gjonit dhe kërkonte t'i hapej rrugë. I kishin mbajtur aty një orë, pastaj i kishin hapur rrugë. Ata qenë kthyer mbrapsht duke ngritur të vrrarin. Në mbrëmje e varrosën djalin nën një lis dhe për herë të parë Deda me dy djemtë e vegjël dhe dy nipërit nuk kërkuan strehë për natën.

Togerit u kish dhënë tri ditë afat dhe kjo ishte dita e tretë. Kishte qenë e bukur liria ato tri ditë, gjatë të cilave plaku duhej të mendohej, Tanimë s'kishte çfarë të mendonte. Një natë i qenë afruar qytetit dhe Gjeta qe mahnitur me dritat e tij. Deshi të hynte në qytet t'i shihte nga afër, po plaku nuk e kishte lënë.

Gjeta ktheu kokën të vështronte plakun dhe i erdhi keq për të. I kishte vrrarë babanë, po s'mund ta dënonte për këtë. Ai kishte qenë nip para se Gjeta të ishte bir. Plaku dukej i lodhur dhe nuk qe më trupmadh si përpara. Mbase djali qe rritur shumë. Po ta linte Gjeta, plaku mund të vdiste. Dukej se kish vënë zemrën tek ai dhe e shihte jetën e djalit si një vazhdim të jetës së të atit.

Plaku qe mbështetur në trung dhe e shihte me një sy tjetri, që e mbante të pulitur, i

lotonte pa pushim. Që kur varrosi djalin në pyllin e Tharrit, nuk kish folur më. Ruante tërë kohën. Gjetën me syrin e bardhë të rrumbullakët dhe dukej se e pyeste. Po djali nuk jepte shenjë.

Tre të tjerët rrinin kokë më kokë. Gjeta pa së largu ndërtesën e bardhë të hidrocentralit. Kish dëgjuar se aty uji bëhej dritë. Po të mos shkonte atë natë, mbase s'do ta shihte më kurrë. Do të fillonin përsëri endjet nëpër pyje.

Ai u ngrit dhe qëndroi në këmbë para plakut. Plaku ia bëri me dorë, si të donte të largonte hijen nga sytë. Gjeta u hoq mënjanë dhe i tha me zë të ulët se donte të shkonte të shihte hidrocentralin. Plaku mbeti gojëhapët. Që hera e parë që djali kërkonte gjë prej tij. I ndritnin sytë.

— Jo, — tha plaku.

Djali nuk foli më. Qëndroi pranë tij, me armën midis gjunjëve. Plaku pinte duhan në heshtje.

— Dy sahat me shkuë, dy më ardhë, — tha ai. — Asnji dekit ma tepër! — Ai nxori sahatin me qostek dhe ia zgjati.

Djali u hodh në këmbë, bëri një hap përpara sikur donte ta përqafonte dhe vuri dorën në gjoks. Plaku i bëri shenjë të nisëj. Djali u zhduk nëpër gjethe sikur e përpiu pylli.

Plaku mendohej. Ai togër Gjon Leka i kish thënë të pardjeshmen të mos kalonte në pyllin e Tharrit, po s'e kishte dëgjuar. E kish vrarë djalin me dorën e vet. Që i vetmi mendim që i rrihte në trurin e nxehur prej tri ditësh dhe s'e linte të mendonte gjë tjetër. Ndiente

mall për shtëpinë, po s'kishte si të kthehej pa djalin. Lodhja po e vinte poshtë si në një gjumë pa kthim. Atëherë e zuri një merak i papritur për Gjetën. Do të mendohej prapë në mbrëmje.

Çohuni! — u tha plaku të tjerëve, dhe u ngrit i pari. U nis andej nga iku Gjeta. Do t'i ruanin shpinën, se gjoksi djali dinte ta mbronte vetë.

Djali hodhi armën në sup dhe eci pyllit me hap ushtari, duke ruajtur anën e lumit. I mbe-teshin edhe katër orë të ngrysej ajo ditë dhe donte të jetonte çdo minutë! Po të ecte kështu, do të arrinte në hidrocentral për një orë. Dëgjonte hapin e vet të kërciste në dëborë dhe ndiente gëzim. Pylli ishte i tij. Kështu duhej të kish qënë edhe ajo Vajza e Hirit, që shkonte në gosti te mbreti dhe humbi këpucën.

Në një sop iu bë se pa qelshen e një njeriu. Ej, ti! — foli. Pylli iu përgjigj me ca pëshpërime të zgjatura. Ej, ti... — tha prapë djali dhe u gëzua që dëgjoji zërin e vet. Zakonisht nuk flisnin as me njëri-tjetrin. Vetëm në të rrallë ndonjë fjalë nëpër dhëmbë. Deshi të këndonte, po s'i kujtohej ndonjë këngë. I kishin thënë se baba i tij këndonte me çifteli. Mbase prandaj e kish vrarë Deda. Kish ikur me një kushërirë që u marros pas çiftelisë së tij.

Djali u ngjit në kodër.
I pëlqente ai toger Gjon Leka. Ishte burrë. Kishte dashur t'i fliste atë ditë, t'i thoshte ta merrte me të mirë plakun. Por i dukej se kishte harruar gjuhën. Po të vinte puna të dorëzoheshin, do të shkante në shërbim të tij. Mbase togeri nuk do ta merrte.

Ai qëndroi një çast të shihte orën. Nuk ndiente lodhje dhe s'ngopej së pari pyllin. Nuk e kish parë kurrë si atë ditë, gjithë ato vite. Mbase ishin orët e fundit. E mendoj këtë me qetësi, pastaj një çast u drodh i tëri. Nuk donte të vdiste. Të iknin fshehur nëpër pyll, larg botës, ishte prapë një lloj vdekjeje.

Gjeta futi orën në xhep dhe eci gati me të rendur. U kthye të shihte pas. I dukej se dikush e ndiqte. Atë ditë që qenë takuar me togerin, nuk i kish pëlqyer ajo fytyra e Zef Rrokut, nëpunësit të lokalitetit, që skuqte nën qeleshen e bardhë nga një siklet që mundahej ta fshihte.

Ai doli në majë. Roja ecte poshtë e lart në anë të digës me pushkën në sup. Uji varej i bardhë në murin e lëmuar dhe shkumëzohej poshtë, sa dukej si avull. Faqja e ndritur e liqenit rrinte pezull mbi luginë. Iu duk se ajo masë uji mund të përmysej njëherësh dhe u tremb. Roja u kthye dhe hyri në barakë. Atëherë djali kaloi me nxitim në urën mbi digë, pastaj qëndroi në mes të saj, me krahët hapët, me liqenin në kurriz dhe ujvarën në këmbë. Ajri i lagësht i hyri në hundë e në gojë. Kishte etje. Nxori sahatin ta shihte dhe u habit. Koha kishte mbetur në vend. Brodhi sytë përreth dhe iu duk se majat e maleve erdhën rrotull tij. Atëherë

sokëlliu fort, me gjithë grykën, për gjithë vitet që kish ndrydhur zërin në gjoks dhe qëndroi të dëgjonte si rrrokullisej sokëllima e tij nëpër luginë.

Një krishtë e thatë ndau digën me dysh. Ai ndjeu gjithë peshën e malit në kurriz t'i thyente kockat dhe ujin t'i rrëshqiste nën këmbë. Ra krahëhapët, me kokën në gur... Uji i liqenit po rrrokullisej mbi të. «Sa kish qenë ora?...» qe mendimi i fundit që i ngriu në kokë.

Plaku qëndroi me frymën pezull. Ishte një krishtë e vetme, e thatë, teke, si e shtëna e një gjuetari. Ai priti të dëgjonte krisma të tjera, po nuk pati. Dukej se kishin mbaruar punë. Ishte një pushkë tradhtari.

Toger Gjon Leka e zuri Zef Rrokun tek përpiqej të qfshihej në një vrimë. Fytyra e nëpunësit në ngjyrë të qiririt, e tejpushme, si një qull i ngrirë, qe më tepër fytyra e një të vdekuri se e një të gjalli. Në rrudhat e imta, rreth kapakëve të syve, qe vulosur ai gëzimi i lig që kish provuar aty më parë. Një vijë djerse e verdhë, si gjurma e një kërmilli, i rrëshqiti anës veshit.

Togerit iu ngrit stomaku në fytyrë.

— Ma hiqni sysh qenin, — i tha zëvendësit,

— çojeni poshtë.

Ai u ul dhe priti.

Dedë Gjon Nikolla me nipin dhe dy djemtë

e varrosën Gjetën buzë liqenit. Ashtu deshi
plaku. Gjysmë ore më pas ata erdhën ia dorë-
zuan armët togër Gjon Lekës, pastaj u nisën
ngadalë anës lumit. Në të ngrysur duhej të hynin
në Burrel.

SHprehjet e shprehjes

Shprehjet e shprehjes janë ato shprehjet që
shprehin një gjendje të mendimit, të ndjenjës
ose të detyrës. Shprehjet e shprehjes janë
shprehjet që shprehin një gjendje të mendimit,
të ndjenjës ose të detyrës. Shprehjet e shprehjes
së bashku me shprehjet e shprehjes shprehin
një gjendje të mendimit, të ndjenjës ose të
detyrës. Shprehjet e shprehjes së bashku me
shprehjet e shprehjes shprehin një gjendje të
mendimit, të ndjenjës ose të detyrës. Shprehjet
e shprehjes së bashku me shprehjet e shprehjes
shprehin një gjendje të mendimit, të ndjenjës
ose të detyrës. Shprehjet e shprehjes së bashku
me shprehjet e shprehjes shprehin një gjendje
të mendimit, të ndjenjës ose të detyrës.

Shprehjet e shprehjes janë ato shprehjet që
shprehin një gjendje të mendimit, të ndjenjës
ose të detyrës. Shprehjet e shprehjes janë
shprehjet që shprehin një gjendje të mendimit,
të ndjenjës ose të detyrës. Shprehjet e shprehjes
së bashku me shprehjet e shprehjes shprehin
një gjendje të mendimit, të ndjenjës ose të
detyrës. Shprehjet e shprehjes së bashku me
shprehjet e shprehjes shprehin një gjendje të
mendimit, të ndjenjës ose të detyrës. Shprehjet
e shprehjes së bashku me shprehjet e shprehjes
shprehin një gjendje të mendimit, të ndjenjës
ose të detyrës.

UDHËKRYQI

Jona mblodhi rrobat shuk në çantë dhe u nis ngadalë në rrugën me pluhur të kantierit. Ishte koha e pushimit të drekës dhe rrotull nuk shihej njeri. Në atë orë të ditës gjithmonë e pushtonte vetmia... Koha shtrihej rreth saj dhe hapësira ndrydhej sa i mbante frymën. Filloi të numëronte hapat duke ndjekur hijen e saj. I dukej tërë kohën sikur i mungonte diçka.

Tutje, në mes të rrugës, gazi i vogël i drejtorisë vinte rrotull vetes duke u munduar të kthehej dhe ngrinte pluhur si një dem i verbër. Shkonte me rrotat e pasme deri në buzë të kanalit, sa të ngrinte gjakun, pastaj i turrej krahut tjetër të rrugës. Në fund ai qëndroi si të qe shuar një herë e mirë.

Jona nxitoi. Mbase e çonin deri në stacionin e trenit.

— Hajde, Jona, do vish në Tiranë!?

Në ndenjësën e parë rrinte kryeinxhinieri, Agroni, dhe e vështronte vajzën ngultas, sikur kishte kohë që e priste. Jona u habit. Ai nuk

priste kurrë njeri, ikte ose vinte gjithnjë përpara.

— Po, — tha vajza. Nuk do ta kuptonte kurrë se ç'mendonte ai njeri.

Ai zbriti t'i lironte vendin. Në ndenjësen e pasme ishte një burrë që s'e njihte, me buzët e holla aq të shtrënguara, sa dukej sikur i kishte humbur dhëmbët e parë.

Jona përshëndeti lehtë me kokë, u ngjit dhe tërhoqi derën.

— Tani do të na shkojë rruga vaj, — tha shoferi, duke fërkuar duart.

Makina u shkund një copë herë pa lëvizur vendit. Shoferi doli ta ndizte me manivelë, pastaj kërceu në kabinë dhe, kur doli të mbyllte kapakun, motori iu shua prapë. Më në fund makina kërceu përpjetë një herë dhe u nis me shpejtësi, sa dukej se s'do të ndalonte më, vetëm po të shkërmoqej e tëra.

— E sheh, raketë është fare! Për dy orë e kap Tiranën.

Vajza rrinte drejt, duke u mbajtur fort me të dyja duart, aq pa lëvizur, si të ishte prej guri dhe dukej sikur do të rrokullisej në çdo kthesë.

Shoferit s'i pushonte goja. Kthehej nga Jona dhe i qeshte duke zbuluar ca dhëmbë të zverdhur nga duhani, tregonte qyfyre dhe i jepte makinës pa duar. Dukej se vajzës s'i bënte përshlyetje asgjë.

— Avash, mor djalë, — tha ai me buzët e qepura, — s'kemi ndër mend të vdesim sot.

— Ashtu është. Nuk e kemi në plan vdekjen tani. Kemi punë të tjera. Mos ki frikë, xhaxha.

Kjo makinë është llogaritur kundër përmbysjes.

Ai u kthye nga vajza:

— Ke frikë, inxhiniere?

Jona qeshi me pahir. I rrinte në sy ai burrë i panjohur. Pamja e tij i kishte sjellë një shqetësim të pakuptuar, si diçka që lëviz në mjegullën e trurit. Shoferi i dha gazit më shumë. Një fshatar me biçikletë u hodh në kanal in e rrugës. Shoferi qeshi me zë të lartë dhe bëri një lëvizje të papritur të shtypte një pulë që kaloi rrugën e trembur.

— E zura, — tha, — po s'e marr dot.

— Ik, se na fute në sherr, or shejtan, — tha Agroni.

Një grua, pas gardhit, bërtiste duke kërcënuar me dorë.

— Deri nesër do t'ia qajë puplat, — tha shoferi.

Në të përpjetë makina mezi ngjitej. Bënte më shumë zhurmë dhe dukej sikur do të rrëshqiste mbrapsht. Jona lëshoi trupin në ndenjësë dhe iu duk vetja e rëndë. Në xhamin e përparmë dukej qielli i ndritur, gati i bardhë. Ish-te një dritë që i shkaktonte dhimbje në sy, një dritë e pafund, pa imazhe, pa figura. Ajo mbylli sytë dhe provoi të luante si në vogëli, duke kërkuar në errësirë (që nuk ishte kurrë errësirë) lëvizjen e ngjyrave. Qëndroi ashtu, me sytë mbyllur, si një njeri që baret në kufirin midis gjumit dhe realitetit dhe ndjeu njëherësh lodhjen dhe mundimin e atyre ditëve. Donte të kthehej të shihte Agronin. Kishte kërkuar më kot një shenjë në vështrimin e tij. Asgjë. Ajo

e ndjeu gjoksën bosh si të kish lëshuar një thirrje pa zë. Askush deri atëherë s'kishte pasur fuqi t'ia pushtonte mendjen dhe shpirtin deri aty, sa të humbiste gjykimin, si ky njeri. Tani ato simpatitë e saj të shkollës ishin ca kujtime të vakëta.

Ajo hapi dritaren dhe u kthye anash. Era e benzinës po i ngrinte të vjellat.

— Do të ndalojmë, Jona? — Agroni e preku lehtë me gishtërinj në sup. Vajza ndjeu frymën e tij të nxehtë në zverk dhe u drodh.

— Ah, po,po, si të doni.

— Mbaje lart, te çezma, — tha burri me buzët e qepura. — Të freskohemi pak.

Jona u kthye përgjysmë. Ku e kishte parë atë njeri?

— Atje do ta mbaj, — tha shoferi. — Kjo makinë s'i ka zënë kurrë gratë. Vetëm burrat.

Dy burrat pinë ujë në çezmë dhe ndezën cigaret. Shoferi që shtrirë me kurriz përtokë në bark të makinës dhe vërshëllente.

Jona vështroi rrugën larg. Asfalti i nxehtë avullonte vlagën e ditës dhe dukej sikur fryhej para saj. Ajo u ul në gurin e kilometrazhit dhe ndjeu erën e freskët që ngrihej nga lugina, duke fërshëllyer lehtë nëpër thepa, me ca zëra të largët që vinin e holloheshin sa këputeshin. U zgjat të dëgjonte dhe iu duk se njerëzit ishin në kra-hun tjetër të botës. Poshtë rridhte lumi, i hollë, si një gjurmë e gjallë, e ndritur, duke hapur rrugën pa zhurmë midis gurëve të bardhë. Faqja e zhveshur e malit i kthente dritën kupës së qiellit. Ca xhufka të errëta pylli dukeshin si të qethura me gërshërë dhish.

Jona u ngrit dhe u afrua tek ata.

— Ku punon? — pyeti burri me buzët e qepura dhe vështroi rrotull sikur nuk priste përgjigje. Pinte duhan duke e nxjerrë tymin si pufkë rrotull pipës.

I ngjeshur, me shpatulla të gjera e këmbë të shkürtra, të kujtonte një lojtar në fushën e shahut. Po kishte çuditërisht një fytyrë të mprehtë, me hundën me samar. Rrinte ulur, me thonjtë të ngulur mbi gjunjë dhe kthente kokën me lëvizje të prera, si një shpend në përgjim. Dukej nervoz.

— Po të jesh më mirë, nisemi, — tha Agroni.

— Po, po. — Vajza u ngjit e para në ndenjësë dhe iu përzie prapë.

Agroni shihte shpatullat e rrumbullakëta të vajzës me lugun e thelluar të kurrizit në mes dhe nyjën e bukur të qafës me flokët të mbledhur në zverk. Kishte njëfarë butësie në të gjitha kurbat e trupit të saj. Qafa e gjatë i qe holluar sa mund ta përmbledhje me dy gishtërinj. I erdhi keq. Dy muajt e fundit kishin qenë të rëndë për të.

Makina zbriste me shpejtësi. Shoferi u kthye nga Jona.

— E mori veten, e sheh? — tha ai.

— Të shohim kur të ngjitet përpjetë, — tha burri me buzët e qepura.

— Atë të metë e ka, s'e mohoj, i mbahet pak fryma në të përjetë.

Ata shkonin drejt perëndimit dhe dukej sikur i afroreshin diellit të kuq, që sa vinte e rritej. Një re e bardhë merrte forma të habitshme me një lëvizje gati të pakapshme, pastaj u bë ngjyrë trëndafili. Agroni ndoqi lojën e resë. Silueta e vajzës, që i rrinte në sy si njollë e errët, iu duk e largët sikur diçka po 'e rrëmbente. Ai u trondit.

— Do qëndrojmë pesë minuta tek ai fshati buzë rrugës, se kam një porosi për një mik, si thua, inxhinier? — Shoferi qe kthyer i tëri dhe kishte lëshuar timonin.

— Ndalo ku të duash, — vetëm shih përpara, — tha Agroni.

Në të hyrë të fshatit ishte një pus i mbuluar përgjysmë me një kapak druri. Burri me buzët e qepura deshi të pinte ujë prapë. Hodhi kovën brenda dhe u mundua ta mbushte, po litari i përdridhej në duar dhe kova vinte rrotull mbi ujë pa u përmbysur.

— Nëma mua, — tha një vajzë e vogël duke hequr nga supi enën prej balte. Fliste dhe nuk i ngrinte sytë. Ishte nja dhjetë vjeçe, e imët, me kokën e vogël si zog. Një gërshet i rëndë ngjyrë mjalti i binte përgjatë kurrizit deri në bel. Ajo u var në grykën e pusit, drodhi litarin rreth grushtit të vogël dhe e përmbysi kovën me një lëvizje të shkathët. Gulçimi i dobët i vajzës kthehej lart si një frymëmarrje e asaj gryke të tokës.

— Do pish ujë? — tha pa vështruar njeri. I dridhej kova në duar.

— Si të quajnë? — e pyeti Jona.

— Myrvete.

— Emrin e gjyshes të kanë vënë?

Ajo ngriti supet.

— Jo. Gjyshen e quanin Tete. — Nxhitonte të mbushte ujë e të ikte. Nuk kishte qejf ta pyesnin.

— Ku e ke shtëpinë?

Vajza tregoi me gisht një shtëpi të vetmuar në kodrën matanë lumit. Një shtëpi e vogël, me çatinë të kuqe aq të madhe, sa dukej si kërpu dhë. Jona e kishte parë shumë herë atë shtëpi, të shtunave e të hënave. Shpesh një grua pastronte xhamat në dritaret e rrethuara me kornizë të bardhë dhe dukej si një figurë që po zbrishte nga një kuadër.

— Nëna jote është ajo që pastron xhamat të shtunave?

— Po. Nëna.

— Pse kishte aq shumë njerëz te ju dy javë më parë?

Vajza e pa poshtë vetullave dhe uli sytë. Dukej që nuk do t'i tregonte gjërat e shtëpisë së saj. Bëri një lëvizje të kokës si për të hedhur gërshetin pas dhe ngriti shtambën e ujit.

U largua me enën mbi sup. Kishte marrë të ecurën e grave të fshatit, me bustin drejt, dhe tundej lehtë nga mesi e poshtë, sikur shkarkonte peshën e trupit duke lënë diçka në çdo hap. Gërsheti i përdridhej në kurriz si i gjallë. Pasa-rela e ngushtë mbi lumë tundej si djep, po vajza shkante pa u mbajtur gjëkund. Të ngrinte gjakun ai fëmijë i varur mbi lumë që luannte me erën.

Jona u kthye te makina. Shoferi po zbriste me dy trasta.

— Kush kërkon, s'mbetet pa gjë, — tha ai.
— Është fjalë e urtë popullore.

— Dhë aq e urtë jo, — foli Agroni i nxehur. — Ec e mos e kthe më kokën gjëkund, more vesh?

Shoferi nuk foli më. Makina po merrte përpjetë.

Jona mbështeti kokën në ndenjësë dhe mati me mend rrugën që kishin bërë. Nuk donte të mbaronte ai udhëtim. Ajo dridhej lehtë në shpatulla sikur i frynte erë në kurriz. Deshi të kthehej të shihte Agronin dhe ndjeu një mall të papritur që po i merrte frymën. Dëgjonte me habi e turp atë goditjen e fortë që i vinte nga thëllësia e gjoksit dhe ndjeu se po skuqej. Mbase e dëgjonin edhe të tjerët. Si atë ditën e parë në kantier...

.. Ky është kryeinxhinieri, Agroni... e kishte paraqitur drejtori. Agroni i kishte zgjatur dorën pa i buzëqeshur.

— Mirë se erdhët, — tha duke vështruar diçka përtej saj, me sytë e mprehtë, bojë qielli, që i ndritnin në hijen e strehës së kapeles. Ishte i zeshkët, me një lëkurë ngjyrë ebaniti, si një njeri që ka jetuar fushave, me flokët të verdhë.

— Jona është ajo inxhinierja që do të punojë te ne, — tha prapë drejtori. — Tregoji se ç'duhet të bëjë.

Agroni e vështroi ftohtë.

— Shumë mirë, — tha ai, — le të njihet pak me kantierin. Më mirë do bisedojmë në zyrrë. Ja çelësin.

Ai qe larguar me këmbët gjithë muskuj që i dukeshin nën pantallonat kadife të rrjepura. Ishte me trup mesatar, po dukej i gjatë, mbase ngaqë ecte me hapa të mëdhenj.

Jona kishte pritur gjithë atë ditë. Të nesërmen qe sjellë nëpër objektet e kantierit duke shtrënguar çelësin në grusht dhe nuk guxonte të pyeste, me shpresën se do të shihte diku kapelen blu me strehë dhe këmishën bezhë me kopsa të zeza. Ai i kishte lënë çelësin e zyrës, mbase si një shenjë miqësie. Nga dreka, në mensë, drejtori e kishte pyetur së largu si i shkonin punët dhe ajo kishte tundur kokën «mirë». Ditën tjetër Jona kaloi para zyrave të kantierit dhe pa derën e dhomës së tij të hapur kanat. Kish mbajtur çelësat e një dere të hapur. E ndjeu vetën të fyer, deshi të ikte me vrap, por u kthye dhe eci e vendosur drejt zyrës së tij. Ai rrinte në krye, te tryeza, pa lëvizur, me sytë të ulur mbi dosje. Mund ta merrje për një të fjetur po të mos i shihje dorën që i bridhte me nxitim mbi letër. Jona i pa hijen e errët rreth mjekrës dhe buzët e zbardhura, si të një njeriu që ka humbur gjumin. Ndjeu t'i lëngëzohej diçka në gjoks, po poshtërimi që provoi aty më parë s'e linte të mendohej. Aja hyri ngadalë, lëshoi çelësin mbi tryezë, pastaj u largua që të mos i linte kohë të fliste. Ai nuk e kishte thirrur. Dy ditët e shkuara Jona kishte vuajtur sikur mbante mbi kurriz një peshë. Tani qe liruar pa pritur dhe vuante njësoj.

Agroni e kishte thirrur pasdreke për t'i thënë se kishin pasur një avari të rëndë dhe ende nuk dinte si do të mbyllej. Kaq për të kërkuar

ndjesë për ato dy ditë. Pastaj ai i kish treguar objektin, duke ia shpjeguar në detaje. Asnjë buzëqeshje, asnjë fjalë e tepërt. Më mirë që ai s'e ngrinte kokën, vajza mund t'ia shkreppte të qarit.

— Po të kesh nevojë për ndonjë gjë, më thuaj. Për çdo gjë. — Kishte folur me atë tonin e parë, njësoj si të kish thënë «Mos më thuaj për asgjë».

Jona kishte ikur pa e përhëndetur. Zbrazë-tira rreth saj hapej dhe nuk i vinte më as për të qarë. Ishte mësuar t'i shihte njerëzit rreth saj të gëzoheshin kur e shihnin. «Mendoje një herë me atë kokën tënde të zgjuar... i thoshte gjithnjë i ati, ... ti nuk je si të tjerat...»

Një javë më pas Agroni u largua nga kantieri. Thënë se kishte shkuar me pushime. Jona e priste duke kërkuar me sy në çdo qoshe, duke u shtirur mospërfillëse, duke u turpëruar nga vetja. Kjo priti po zgjatej tej durimit. Ditët e para i qenë dukur pa fund, pastaj kalonin duke ndjekur njëra-tjetrën shpejt. Shpresa e së nesërmes ia bënte pritjen të ëmbël. Ai që kthyer më në fund, pas dy javësh, dhe në orën shtatë të mëngjesit e kishte kërkuar.

Jona e pa së largu tek priste kokulur në buzë të kanalit, me kapelen mbi sy e duart në mes. Pranë tij rrinte në bisht brigadieri, sikur do të hidhej kokëposhtë në kanal dhe nja tre punëtorë të brigadës së hidraulikëve.

Ajo u afrua dhe qëndroi duke parë e tronditur kanalën të mbushur përgjysmë me ujë të turbullt ngjyrë dheu. Një shkumë e verdhë si lëtyrë lëpihej në anët. Të djeshmen brigada e

saj kishte gërmuar kanalën, duke hequr ujin me pompë tërë kohën. Pasdite hidraulikët do të shtrojnë tubat.

— E ke parë si është katranosur këtu? — Agroni foli pa i hequr sytë nga kanali, me nofullat shtrënguar. — Pompa priset, elektriciteti nuk gjendet dhe brigada rri pa punë.

Vajza nuk u përgjigj. Deshi që ai të ngrinte sytë ta shihte. Ai lëvizi duart me nervozizëm, ca duar tërë këcka e nyja me damarë blu, që dukej se i fryheshin kur zemërohej. I shtrëngoi me njëra-tjetrën duke hapur e mbyllur grushtet, sa iu zbardhën, sikur shtypte në to inatën që i vlonte brenda.

— Pse nuk flisni? — Ai ktheu kokën me shpejtësi. Flokët pas zverkut i rrinin përpjetë.

Jona ngriti fytyrën dhe uli kapakët e syve përgjysmë. Nuk do të pajtohej kurrë me atë njëri.

Agroni e vështronte me fytyrën e rrudhur, sikur gëlltiste përshtur diçka të hidhur.

— Sot tubat duhej të ishin të shtruar. S'e merr vesh sa punë na ke prishur? — tha ai.

— Dëri në orën tre pompa ka qenë në rregull. Kanali ishte i thatë, — tha Jona.

— Po pastaj, pas orës tre, kush përgjigjet?

— Unë jo. Mbase përgjigjeni ju nga ord tre e mbrapa. — Ajo shihte brigadierin që s'kishte të vizur vendit.

Kryeinxhinierit iu drodh trupi dhe foli duke i nxjerrë fjalët midis dhëmbëve si fërshëllimë.

— Ti, shoqja inxhinierë, bën mirë të ikësh në shtëpi... — Ai deshi të fliste prapë, po vështroi anash dhe u ul në bisht.

— Azbi, vishu çizmet punëtorëve të pastrojnë gropën dhe vini pompat! — i foli hidraulikut.

Jonë vazhdoi ta mbante fytyrën lart, por jo nga krenaria, donte të mbante lotët. Priste që ai të fliste prapë, po dukej që e harroi krejt. Rrinte në bisht, në buzë të kanalit, dhe jepte udhëzime. Punëtorët nxitonin. Vetëm Burhani, brigadieri, fuste ngadalë pantallonat në çizme, duke i shtrirë me pëllëmbë dhe e shihte Jonën pa ia ndarë sytë. Po vajza shihte turbull. Nuk kuptonte nëse ai i thoshte mirë apo keq.

U kthye të ikte pa folur, duke kafshuar bulçitë, po nuk i mbajti dot lotët. Era e asfaltit të posashtruar i zuri frymën. I fundoseshin këmbët në rrugën e butë. Tha me vete se nuk do të kthehej më në punë, do të ikte në shtëpi, pastaj hyri në zyrën e saj dhe qau gjatë, po nuk e shkarkoi dot dhimbjen. I vinte keq për veten.

U bë e heshtur dhe rrinte në kantier deri natën duke punuar. Kur kalonte para Agronit, shtirej e qetë e mospërfillëse, po nuk i ndalonte dot errahjet e zemrës dhe ndiente që skuqej.

Ai i fliste qetë, pothuaj rëndë, siç bënte me të gjithë, pa asnjë shenjë miqësie. Vajza ndiente fytyrën t'i depërtonte gjithnjë më thellë dhe prapë e çonin këmbët aty ku mund të ishte ai. Nuk po e kuptonte më veten. Ngutej të bënte atë që s'do ta kishte bërë kurrë më parë, kërkonte me ngulm një mënyrë që ta kthente Agronin nga vetja,

goftë edhe duke u poshtëruar. Donte t'i shkak-
tonte dhimbje vetes për dobësinë e saj dhe ndien-
te se po hynte gjithnjë më thellë, si në një batak. E
ndiqte me kokëfortësi, i kalonte pranë pa e ngri-
tur kokën ose e shihte gjatë duke u shtirur sikur
s'e kishte mendjen. Do të vinte koha që ai do të
kthehej, atëherë Jona do të merrte hak.

Burri me hundën si zog pinte duhan pa pu-
shim. Fliste rrallë, për të ngacmuar shoferin ose
për të treguar për veten. Quhej Arif. Kishte tre
fëmijë të shkëlqyer, vetë punonte në një kantier
sharrash dhe mbante me rrogën e tij vjehrrën pa
pension. Ai i kishte thënë këto duke lëshuar nga
një fjalë në çdo të tatëpjetë e duke heshtur në të
përpjetë.

— Do të na jepni dërrasë pishe për rezervu-
aret? — tha Agroni.

— Pishë nuk kemi. Do ta shikosh vetë. Vetëm
ah.

Jona ishte e sigurt se e njihte atë burrë. E ki-
shte parë në ndonjë gazetë ose në rrugë. Kjo gjë
po e mundonte sikur të kishte shumë rëndësi për
të. Kishte diçka prej druri në tërë qënien e tij.

... Ishte mbase 45 vjeç... Mysafiri rrinte në
kolltuk dhe nxirrte tym me një llullë të gjatë, të
madhë. Nxirrte shumë tym dhe i bënte rrathë në
tavan që të qeshte vajza. Ajo i qe ulur në prehër
dhe e vështronte drejt në sy. Mbante mend se të
mëdhenjtë kishin qeshur, pse qeshnin ata? E di si

e ke emrin ti, xhaxhi? Ti e ke emrin... Nuk i kujtohej se ç'emër kish thënë, vetëm se të mëdhenjtë nuk kishin qeshur më, nëna kish thënë uah! dhe mysafiri kishte thënë se vajza do të bëhej... Nuk mbante mend ç'kish thënë mysafiri, po me siguri nuk qe bërë si kish thënë ai.)

Jona u kthye të shihte Arifin. Nuk ishte mysafiri. Ai i qe dukur mik. Arifi e shihte ftohtë, ose s'e shihte fare me sytë rrumbullakë prej shpendi, që dukej se s'i qëndronin gjëkund.

— Sido që të jetë, do të më gjesh pak dërrasë pishe, vetëm për rezervuaret, — tha prapë Agroni.

— Kur s'kam, ç'të të jap?

— Do ta gjejë se s'bën, — tha shoferi, — ndryshe e zbrita këtu në majë të malit.

— Do kthehem këtu te sharrat, të lëmë këtë shokun e të shohim pak lëndën, — i tha Agroni Jonës. — Nuk vonohemi.

Ata u kthyen në një rrugë të ngushtë, që ngjitej me mundim në faqen e kodrës, humbiste nëpër pyll dhe dilte prapë më tutje, si një e prerë e hollë me majën e thikës.

Në një çeltnë ishin ngritur barakat e punëtorëve të sharrave, të ndërtuara me anje, që dukeshin të ulëta sikur në to mund të rrije vetëm ndenjor. Drutë e sharruara qenë vënë në stivë aq të rregullt, sa pandehje se s'do të prisheshin më. Toka ishte gjithë trungje të prera. Bari i imët kishte mbirë edhe nëpër zgavrat e trungjeve, një bar jeshil, i errët, i ndritshëm si i njomur e i ftohtë. Jona preku me dorë myshkun në një lëvore. Ishte i ngrohtë e i butë. Ajo vështrroi me vëmendje rrathët e trungjeve që ngush-

toheshin në një krah. U kthye andej nga duhej të qe veriu dhe ndjeu fresk. Edhe drurët i tkurrëshin kësaj ane të qiellit. Agroni kishte hyrë në pyll pas Arifit. Afër derës së barakës, mbi një stufë të sajuar me tulla, një burrë po gatuate ashtu siç dinë të gatujnë burrat, duke trazuar kazanin me një luhare druri në krahun e kundërt të grave. Burri vinte rrotull edhe vetë sikur voziste.

— Uluni, — tha ai dhe tregoi me dorë një stol druri që duhej ta kishin për mysafirë. Dukej sikur i priste.

— Unë jam kuzhinieri i sharrave. Dikur kam qenë kuzhinier në hotel «Dajti». Di të gatuj edhe për francezë. — Ai qeshi. Fliste me hundë, sikur të ishte me rrufë dhe thoshte «b» në vend të «m»-së.

Jona ndiente prehje. Era e mishit të zier e bënte të gëlltitej. Nuk kishte ngrënë gjithë ditën. Kuzhinieri e shihte.

— Do të hani gjë? — tha ai.

— Po të kesh, — tha shoferi.

Kuzhinieri solli dy pjata alumini dhe hodhi në to mish.

— Hani, është mish i butë, i zier me avash. — Ai i vështronte në sy, gëzohej që hanin dhe vërshëllente tërë kohën pa marrë frymë, sikur qe kaçup.

— Është i mirë mishi? — Kërkonte përgjigje sikur e kishte bërë mishin vetë. Pastaj nxori nga prushi misra të pjekur dhe i vuri në lepushka.

— Falemnderit, — tha shoferi, — na kënaqe!

Jona hëngri duke djegur duart. Afronte fy-

tyrën te zjarri, po në kurriz ndiente erën e freskët që ngrihej nga lugina. Përgjoi zërin e Agronit që përhapej në pyll. Ai fliste gjithnjë me zë të lartë.

«Ti duhet të ma japësh si pas kontratës...»

«I kam për pallatin e madh, s'mund ta lë pallatin, është dru i staxhionuar, s'të fal njeri.»
Zëri i Arifit vinte i mprehtë.

Ata dolën pas drurëve dhe qëndruan në kufirin e çeltnës.

— Mirë, o vëlla, do piqemi prapë. — Agronici me hapa të mëdha pa i dhënë as dorën.

Arifi nuk lëvizi vendit. Vuri këmbën mbi një dru të rrëzuar dhe mbështeti bërrylin mbi gju, duke vështruar poshtë në tokë, duke i buzëqeshur diçkaje nën këmbët e tij. Pastaj u kthye e hyri në pyll.

— Ikim, — tha Agronici dhe u hodh në maqinë.

Jonës i mbetën në sy ato dy vijat e thella, si të prera me brisk, në anët e hundës, të ngritura me përçmim si presje. E kishte parë atë buzëqeshje edhe herë tjetër...

... Kur ishte e vogël, priste me gëzim druvarin që vinte t'u sharronte drutë, me opingat prej gome të lidhura me spango, me mojat e kthyera lart. «Kush ka dru me pre!» Ajo ulej në një stol të vogël druri dhe shihte si mbidhej mielli i sharrës nën opingat e tij. Pse nuk e merrnin miellin ta bënë petulla? Ai bënte hëhh, hëhh, sa herë i çonte krahët poshtë dhe vajzës i dukej sikur ai zë dilte nga druri. Mbase ishin drutë e Pinokut. Burri nuk e kthente kokën ta shihte, nuk shihte gjë tjetër veç sharrës së tij.

Ishte gjithnjë po ai burrë, me hundën si sqep zogu. Nuk fliste fare, vetëm punonte dhe hante çdo gjë që i jepte nëna dhe nuk gëzohej kur e shihte vajzën, siç bënin njerëzit e tjerë rrotull saj. Tani e kuptonte pse rrinte me orë të tëra pas «drumepresë». Ai nuk e përkëdhelte kurrrë.

Një ditë ai po i binte një trungu të madh me sëpatë. Hëhh, hëhh, hëhh. Jona u mërzit së ndenjuri dhe thirri «ej», pastaj u hodh mbi një këmbë, pastaj këndoi, po druvari i binte trungut sikur fëmija të mos qe aty. Atëherë vajza ulëriu fort dhe ai u kthye e i ra këmbës së tij me sëpatë. I shpërtheu gjaku. Ai u mundua ta ndalonte me duar, pastaj eci çalë drejt kuzhinës ku gatonte nëna dhe kërkoi pak ujë. Nëna i dha ujë duke iu dridhur duart dhe ai piu pak, vuri dorën mbi zemër dhe tha «falemnerës». Nëna vra-poi të gjente fasho dhe duhan, kurse babai qe hedhur të largonte vajzën që qante e trembur. Burri i kish parë një çast të vetëm duke zvo-gëluar sytë dhe në të dy anët e hundës i ishin bërë dy vija të thella. Pastaj kishte ulur kokën dhe kishte qëndruar me sytë ngulur në dhé. Jona nuk i harronte ato dy vijat e thella, të ngritura në anë të hundës...

I kish parë edhe pak më parë në fytyrën e Arifit, kur përgjonte Agronin tek largohej me hapa të mëdhenj. Por ai vështrim i rrudhur nuk kishte qenë për Agronin, kishte qenë për të. Jona ishte e sigurt tani, ai e kishte vështruar në çastin e fundit me përçmim, me armiçësi, si atë ditë, para njëzet vjetësh. Pse e përçmonin njerëzit?

Makina nuk e ngjiti dot të përpjetën e fundit. U shtrëngua duke kërkëllitur në të gjitha te neqetë dhe pushoi njëherësh. Shoferi zbriti, përshtyu rrotat dhe hyri nën të.

— Ka rrezik që sonte të flemë te ndonjë fshatar, — tha ai dhe deshi të qeshte.

— Edhe ajo mund të ngjasë, — thia Agroni, po nesër të mos kthehesh më në kantier. Ë ke bërë makinën si qerre.

Frynte erë, po një re ngjyrë plumbi rrinte varur mbi luginë, e ngurtë, me një formë të lëmuar, e rëndë si një anije. Qielli ishte i kthjellët, me një kaltërsi që të sillte lotët në sy. Reja në luginë po zgjatej me një lëvizje gati të padukshme, duke pështjellë nën vete lumin.

Agroni iu afrua vajzës.

— Mbase do të vonohemi shumë këtu.

— S'ka gjë, — tha Jona. Nuk mund t'i thoshte se ajo donte të vonoheshin këtu.

— Mund të gjejmë ndonjë makinë të shkosh ti. — Ai ktheu kokën anash dhe foli ashtu siç nuk e kish zakon, me të përshtpëritur me vete: — Apo më mirë të mos vijë.

Ajo vështroi poshtë e turbulluar, mbase s'kish dëgjuar mirë.

— Shkojmë poshtë, te Kafja e Xhafës, — tha ai me zë të lartë, sikur të mos kish folur një çast më parë. — Duhet të jetë nja një orë prej këtej.

Agroni u nis përpara dhe mundohej të ecte ngadalë, që të priste vajzën. Shkuan një copë herë pa folur.

— Do kthehesh nesër? — pyeti ai ngadalë.

— Po.

— Të shtunën në mëngjes do vij të kontrolloj hekurat e trarëve të objektit 31. Do t'i shohim bashkë.

Ajo deshi t'i thoshte se i kishte kontrolluar, po nuk foli. Nuk mund të ishte më e sigurt për asgjë, pas asaj që kishte ndodhur nga e hëna tek e enjtja.

Jona qëndronte në zyrën e saj dhe vështronte nga dritarja pa mundur të bënte asgjë. E hëna që një ditë e mërzitshme dhe i flihej tërë kohën. Po ditët e tjera e rrëmbente puna dhe nuk kishte kohë të mërzitej. Ajo vështronte kalendarin e vogël nën xhamin e tryezës dhe numëroi muajt deri në gusht. Në gusht mbushte vitin në kantier dhe ndiente që diçka kishte ndryshuar tek ajo. U ngrit të shihte veten në pasqyrën e vogël të varur në mur dhe ndjeu kënaqësi duke kërkuar diçka tjetër pas asaj ninzës së bardhë, veten e saj. Një herë, kur kish shkuar në floktore, që ulur në një kolltuk të priste. Përballë saj që një pasqyrë e madhe dhe në kurriz një tjetër. Ajo kishte parë veten të pasqyruar disa herë njëra pas tjetrës dhe kishte filluar të luante me vajzën e dytë, të tretën, të katërtën, derisa nuk arrinte t'ia shquante më tiparet. Do ta zbulonte ndonjëherë veten e saj? Pamja i megjullohej si në vajzën e pestë dhe ajo kthehej në anën tjetër.

Tani qëndronte para asaj pasqyre të gërvishtur dhe nuk kërkonte të shihte gjë tjetër veç asaj vajzës me sy të ndritur e lëkurë të nxirë që bu-

zëqeshte lehtë. Në cepat e syve kishte ca rru-
dha të vogla dhe ajo u gëzua. Kishte rrudha në
sy, si të nënës.

Zbriti në rrugën që të çonte te magazina e re.
Atë ditë duhej të fillonin soletën e katit të dytë.
U hodh në hekurudhë dhe zuri të numëronte
shinat. Po të betononin sot soletën e katit të dy-
të, për një javë ngrinin të tretën dhe atë muaj
do ta shihte objektin në këmbë. Do ta lavdëro-
nin në drejtori dhe mbase Agroni do të mëso-
nej t'i fliste ndryshe.

Shinat hapeshin e mbylleshin më tej si gër-
shërë. Ajo kapërceu tombinon dhe qëndroi në
krye të shkallëve që zbritnin në rrugë. Poshtë,
dy punëtorë rendnin njëri pas tjetrit në pikë të
vrapit. Bërtitën diçka që s'u mor vesh, pastaj
njëri ndaloi dhe u kthye mbrapsht pa qëndruar,
si të kishte harruar diçka. Nga magazina e re
dolën me nxitim dy punëtorë, që mbanin një
tezgë, me trupin e përkulur nga pesha. Jonës
iu duk sikur njohu mbi tezgë Adrin, punëtorin
e vogël, që rrinte gjithnjë pas topografit. Pas
tyre dolën katër veta, që mbanin Pandin e shën-
doshë e të thënjur, korçarin. Iu duk sikur pa
njolla gjaku në këmbishën e tij.

Deshi të mbahej diku dhe hodhi hapin drejt
shkallës në zbrazëtirë. U rrokullis deri në fund,
po nuk ndjeu dhimbje, vetëm në thellësi të ve-
shit iu duk sikur i rridhte diçka si ujë i ngrohtë.
U ngrit të shihte rrotull, po nuk dalloi asgjë.
Bota që zbrazur dhe ajo hapi gojën si e shurdhër.
Në kapanonin e ri që bërë hataja. Eci kuturu
në drejtim të tij duke rrotulluar kokën. I bëhej
se dëgjonte rënkime në çdo krah. U mundua të

ecte shpejt, duke u përpjekur nëpër gurë, me gjunjët që i dridheshin. Një burrë po vinte drejt saj duke gulçuar. Ishte Selmani, «shqarshi». Ai qëndroi dhe e shikoi rrëshqitas.

— Kush është vrarë? — foli Jona, po nuk dëgjoi të dilte zë. Mbase që shurdhuar krejt. Dëgjoi vetëm zërin e burrit, të hollë, si zë gruaje, të mprehtë, që i hyri drejt në kokë si fërshëllimë.

— Ehu, janë vrarë shumë! — dhe rrotulloi dorën dy-tri herë në ajër.

— Ka vdekur njeri?

— Jo, — tha ai dhe e pa me djallëzi, — deritani jo, por edhe mund të vdesë. — Ai u kthye në brinjën tjetër si të donte t'i priste rrugën vajzës, se kishte akoma për të folur.

— Ra soleta, ajo e volga e ndërkatit, që betonuam atë ditë... që ishe edhe ti...

Jona u lëkund përpara sikur e goditi njeri pas kokës. Mbase ai Selmani kishte ardhur me një frymë t'i thoshte vetëm këtë. Ishte gjithnjë i pari që jepte lajmet, ngarkonte e shkarkonte gojën me sytë e kuq sikur i kishte kapakët të përveshur.

Jona i kaloi përpara pa i folur dhe nxitoi e lehtësuar. Tani i dukej se mund të shpëtonte diçka. Nuk kishte vdekur njeri. Përballë saj vinte, duke tërhequr këmbën zvarrë, Astriti, një punëtor i ri, që që martuar javën e shkuar dhe kishte ftuar në dasmë gjithë kantierin. Ai pa Jonën dhe qëndroi ta priste. Ishte i zbehtë dhe mezi mbahej në një këmbë.

— Je vrarë shumë? — pyeti Jona.

— Jo, pak fare, unë pak fare. Vetëm Bur-

hani është vrarë shumë. Të tjerët janë lehtë,
si unë. — Ai e shihte me keqardhje. — ...Dëgjo,
mos u tremb, vetëm se na shkoi puna kot, po
s'ka gjë, edhe Burhani do shpëtojë, mos u tremb...
Ai fliste pa pushim dhe kishte harruar dhi-
bjen e tij duke menduar dhimbjen e vajzës. U
kthye çalë dhe eci në krah të saj.

— Si ndodhi, Astrit?

— Si të them, soleta u këput në mes, s'di
dhe unë pse, mbase i hoqëm skelat shpejt. Ve-
tëm Burhani ishte poshtë, ne qemë lart, te mu-
ri. Edhe Burhani shpëtoi mirë, se aenë fuçitë
e ujit poshtë: është vrarë në shpatull, po koka
i shpëtoi... mos u tremb, ja, do ta shohësh ve-
të... nuk e lëvizëm se kishim frikë, lajmëruam
edhe spitalin...

Burhanin e kishin shtrirë mbi dy tezga të
vëna ngjitur dhe e kishin mbuluar me një beze
nga ato që izolonin tubat. Një niollë e madhe aja-
ku kishte filluar të hapej mbi bezen e bardhë.

Jona u ul në gjuhë pranë tij, deshi ta pre-
kte, po sytë iu veshën dhe shihte turbull.

— Burhan... — foli ajo dhe nxori në atë emër
një psherëtimë të thellë. Ai burrë, që rrinte për-
dhe si lis i prerë, rënkonte mbytur, me sytë mby-
llur dhe djersinte në rrëzë të flokëve e mbi bu-
zë.

— Burhan, — tha ajo prapë.

Ai hapi cepallat e rënduara dhe u mundua të
fiksonte sytë, pastaj rrudhi mjekrën sikur donte
t'i thoshte se dicka nuk ishte bërë mirë, po nuk
i shqiti dot buzët e thara t'i fliste.

Ajo pa rrotull këmbët e punëtorëve që rrinin

ngjitur dhe uli kokën pranë veshit të tij, po foli me zë të lartë, që ta dëgjonin të gjithë:

— ... Kjo ... kjo është për fajin tim...

Burhani ngriti vetullat që t'i thoshte «jo» dhe rënkoi si nga një dhimbje që shkante më thellë se plagët.

Vajza rrinte në gjunjë dhe ai nuk ia shqiste sytë e mirë, me bebëzat të zeza e të bardhat gati bojë qielli si të fëmijëve. Ata e kishin kontrolluar soletën bashkë, armaturën, hekurin, detajet. Ai kishte qenë specialist ndërtimi 30 vjet dhe dinte të thoshte, duke matur me sy, sa hekur e beton donte një soletë apo një tra. Kish mësuar siç mësohet gjuha. Atë natë ata i qenë kthyer soletës dy herë me fletët e projektit në dorë dhe kishin betonuar gjithë natën. Tani shihnin njëri-tjetrin duke kërkuar të kuptonin ku ishte gabimi.

— Po vjen drejtori me kryeinxhinierin. Është edhe sekretari i partisë... — Selmani që përkuhur mbi vajzën dhe i fliste duke ia futur zërin tejpertej veshëve si fërshëllimë. Vajza ndjeu dhimbje diku pas kokës. Vështroi andej nga po vinin ata të tre. Drejtori ecte përpara duke tundur fort kokën tullace dhe ulte e ngrinte duart duke hapur e mbyllur qishtërinjtë. Sekretari mundohet ta mbante duke e prekur në krah.

— I ke bërë procesverbalet e punimeve të maskuara? Nqaniëherë ato të shpëtojnë kokën...

— Selmani i kishte afruar fytyrën pranë. Vajza u drodh dhe një fshikull e ftohtë si gjarpër i pështolli trupin. Ajo i pa ballin e rrudhur dhe sytë e frikësuar... Pse kishte frikë ai? S'kishte parë kurrë ballë aq të zhubrosur, një mijë rru-

dha bashkë si një rrjetë, një ballë i lig, me një mijë mendime.

Drejtori iu afrua Burhanit dhe u zverdh.

— Mbahu, Burhan, hə, burrë! Tani vjen urgjenca. — Ai u lëkund pas e përpara. Sekretari e zuri nga bërryli dhe e shtyu jashtë rrethit. Dikush tha nën zë se drejtorin e zinte gjaku.

Kryeinxhinieri u ul me njërin gju përtokë dhe e vështroi ngultas, duke fshehur sytë nga të tjerët, sikur me atë vështrim të donte ta mbante gjallë. Burhani shqiti qepallat me zor dhe qeshi me një cep të buzës. Një punëtor i lagte ballin me pëllëmbë.

Nga larg u dëgjua boria e zgjatur e ambulancës. Dy infermiere dhe një çupë e vogël, që duhej të qe mjekja, zbritën me vrap, duke përpkur dyert e makinës. Mjekja dukej e trembur. Kur iu afrua Burhanit dhe i zbuloi shpatullën, u zverdh sikur do t'i binte të fikët. Kater punëtorë dhe dy infermieret e ngritën Burhanin me kujdes dhe vetëm atëherë njerëzit panë sa peshonte ai burrë zeshkan, me flokët të qethur në zverk e të ngritur qiri në majë të kokës, trupmadh si div, aq sa nuk gjendej kurrë një kostum pune që t'i rinte. Me mëngët gjithnjë të shkurtra e pantallonat deri në kyçin e këmbës, Jonës i dukej sikur ai rritej përditë.

Mjekja vështroi Jonën me sytë e vegjël të shkruar me të zi, po nuk i buzëqeshi. Mbase qenë moshatare, mund të kishin qenë në aksione bashkë. Ajo u kthye të hipte në makinë dhe vazhdoi të shihte përmes xhamit, me kokëfortësinë e një fëmije, Jonën, që rrëmonte në xhepat e fundit diçka të paqenë. Mbase donte t'i thoshte

se ishin të dyja njësoj, përpara një porte të hapur papritur.

Ajo vajzë e vogël, e bardhë, kishte ardhur e kishte ikur si një vezullim gjithë dritë, duke marrë me vete Burhanin.

Në anë të rrugës një gomar ecte zdrënkthi, duke u munduar të rrëzonte të zotin që mezi mbahëj mbi samar. Fshatari u hodh e u pengua në këmbët e tij. U qeshi atyre të dyve dhe i shkuli veshin gomarit.

Po iu mbush mendja të të rrëzojë, të rrëzon se s'bën, — tha duke shkundur pantallonat kadife dhe shkoi pas gomarit, që kishte marrë vrapin në mes të rrugës.

Agroni u kthye të shihte Jonën dhe qeshën të dy njëherësh, sikur kërkonin një shkak t'i gëzoheshin njëri-tjetrit.

Vajza u ngazëllye. I dukej sikur në atë copë rrugë do të arrinte të kuptonte diçka që i rrëshqiste për vite me radhë. Ngriti sytë lart. Ajo reja e errët mbi luginë ikte drejt një ane të qiellit me shpejtësi, sikur aty të qe një grykë e hapur!

Ajo u kthye dhe ndaloi.

— U lodhe? — pyeti.

— Pak.

— Ulemi po të duash. Klubi është pas kthesës.

Ata qëndruan në gurët e kilometrazhit në të dy anët e rrugës, karshi njëri-tjetrit.

Agroni ndezi cigaren dhe e piu duke e thi-

thur pa pushim, duke ngritur sytë herë pas herë të shinte vajzën. Ulte kokën dhe mendohej, pastaj e shihte prapë, sikur i vinte rrotull, si të donte të merrte vesh pak nga pak si ishte ajo. Vajza u mblodh e u përkul mbi vete. I dukej sikur ishte zhveshur. I skuqnin faqet dhe i ndritnin sytë si të kish ethe. Ai i pa buzët e pjekura dhe mendoi se vajza qe sëmurë.

— Ajo që ndodhi është për fajin tim më shumë se për tëndin, — tha Agroni.

Jona tundi kokën. Donte ta mbante të gjithë peshën mbi vete. Mbase për herë të parë në jetën e saj po ndiente peshën e dhimbjes për të tjerët e të përçmimit për veten e saj. Gjithë atë ditë kishte menduar me habi se gjërat mund të kishin qenë ndryshe po t'i kishte ngjarrë nënës. S'e kish shkuar në mend më parë. Dhe ishte kaq e thjeshtë. Do të donte të kishte fytyrën e saj të rëndë, gati të shëmtuar, me nofullat e forta pa mish, me sytë e egër, me një mirësi pa fund. Shkoi pëllëmbën lehtë mbi faqe. Kishte fytyrën e vogël, të lëmuar, të qetë të të atit. Kishte lexuar diku se njeriu pas njëfarë moshe është përgjegjës për fytyrën e tij. Mbase ishte e vërtetë.

— Nuk dua të të lehtësoj ty kur them se ishte për fajin tim. — Ai heshti një copë herë, pastaj qëndroi dhe u kthye nga vajza:

— Të kujtohet dita e parë që u takuam? Të dukej sikur të gjithë duhej të ishin të gëzuar që kish ardhur ti në kantier.

— Po, — tha Jona dhe ndjeu se po skuqej.

— Kur të shërohet Burhani, do të bëjmë një festë, ne të tre.

— Po, — tha vajza. Do të pranonte çdo gjë që t'i thoshte, edhe sikur të ishin dy të kundërta njëra pas tjetrës. (Nuk bënte kështu i ati me të?)

Ai e vështroi me hidhërim.

— Ikim, — tha, — mbase gjejmë ndonjë gjë të ngrohtë te klubi.

— Mirë, — tha Jona dhe u ngrit duke fërgëlluar e tëra. Kishte ftohtë.

Ç'ishte ky njeri që kishte fuqi t'i mpinte mendjen dhe trupin? Vajza ndiente një dridhje të lehtë në gjunjë, siç i ndodhte kur inatosej. Dëshiti të dinte çdo gjë për të. Ishte xhelozë për jetën e tij. Në një libër të Gollsuorthit kishte lexuar se njeriu fillon të dashurojë që në moshën pesë vjeç. Si ishte vajza që kishte dashur ai? Donte ta shihte. Jona kishte dëgjuar se qe rritur jetim, tek një xhaxha i tij. Punëtorët e donin, por edhe ruheshin të mos i kthenin fjalë. Në kantier tregonin se qe hedhur në lumë të shpëtonte xhaxhanë kur kishte qenë dhjetë vjeç. Ai flinte në një zyrë të vogël dhe hante në mensa, në këmbë, ku ta zinte dreka. Vajzës i rrihte zemra kudo që e shihte.

Ai po ikte përpara dhe Jona qëndroi të merrte frymë. Qe lodhur së ndjekuri atë njeri. Eci ngadalë anës rrugës, e vetmuar, po ndiente se një numër i pambaruar qeniesh të gjalla, që bënin muzikën e heshtur të perëndimit, prapseshin para hapit të saj e shkonin me të bashkë. Ndjeu gëzim. Kur të arrinte në shtëpi, gjërat do të ishin ndryshe. Mbase tani i ati kishte dalë për shëtitjen e mbrëmjes dhe ecte mbi urën me gurë, siç bënin gjithnjë kur dilnin bashkë. Kur

mendonte për babanë, Jona kishte gjithnjë një ndjenjë rehatie, gjë që nuk i ndodhte me nënën. Babai ishte i butë e zemërgjerë, sa, kur duhej të zgjidhte midis dy kushteve, kruante tëmthin me gishtin tregues dhe thoshte se bëhej edhe njëra edhe tjetra, dhe të linte ta zgjidhje vetë. Jona që mësuar që për së vogli t'i tregonte çdo gjë dhe fytyra e tij kishte gjithnjë po atë shprehje paqeje e mirësie që të bënte të flisje pa pushim, duke treguar edhe ato që s'do të doje të tregoje. Ajo shihte edhe njerëz të tjerë që vinin e tregonin, nganjëherë i vinte rëndë për ta. Dhe babai thoshte gjithnjë: bëhet edhe kështu, edhe ashtu, duke i lënë po aq të hutuar, sikur t'u thoshte se këto që tregonin s'kishin asnjë rëndësi. Po çfarë kishte rëndësi për babanë e saj? Nuk do ta kuptonte kurrë.

Nëna ishte shtatlartë, me flokë të zez, fytyrë-gjatë, me nofulla të forta. Në sytë e mëdhenj, të rreptë, me vetulla të trasha e qerpikë të dendur, kishte njëfarë trishtimi sikur të vuante për hallet e njerëzve. Rrathët e fryrë poshtë syve tregonin se flinte pak dhe bënte gjumë të shqetësuar. Jonës i pëlqente zëri i nënës, i trashë, i ngrohtë. Ishte më e gjatë se babai. E priste vajzën të shtunën në krye të shkallëve dhe e përqafonte duke e ngritur peshë. Tani Jona duhej t'u tregonte atyre për Burhanin, që e kishte lënë në spital, do t'i tregonte babait, kur të mbeleshin vetëm. dhe ai do t'i thoshte: «Ç'mund të bësh ti për të? Janë doktorët...» Me siguri kështu do t'i thoshte.

Klubi qe ndërtuar në një shesh të vogël që zgjerohej në krah të rrugës automobilistike si një nyjë ku kryqëzoheshin edhe dy rrugë të tjera. Njëra, e hapur rishmë, vinte nga poshtë, e bardhë, nazike, e ngushtë, kaptonte lumin me një urë të vogël si një lodër fëmijësh, duke dalë nga qafa midis dy maleve. Tjetra ngjitej në kodër me mundim, duke ndjekur pjerrësitë e shpatëve e duke i ardhur rrotull qafës së spirales. Dukej një rrugë e vjetër, e shtruar me kalldrëm të ndritur.

Në verandën e klubit nja dy fshatarë dëgjonin sportin në radio duke afruar kokën te njëri-tjetri. Një burrë i gjatë, që rrinte me duar në xhepa, mbështetur pas murit, i hapte e i mbyllte diellit syrin, duke përveshur një rën anë të buzës. Kur pa Jonën dhe Agronin, qeshi dhe atëherë goja i llamburiti e tëra, e veshur me metal të bardhë.

— Po ku je, o inxhinier, aman, or. më qafsh!
Ai e mbështolli Agronin në krahë dhe e shtyu nga dera e klubit duke e mbajtur nga shpatullat.

— Hajde, motër, urdhëro, — i foli Jonës duke i hapur rrugën në derë. Atëherë ajo pa dy qen të mëdhenj gjithu më mëgojëza metalike që shtyheshin te këmbët e tij. I mbante të lidhur me zinxhir në brez.

— Mos u tremb, — i tha vajzës, — janë të mitë. — Hajde, hop këtu! hop këtu! i tregoi me gisht ku të rrinin, dhe qentë u ulën në dy kë-

mbët e pasme duke vështruar të zotin me sytë e mallëngjyer.

— Nxirri qentë jashtë, — tha banakieri, — o Thoma, të thashë njëherë!

— Hajde, nxirri po ishe i zoti, — tha Thoma dhe i ra Agronit në shpatull.

— E lashë pikturën, hapa një ekspozitë në maj dhe me aq i dhashë fund. Edhe kanarinat më ngordhën, seç u ra një sëmundje, më mbetën kafazët bosh. Ti i kishe parë kanarinat e mia? Tani merrem me gjah. S'ta merr mendja si është giahu, si dashuria e parë... Iki të shtunave, kthehem të hënave. Mezi e nxora lejen e çiftes.

— Në spital si ia çon?

— Ë? Në spital? Bëra specializimin për radiolog. Ka ca të mira radiologjia, pensionin, ushqimin. Rojë s'bëj. Jam rregulluar mirë me një fjalë.

— Po Vera si është?

— Vera? Hëm, e kush e di? U ndamë. Dëgjo, vëlla, s'jam unë për t'u martuar. Apo jo, ja, si thua ti, motër, të dukem tip për t'u martuar unë? Unë s'rri dot dy ditë në një vend, ja. Agroni më niëh, kemi cenë në konvikt. Mbeta vitin e parë në inxhinieri, matematika, motër tmerri i botës. U bëra miek, po merrem me çdo gjë. E di si them? Të jetoja nja shtatë a tetë herë do isha më i qetë, po me një jetë c'të bëjë njeriu përvoja? Jeta është një film që luhet vetëm një herë dhe e keqja është se nuk ka mundësi të provosh si do të qe po të lubej ndryshe. Ja, të them, un ndava me Verën, unë e doja, e doja shumë. Po mund edhe ta mbaja. Di të më

thuash ti, vëlla Agron, do të qe më mirë ta mba-
ja Verën?

— Po, do qe më mirë.

— Pse? Di të më thuash pse? Unë u njoha me Verën rastësisht. Po të mos kish qenë sëmure nëna e saj dhe po të mos kisha qenë unë mjek rojë atë natë, nuk do ta kisha parë kurrë dhe nuk do të kisha rënë në dashuri. Mund ta zgjedhë njeriu shoqen e jetës nga kombinimi i dy rastësive? Si thua ti, vëlla? Tani merrem me gja; kafshët, vëlla, janë gati të bëhen fli për ty dhe nuk kërkojnë shpërblim për kënaqësinë që të japin. Femrat të japin dashurinë, po do ta paguash me lirinë.

Ai heshti pak sa të merrte frymë. Kur s'kishte ç'të thoshte më, kthehej nga e para, duke derdhur një lumë fjalësh me të njëjtën energji, e ngiste Agronin me duar, i binte me bërryl në ije që ta bënte të dëgjonte.

Dy qentë qenë ngritur dhe haheshin me njëri-tjetrin duke tërhequr të zotin. Ai doli duke u mbajtur me zor pas zinxhirëve.

— Do vij, prapë, inxhinier, sa t'i rregulloj pak... Oh, ah, ç'më dërrmuat, or të uruar...

Në klub u bë qetësi. Jona hodhi sytë rrotull. Drita vinte nga lart, nga një baxhë e madhe me kornizë të errët të gdhendur në dru arre, një dritë e bardhë, që nuk bënte hije gjëkund. Sendet rrotull dukeshin të gjalla sikur të shtatë ngjyrat e dritës së bardhë të kishin gjetur secila vendin e vet. Ishte një vend i pastër e i dëlirë, si i larë nga dora e një vajze, ku njeriu duhej ta mbante mendjen në vend, të pushonte, të gëzohej e të ikte.

Kamerieri, i ri, i pastër, solli kafe me xhezeve bakri dhe biskota të pluhurosura me sheqer. I buzëqeshi Jonës.

— Të mërziti Thomai? — pyeti Agroni duke e parë Jonën në sy.

— Jo. Ishte njeri gazmor.

— Është njeriu më i çuditshëm. Mund të heqë rrobat e trupit t'ia japë një miku, pastaj e lë dhe ikën se ka gjetur një mik tjetër. Dhe mund të kthehet prapë tek i pari. Nuk është djalë i keq. Ka një si etje për gjëra të reja.

Jona po mendonte të atin. «Bëhet edhe kështu, edhe ashtu» Thomai do t'i provonte të dyja, të bënte njëjërën, pastaj të kthehej ta bënte ndryshe, që të shihte si qe më mirë dhe prapë nuk do të qëndronte tek asnjëra, kurse i ati nuk do të provonte në asnjë formë.

Agroni po e vështronte me vëmendje.

— E di? Babai im ngjan me Thomanë, vetëm se nuk ka etje kurrë, mund të mos pijë ujë tërë jetën. Kupton? Prandaj nuk ngjan fare.

Ai uli vetullat si të donte ta shihte mirë. Mbase vajza kishte ethe.

— Do të dalim pak jashtë?

— Jo, jam mirë këtu.

— Unë po dal të shoh për ndonjë makinë.

Jona u mbështet në shpinën e kolltukut dhe vështroi nga dritarja majën e malit, ku blerimi kishte marrë një ngjyrë të hirtë. Ktheu kryef padashur nga tryeza pranë derës dhe vuri re se dikush i kishte ngjitur sytë. U shikuan drejtpërdrejt. Burri u përmend i pari, i tha diçka shokut pranë dhe bëri një lëvizje të lehtë me kokë si ta përshëndeste. Ishte i thyer në moshë,

me kokën katrore. Fytyra e mbushur i skuqte nga shëndeti, sytë e vegjël i mbante përgjysme të mbyllur. Ai mbështeti mjekrën mbi duart e mbledhura grusht dhe filloi të shikonte sallën duke luajtur vetëm sytë, sikur ishte në pritë.

Jona u drodh. Ishte mjeku që kishte operuar Burhanin. E kishte parë në pavion me përparëse e kapuç të bardhë të rrasur deri te sytë dhe tani s'e kish njohur. Jona u ngrit, u afrua ngadalë dhe foli me zërin e dridhur:

— Më falni... ju jeni doktori?...

— Po!...

— Desha të pyes si është Burhani, ai punëtori që u aksidentua ditën e hënë.

Doktori lëvizi sytë e vegjël që i rrëshqitnin si zare. Dukej që e kishte të vështirë t'i mbante të fiksuar në një vend.

— Nuk e di. Nuk kam qenë në spital sot, — tha duke hapur krahët anash.

— Desha të di si është kështu... do të ketë ndonjë pasojë... më vonë?...

— Vetëm krahun. Po duhet ta shoh prapë që të them ndonjë gjë të saktë.

— Si vetëm krahun?

— E ka mbajtur gjithë peshën në shpatullën e djathtë. Ky shoku është nga Tirana, specialist për kockat. E kemi thirrur të shohë atë punëtorin tuaj.

— Ah, vërtet?

Ai tjetri ishte një njeri i vogël, që mbante tërë kohën sytë përdhe, si të mendonte punët e tij. Foli ngadalë, duke fërkuar mjekrën pa pushim sikur kërkonte të shtronte fjalët.

— Do të bëjmë një konsultë këtu... pastaj të shohim, mund ta marrim në Tiranë... gjëra që ndodhin... s'duhet ta lëmë pa krah një specialist... specialist ndërtimi thatë?

— ... Specialisti më i mirë... i ndërtimit...

— Vajza e vështronte doktorin nga Tirana me shpresë, por ai i vidhej vështrimit të saj.

— Ju ku po shkoni? — foli papritur mjeku që kishte operuar Burhanin.

— Unë?... unë... në shtëpi, kthehem çdo të shtunë, — tha, por u kujtua papritmas që ishte e enjte.

— Aha. Keni pasur ca telashe me hetuesinë, — tha mjeku dhe u rrudh, po s'mundi t'i zvo-gëlonte sytë më shumë nga ç'i kish.

— Po, — tha Jona, — po s'ka rëndësi. Rëndësi ka Burhani.

— Po të shpëtojë Burhani, edhe faji juaj lehtësohet.

— Për mua është njësoj. Më falni. — tha ajo dhe u tërhoq në tavolinën e saj, duke menduar se do kish qenë më mirë të mos kish luajtur vendit. Mjeku i qe dukur tjetër njeri. U ul dhe zuri të shkruante me një fije shkrepëse pa kokë kutitë në mbulesën e tavolinës. E hëna pasdite kishte qenë dita më e nxehtë...

Gruaja dukej e vogël, aq e vogël, sa nuk të besohej të ishte e shoqja e Burhanit. Rrinte në fund të korridorit të mermertë, aty ku duhej të

ishte salla e operacionit dhe dukej e errët. Jona i vajti pranë, po nuk i foli, u ul në stol dhe ia nguli sytë murit të lyer me bojë vaji të bardhë, ku dukeshin si njollë e vogël pa formë pasqyrimi i saj dhe i gruas.

Gruaja mërmëriti diçka duke shtrënguar rrobat në gjoks me grushtin e vogël, sikur kërkonte t'i mbyllte rrugën një ngashërimi. I kishte flokët të kuq si një shpirt i shqetësuar. Në korridorin e ftohtë, me dritë të bardhë, flokët e saj dukeshin si zjarr. Donte të çohet se shikonte dendur nga punëtorët që rrinin më tej, në grup, po prapë mbetej me duart mbi gjunjë, me majat e këpucëve të bashkuara, siç rrinë fshatarët, si të qe kujtuar befaz se lëvizjet e saj nuk dukeshin për asgjë.

Jona iu afrua.

— Unë punoj me Burhanin, — tha ngadalë. — Jam inxhinierë (kish thënë «jam inxhinierë», si të merrte një faj përsipër).

Gruaja u ngrit, i mbështolli dorën me dy pëlëmbët dhe u zgjat në majë të gishtave ta puthte në faqe. Do të përqafonte çdo njeri të Burhanit.

— Qofsh me jetë, o xhan, — tha ajo me zë të butë. — Faleminderit që erdhe, ma bëtë borxh të gjithë. Ulu, o xhan, mos u lodh.

Ajo u ul vetë dhe ndenji pranë, me duart mbi gjunjë. Dukej se e harroi vajzën. Kishte buzë të holla dhe lëkurë ngjyrë karote, me quka bojëkafe, që i shtoheshin në të dy anët e hundës së hollë e të kërcyer, gati të tejdukshme, si fletë kauçuku. Po sytë i kishte të zez e të tërhequr.

Mund të kish qenë e bukur po të mos ishte aq e kuqe.

Jona u ngrit. Nuk i duronte më këto korridore të lëmuara, që sikur rrëshqitnin. Donte të shkelte në tokë. Punëtorët kishin dalë jashtë në oborr dhe pinin duhan grumbull. Jona kërkoi me sy midis tyre dhe zbriti shkallët duke tërhequr parmakun, që i rrëshqiste në duar.

— Hajde, inxhinierë, — ata i hapën vend.

— Po dal njëherë.

— Mirë bën, — tha Idrizi. — Po deshe, vij edhe unë me ty.

— Jo, — tha Jona, — do kthehem shpejt, — dhe u pendua që s'e la Idrizin të vente me të. Ishte mësuar të ecte me ta nëpër kantier dhe ta ndiente veten mirë. Ata i thoshin gjithnjë «hajde, inxhinierë», kur ishin të gjithë bashkë ose kur hynte në objekt, dhe asaj i dukej sikur e ftonin në një strehë dhe hapnin për të një derë.

Atë ditë i rrëshqiste gjithçka.

U end një copë herë nëpër qytet, pastaj kaloi urën dhe zuri të ecte ngadalë. Era, që frynte rrafsh me tokën, fshinte kokrrat e imta të pluhurit e i rrokulliste me shpejtësi. Ajo vështroi qiellin mbi majat e maleve që po merrte një ngjyrë blu të qelqtë. Dukej se nata do të ishte e freskët. Nga toka buronte ende një dritë e rreme.

Ajo eci ngadalë në asfalt, duke rënduar në thembra, sikur do të ngjiste një të përpjetë. Ishte e lodhur.

A e kishte kuptuar gruaja e Burhanit që ajo ishte inxhinierja e asaj hataje? Dukej se jo, për-

ndryshe nuk do ta kish përqafuar. Në kantier kishin ardhur ata të hetuesisë. Mbase do të zbulonin diçka që vajza dhe të tjerët nuk arrinin ta kuptonin.

Ajo qëndroi dhe u kthye. Do të shkonte në shtëpinë e Burhanit. Gruaja me siguri do të ishte aty.

Gruaja e priti vajzën duke u munduar të ishte buzagaze, e futi në odën e vogël të shtruar me qilim dhe e gostiti me llokumc e reçel kajsie. E kishte lidhur shaminë nën zverk dhe nuk i dukeshin flokët e kuq. Jona tha me vete se kështu qe më mirë. E shqetësonin flokët e saj të kuq. Ajo ishte e qetë, por sytë i kishte të enjtur, si një njeri që ka qarë gjatë.

Një vajzë nja dymbëdhjetë vjeçe, me përparëse me pika dhe me fjongo të madhe rreth kokës, vinte rrotull nëpër shtëpi duke bërë punë si zonnjë e vogël, sikur luante me kukulla. Ajo e pa Jonën me ftohtësi dhe i zgjati dorën si e rritur. Kishte sytë dhe fytyrën e nënës dhe ngjyrat e të atit.

Jona s'e ndjeu veten mirë. Gruaja e shihte me mirësi, po vajza i hidhte vështrime fshehurazi, me sytë si të nënës. Ai fëmijë nuk dinte të fshihej dhe kishte në sy atë që mendohej ta mbulonte gruaja.

Dy djem të vegjël, që dukeshin moshatarë, rrinin ngjitur me njëri-tjetrin mbi një revistë.

Gruaja nuk e pyeti për asgjë.

— Si është Burhani? — tha Jona, duke kthyer

er kokën nga dera e hapur e dhomës. Vajza dëgjohej që pastronte në sallon.

— Ja ashtu, o xhan, na thonë që është mirë. Erdha sa të rregulloj fëmijët dhe do vete prapë. — Ajo mblodhi buzët që të mos qante, po mjekra zuri t'i dridhëj. Nuk e shihte vajzën në sy, u mblodh një grusht dhe uli kokën.

— Ku punoni? — pyeti Jona.

— Në kombinatin e drurit, jam në repartin e lustrës. (Jona mendoj se prandaj e kishte atë ngjyrë të kuqe.)

— Unë jam inxhinierë, punoj me Burhanin bashkë.

— Po, e di, ma the edhe në spital.

— Burhani është punëtori më i zoti.

Gruas i ndritën sytë. U ngrit të kërkonte diçka në raft dhe u kthye me një fotografi në dorë që e shihte me mallëngjim. Deshi të fliste, por e mbytën lotët dhe ia zgjati Jonës. Qe një fotografi e bërë nja dhjetë vjet më parë. Burhani me gruan dhe tre fëmijët e vegjël, të mbledhur si zogj, dukeshin të rinj, të lëmuar nga dritat. Jona ndjeu dhembje në mes të gjo-ksit.

— Unë e kam fajin që u plagos Burhani, — tha.

Gruaja mbeti më këmbë, e ngrirë, ktheu kokën ngadalë nga vajza, sikur kjo t'i shkaktonte një vuajtje të padurueshme, dhe e vështroi me sytë me bisht, me habi, me dhimbje.

— Jo, o xhan!

— Po, — tha Jona, — Unë nuk e di pse ndodhi kjo dhe duhet ta dija.

Gruaja u ul dhe i mori dorën. E vështroi me habi e dyshim.

— Se mos deshe ti! — tha. Tani ajo nuk e shihte më në sy dhe Jona ndiente se nuk i fliste me gjithë zemër. Mbase mendonte se, po të kishte qenë një njeri tjetër në vend të saj, nuk do të kish ndodhur.

— Unë përgjigjem për çdo gjë që ndodh në objekt, — tha Jona dhe nuk dinte nëse ishte e sigurtë tek e dënonte veten. Vajza e vogël kishte qëndruar në derë dhe e shihte gati me armiqësi.

— Mbase shpëton krahu... thanë doktorët:: — gruaja foli me sytë përdhe.

Jona mendoi se ajo donte të rrinte vetëm dhe u ngrit. Dy djemtë e vegjël e shihnin gojëhapët.

Gruaja e përcolli dëri jashtë te shkallët duke e mbajtur nga krahu dhe tha me zë të këputur:

— Bëju të fala nga shtëpia dhe na hajde prapë.

Jona zbriti shkallët pa e kthyer kokën, por e dinte që gruaja, vajza dhe dy djemtë rrinin në derë e shihnin, si në atë fotografi të vjetër. U mungonte babai.

«Xhafa» (kështu quhej çdo banakier që vinte të punonte te Kafja e Xhafës, edhe sikur ta kish emrin Spiro) fshiu duart me cepin e bluzës dhe i bëri shenjë djalit që shërbente. Pastaj vajti në një tavolinë me dy burra të vjetër dhe mori edhe vetë një gotë raki.

Doktor Thomai hyri me vrull duke i hapur rru-

gën një orkestre të vogël kurbatësh dhe u ul në tavolinën e Agronit.

— I rregullova, — tha, — i lashë te kuzhinieri.

Ai u kthye të shihte «orkestrën», që u rregullua dy tavolina më tej dhe tregoi me dorë duke qeshur:

— I njeh ata? Ai me violinë është Cikja, violina e parë e Shqipërisë së Mesme. Janë nisur për dasmë.

Vuri gishtin në tëmtha siç bëjnë fëmijët kur duan të mendohen dhe tha sikur të kujtohej atë çast:

— Ju... të fejuar jeni? — dhe i lidhi me një lëvizje të gishtit tregues.

— Jo. Jona punon në kantierin tonë. Është inxhinierë.

— Po si kështu? Nëpër rrugë, vetëm...

— Na u prish makina lart te çezma.

— Ah. Mos u fejoni, vëlla, mos u fejoni!

Ai u kthye edhe një herë nga kurbatët, që kishin filluar të hanin.

— Cike, o Cike, merrja njëherë asaj së bahçevanit, se na plase shpirtin.

Cikja, kurbati me violinë, zbardhi dhëmbët duke u mbllaçitur dhe tundi kokën.

Një grup njerëzish po hynin në derë njëri pas tjetrit duke tërhequr plaçkat e valixhet. Kafexhiu ktheu gotën me një frymë dhe u ngrit në këmbë.

— Erdhi autobusi, Safet! Gati furnizimin!

— tha.

— Gati, usta!

Në tavolinën e parë u ul një çift që kishte

vetëm një valixhë të madhe. Gruaja që e vogël, gati e shëmtuar dhe fliste pa pushim, si në ethe, duke mbështjellë vazhdimisht rreth gjoksit një triko të madhe. Burri ishte i qetë, me trup mesatar dhe mjaft i pashëm. Gruaja trazonte me duart nervoze, gjithë nyja, gotat mbi tavolinë. Unazat i vezullonin si zjarre të vogla. Një tavolinë me tej, një tre fëmijë s'po prisnin sa të hanin, duke i ndukur krahët një gruaje të shëndoshë, që nuk kuptohej në që nëna apo gjyshja.

Pas pak në sallë dëgjohej vetëm trokitja e filxhanëve, dhe ajo gruaja e vogël, e shëmtuar, që fliste me një zë të trashë e të lartë duke parë rrotull.

Cikja që ngritur në këmbë.

— Mbushja edhe një herë, usta, se do ujë bretkosa të këndoje, — tha njëri nga orkestra.

— E tillë brekosë këndon edhe në të thatë, — qeshi kafexhiu dhe i ra Cikës në mes të shpatullave, sa desh e rrezoi poshtë.

Cikja dërdhi fundin e gotës në gojë dhe mori violinën. Dy kurbatët e tjerë, njëri më gërnetë e tjetri me kitarë, ngritën veglat, por Cikja u bëri shenjë të rinin. Nuk do ta merrte këngën e bahçevanit.

Ai iu afrua një tavoline ku rrinte një nënë me dy çupa të rritura, qeshi dhe uli kokën lehtë. Pastaj mbështeti faqën në violinë dhe uli sytë mbi tela. Se ç'këngë që ajo, vetëm Cikja e dinte. Mbase i binte për herë të parë aty, mbase as ai vetë s'e dinte, se që një muzikë që dilte nga shpirti.

Ajo ngjitej lart si vërshëllinë nëpërke, dhe Cikja ngruhej në majë të gishtave ta arrinte, pas-

taj ulej poshtë sikur tërhiqej zvarrë e, kur fillonte të zbriste poshtë, Cikja e fuste veglën në gjoks, dridhej mbi të me telin bashkë dhe përkulej sa i çikte balli në tavolinë. Pastaj ai ngrihej dhe përkundej në dy krahët duke lëshuar ca tinguj që sikur bridhnin të fshiheshin e mblidheshin prapë togje-togje. Cikja qeshte, luante. Vajza e vogël qeshte me të bashkë, e madhja dukej e mallëngjyer dhe mudohej të mbante lotët. Në fund violina ulëriu dhe pushoi befas, kur s'e prishte njeri.

Cikja mbeti një copë herë në këmbë, me violinën poshtë. Ishte i shkurtër e i plotë, me flokët të zez pis, më të zez se sytë, të dredhur e të pleksur si rrënjët e krisjes.

Një mesoburrë, me xhaketën zbërthyer, u ngrit me vrull, duke u penguar nëpër këmbët e karrigeve, arriti te Cikja, i puthi violinën, pastaj i ngjiti buzët në ballë.

— Lëre evgjitin, ç'e nget! — tha banakieri i përlotur.

Njerëzit nuk lëvizën dhe përveç fëmijëve asnjëri nuk hëngri më.

Gruaja e shëmtuar, që kishte heshtur një copë herë, fshiu sytë dhe filloi të fliste prapë, duke iu qepur të shoqit. Dukej se trembej, donte të mbushte patjetër diçka që ishte e mangët në lidhjen e tyre. Burri rrinte i heshtur dhe e shihte gjithë kohën në sy, sikur kërkonte ta qetësonte. Gruaja sillej rrotull tij si grerëz, që të mos i linte kohë të merrej me gjë tjetër, as të mendohej dhe vështronte rrotull me sytë e shqetësuar. Vuante dhe harxhonte gjithë energjitë në një xhelozë pa fund.

Doktori bëri lehtë me kokë nga ata, ndoshta që të tregonte se kishte pasur të drejtë që e kishte lënë Verën.

Jona shtriu këmbët nën tavolinë dhe ndjeu t'i dhimbnin gjunjët.

— Ku shkon ky autobus? — pyeti ajo.

— Në E., — tha Agroni.

— Të gjithë shkojnë në E., — foli vajza me zë të ulët. Ajo vështroi nga tavolina ku kishte qenë mjeku i Burhanit. S'i kishte parë të iknin ata të dy.

Jashtë kishte filluar të errej, po në klubin e vogël kishte mbetur ende drita e ditës. Vajza u ngrit, po i zihej fryma.

— Po dal pak jashtë, — tha dhe nxitoi nga dera.

Qëndroi në verandë dhe iu rrënoqeth trupi. Bënte fresk. Nga lugina ngrihej një masë ajri e lagësht, aq ngadalë, sa nuk lëviznin as gjethet.

Vajza kishte mbetur në mesin e rrugës. Kishte dashur të shkonte në shtëpi, po sa më shumë i afrohej qytetit, aq më tepër dëshironte të kthehej mbrapa. I dukej se rrëshqiste pa kthim dhe mundohej të mbahej diku. Nuk mund të kthehej mbrapa dhe nuk donte të shkonte përpara.

Një plak rrinte në këmbë në anë të rrugës, me trupin drejt dhe pothuaj nuk mbështetej në bastunin e drunjtë me dorezë të trashë, që e trokiste në asfalt me një ritëm të rregullt, sikur ndante kohën në një masë që e njihte vetëm ai, që kishte të bënte me mendimet e tij. Kishte flokë të bardhë e të gjatë që i binin mbi zverk dhe hiqte e vinte pareshtur «republikën», duke e rrëshqitur

mbi ballë si të shtronte flokët. Dukej i pastër, i hekurosur, i lustuar deri në majat e këpucëve të zeza. Një vijë e hollë tymi ngrihej drejt nga llulla e tij në ajrin e palëvizshëm, aq drejt, sa dukej sikur plaku s'mernte frymë.

Ai u kthye, eci ngadalë drejt autobusit, dhe i ra me gisht xhamit të parë, ku rrinte kru-spull një plakë.

— Dil të freskohesh, se të bën mirë. Ka një çezmë më tej.

Plaka u bind. Ai e ndihmoi të zbriste, gati e ngriti në krahë. Plaka ishte e thatë, e veshur me të zeza, e vogël si grusht, me shaminë të lidhur sipër kokës. Ata ecën ngadalë, plaku përpara, plaka një hap më pas; pinë ujë në çezmë dhe qëndruan në anë të rrugës, me kurrizin të kthyer nga klubi.

Jona bëri përpara, iu duk sikur i kishte parë ata dy pleq. Në një fotografi të varur në mur në shtëpinë e Burhanit. Plaka nuk njihej, po plaku ishte nga ata njerëz që nuk ndryshojnë. Vajza deshi të kthehej në klub që të mos e shihnin, por i erdhi turp. Po të kishte pasur babanë aty, do të kishin ikur bashkë. Plaku nuk do ta falte kurrë, sido që të qe puna, edhe sikur Jona të dilte e pafajshme. Kurse plaka do të nënshtrohej dhe do të duronte siç dinë të durojnë vetëm nënat. Mbase nuk qenë ata. Burhani ishte nga Jugu

Jona lëvizi poshtë e lart në verandë. Ishte vërtet pa faj, apo i gjithë faji ishte i saj? Të martën e kishin thirrur në hetuesi dhe vajza qe munduar të kuptonte diçka. Kishte bërë ca pyetje, po s'i qe përgjigjur njeri. I kishin thënë se

pyetjet i bënin ata, jo ajo, dhe vajza kishte mbetur e hutuar.

Jona u ngjit në katin e tretë të hetuesisë dhe qëndroi në korridor të priste. Agroni doli nga dhoma e hetuesit duke tërhequr derën fort pas vetes dhe preku gjoksin me duar sikur kërkonte diçka që kishte fshehur. Nxori paketën dhe kaloi para vajzës pa i folur, pastaj qëndroi në fund të korridorit, karshi dritares. U kthye, pleksi duart dhe e vështroi ngultas vajzën, që rrinte në cep të stolit aq e palëvizur, sa mund të këputej e të rrëzohej nga çasti në çast.

— Jona...

Ajo u drodh. Zëri i tij rrëshqiti anës mureve të lëmuara përgjatë korridorit.

— Jona... — qe hera e parë që i fliste në emër. Zakonisht ai fliste duke u penguar, sikur e zinte diçka në fyt dhe duhej të kruante zërin vazhdimisht. Mbase nga duhani që pinte pareshtur.

Jona u kthye dhe u mundua ta shihte drejt në sy. I qe mpirë zverku nga të ndenjurit përmbys. Agroni dukej më trupvogël pa kapelen me strehë. I kishte ulur vetullat mbi sy duke i puqur në rrëzë të hundës, siç bënte kur e vriste dielli.

— Tani do të të thërresim ty... — foli ai pa u afruar. Ajo pohoi me kokë.

— Mos u tremb dhe mos fshih asgjë. — Dukej që e kishte të vështirë të fliste me zë të ulët.

Jona nuk foli. Donte t'i thoshte se s'kishte gënjyer kurrë, as kur kishte qenë fëmijë. U ngrit

dhe eci ngadalë në korridor duke u munduar ta
nukthe hapin drejt.

Hetuesi ishte një djalë i ri, me këmishën
zbërthyer mbi gjoks. Ajo mori frymë thellë.
Mund të kishin një moshë, mbase ai do ta
ndihmonte. Tani kuptonte që kish pasur frikë.

Hetuesi e vështroi ftohtë, si të donte t'i tho-
shte se ai do të bënte vetëm detyrën dhe se
do ta bënte mirë.

Ai nisi ta pyeste me një zë monoton, me
hollësi, për çdo gjë, dhe u ngrit e vinte rrotull
nëpër dhomë, sikur kërkonte t'ia thurte fijen
që të mos kishte nga të luante.

Ajo po egërsohej. Nuk kishte më frikë. E ndi-
ente veten të fyer që duhej të përgjigjej për
çdo gjë. Nuk qe mësuar të përgjigjej. Por ai e
pyeste prapë me durim, me zërin monoton. Një
burrë tjetër, që shkruante tërë kohën, trupvogël
e i shogët, i bënte ca shenja të pakuptueshme,
sa herë që ajo duhej të përgjigjej. Në fillim
Jona u kthye ta shihte dhe i tha «urdhëro»,
por ai mori një pamje të ngrirë, të shurdhër
dhe vazhdoi të shtypte në makinë duke lëvizur
vetëm dhjetë gishtat me shpejtësi si një ga-
forre e tërbuar. Jona filloi të nxehej. Mbase
pandehnin se kishte frikë. Po frika që e kish
ndjekur pas si hije gjithë ditën qe zhdukur,
vetëm një dhimbje e thellë, në fund të sto-
makut, po i zinte frymën.

Hetuesi i ri më në fund qe ulur në karrige,
përballë saj dhe vajza mundi të fiksonte sytë
e turbullt.

Ai kishte flokë të verdhë, të dredhur, të
ndritur e të butë si mëndafshi, si diçka e çmuar

që mund ta shohësh vetëm në pikturat e shekullit XIX. Po kishte veshë të mëdhenj, të hapur anash, të hollë, ngjyrë trëndafili, gati të tejdukshëm dhe Jona mendoi se mund t'i lëvizte si të donte. Kish pasur një shok fëmijnie që i lëvizte veshët ashtu.

— Mbaruam për sot, — tha ai me zërin e trashë monoton.

Jona rrinte e gozhduar në karrigen e veshur me mëshin të kuq. S'mund të kishin mbaruar kështu.

Ai u ngrit, i erdhi rrotull tavolinës dhe qëndroi me duart në xhepa e këmbë mbi këmbë në cep të saj.

— Mos u tremb, — tha ai.

Jona ngriti kokën. Iu duk sikur ai buzëqeshte, po tani shihte turbull dhe foli me zë të shuar:

— Nuk trembem. — Ishte gati të qante, siç i ndodhte gjithnjë kur dikush donte ta merrte me të mirë.

— Ne do të mundohemi t'i shohim gjërat siç janë. — Zëri i tij kishte ndryshuar.

Jona u ngrit. Deshi t'i thoshte se edhe ajo atë kërkonte, po kishte frikë se mos i dridhej zëri dhe ngriti supet.

— Ditën e mirë, — tha dhe u drejtua nga dera.

Ajo shkeli në gjurmën e dritës që reflektohej nga dyshemeja me kujdes, sikur trembej mos rrëshqiste dhe e ndjeu veten të lehtë. Mbase vërtet do ta ndihmonte. U qe përgjigjur pyetjeve turbull, tani ndiente t'i kthjellohej koka dhe të shihte qartë sikur po dilte nga mjegulla.

Po të shkonte në shtëpi, babai do të gjente njeri ta ndihmonte. Po nuk do të ikte para së shtunës dhe u gëzua kur e mendoj. Do të rrinte të priste Burhanin në korridorin e spitalit, mbase do të shkonte prapë në shtëpinë e gruas dhe prapë në hetuesi të nesërmen, dhe në kantier të ndreqte atë që qe prishur. Ajo qëndroi dhe u mbush me frymë, si një njeri që do t'i bëjë ballë detit.

Nuk donte të shkonte as në konvikt. Shoqet do të fillonin ta pyesnin. Vetëm Arjana do ta shihte me sytë e mëdhenj, me keqardhje dhe nuk do ta pyeste për asgjë, po do t'i bënte diçka për të ngrënë dhe do t'i ndreqte krevatin. Arjana, me duart e këmbët e holla, me qafën e gjatë e buzët e trasha, si të kaprolles. Mbase e njihte Agronin. Po ta shihte ai, do të binte në dashuri me të. Patjetër.

Agroni priste poshtë në oborr.

— Si kaloi? — pyeti ai.

Vajza ngriti supet.

— S'besoj të të thërresin herë tjetër.

— Nuk e di.

Ata dolën në rrugë dhe ecën në krah të njëri-tjetrit. Jona ruante hijen e tij me bisht të syrit dhe ndiente gëzim që e kishte pranë. Po i zihej fyti dhe nuk do të ishte e zonja të fliste.

— Unë do të shkoj në spital, te Burhani,
— tha Agroni kur arritën në kryqëzim.

— Edhe unë. — Ndjeu se po skuqej.

Ata ecën një copë herë pa folur. Në dy krahet e rrugës plepat e lartë të drejtë krijonin një perde që fëshfërinte me një mijë zëra. Vajza u ngazëllye. Hijet e trungjeve në rrugë afro-

'heshin shjeki pas djetrit te këmbët e saj. Mbase ai i thoshte të fejuheshin. E mendoi dhe u tremb, nuk dontë t'ia thoshte tani.

— I thashë hetuesit sa i thashë stazhiere, — foli Agroni — më duket se ka ca ligje të tjera.

— Ah! Për një cast Jona ndjeu t'i lirohej trupit nga një peshë që e kishte mbajtur pa kuptuar. Pastaj mendoi se që njëloj si ata femijet që bëjnë krime dhe nuk mund t'i dënojnë sepse nuk janë ligji. Ai ishte më i padëmshëm krimi për këtë?

— Do të, doja të mos ishin këto ligje. Kujt do t'ia ngarkojnë fajin që duhej të mbaja unë? Ty?

— Ajo fali me hidhërim. Unë nuk jam pa faj, kam pjesën time, sido që të vendosin për ty.

— Atëherë do të mbash fajin për të dy. Ai heshti dhe e vështrai me ngulm.

Jona deshi ta falënderonte por sic i ndodhte shpesh, tha të kundërtën e asaj që deshi!

— Nuk duroj kur më marrin në mbrojtje. (Dhe nuk ishte e vërtetë).

Ai mbajti këmbët dhe e vështroi me dhimbje. I pa rrudhën e lehtë në mes të ballit. Ish-te qesharake ajo rrudha në ballin e lëmuar si një vijë e shkruar me laps.

— Nuk e bëj për ty, o tha, e bëj për vetën time. I erdhi i kaq që po e gënjente vajzën.

Ajo ngriti sytë ta shihte, por nuk kishte egërsi në vështrimin e saj. Agroni pa lodhjen në rrathët e nxirë poshtë syve. Lëkurja e kishte humbur shkëlqimin. Ishte zhgënjimi. Ai e kishte mbajtur tërë kohën lidhur pas vetes. E afro-

nte me vrull, me ndonjë fjalë ku mundohej të vinte shpirtin, me shpresë që vajza ta shihte siç ishte, pastaj e shtynte prapë. I dukej se ajo s'kuptonte kurrë gjë. Tani ajo e shihte me hidhërim, me dyshim. Nuk besonte apo besonte në ato që thoshte ai? Mbase po largohej prej tij pa kthim.

— Sigurisht që nuk e bën për mua, — tha vajza ngadalë. — Ti do të bëje çdo gjë, për të qenë gjithnjë në qendër. Mund të prisje edhe duart e tua, vetëm që njerëzit të vinin gjithnjë rrotull teje, të lidhur, pa mundur të të afrohen dhe as të të largohen.

Ajo fliste për veten, po donte edhe t'i thoshte atij diçka të hidhur. Ishte e padrejtë dhe e kuptonte, donte t'i vinte faj atij për të fshehur dobësinë e vet.

Agroni u rrudh në fytyrë si nga një dhimbje e brendshme.

— Jona, nuk ka mundësi që ne të dy të merremi vesh në ndonjë mënyrë?

Jona e vështroi me shpresë dhe tha prapë ato që s'duhej:

— Po, ka. Që unë të të them se që ditën e parë që u takuam... dhe ti të më thuash se nuk jam vajza që bëj për ty, se më mungon dinjiteti dhe secili të ikë në punën e vet, unë e mundur, ti triumfator.

Ajo ndjeu se po i dridhej mjekra.

— Mos fol më, Jona, se do të pendohesh...

— Sigurisht që do të pendohem, nuk është kjo që do ti? Që njerëzit të pendohen dhe të thonë gjithnjë që ti kishe të drejtë?

— Nuk të pyeta për atë.

— Po për çfarë më pyete? Tani mund të thash ç'të duash. — Ajo po djersinte.

— Është njësoj sikur të mos i kesh thënë...

— Jo, nuk është njësoj. Nuk e duroj më zemërgjërësinë tënde. Është false fund e krye...

Ai i ktheu krahët dhe eci ngadalë në drejtim të spitalit.

Jona ndjeu t'i dridheshin gjunjët. Një nga-shërim që po i shkundte trupin e bëri të lëvizte nga vendi dhe mbajti gojën me dorë që të mos bërtiste. U kthye mbrapsht dhe zuri të vraponte pa marrë frymë. I dukej vetja si një njeri në fund të detit që kërkon të ngrihet në sipërfaqe. E kishte ulur veten aq poshtë, ku do ta gjente forcën të ngrihej lart?

Drita e diellit që hynte midis trungjeve, i pulsonte në sy pareshtur. Kishte vāpē dhe ndiente djersë të ftohta. Tani ecte shpejt, po, për çudi, zuri të mendonte me qetësi. Ishte verbuar nga një dashuri e zjarrtë, si në filmat. Nga e njihte atë njeri? Pse i kishte rrahur zemra për të? Ai e kishte përbuzur, sepse e kishte kuotuar që ditën e parë dashurinë e saj. «Zemra ka arsuet e veta që arsueja nuk i nieh», thoshte një mik i tyre, beqar i lashtë. E kishte lexuar te një shkrimtar i madh. Fliste për zemrën ai, që s'dinte ç'ishte zemra. Ajo kish thënë në shtëpi «Është një inxhinier atje në kantier që më vjen rrotull». Kishte folur kot, për t'u llaturar, sepse ishte e bindur që çdo djalë mund të binte në dashuri me të.

Ndaloi dhe ndjeu turpin ta pështillte të tërën. Vështroi rrotull me shpresë se mund ta shihte diku. Por ai s'qe gjëkundi. Iu shkreh trupi sikur

u lirua në kyçe dhe mendoi se kishte shpëtuar një herë e mirë nga ai pasion që po i kthehej në sëmundje. Po kishte shpëtuar vërtet?

Jona hyri në klub dhe i erdhi mirë që doktor Thomai nuk ishte në tavolinën e tyre. Kishte shkuar dhe rrinte i ulur, me karrigen të kthyer mbrapsht, në tavolinën e çiftit. Gruaja qeshte me nervozizëm. Pinte duhan duke e mbajtur cigaren përpjetë e duke e shkundur pa pushim me gishtërinjtë e hollë. Frynte tymin lart, duke tendosur fytyrën që të dukej më e re dhe kishte marrë një shprehje sikur do të fillonte të këndonte.

Doktori kishte mbështetur mjekrën në shpinën e karriges dhe fliste për gjahun. Burri i shihte herë njërin, herë tjetrin me një buzëqeshje të pakuptueshme, të skalitur në mjekrën gati katrore dhe s'merrej vesh në tallej apo i vinte keq. Hijet luanin mbi fytyrën e tij.

Jona u ul në tavolinë dhe i foli Agronit duke vështruar jashtë:

— I pe ata dy pleqtë?

— Jo. Cilët janë?

— Nuk e di. Hera e parë që i shoh.

Ajo u kthye dhe e vështroi në sy.

— Mund të jenë prindët e Burhanit. Më duket se i kam parë në një fotografi në shtëpinë e tij.

Agroni lëvizi në karrige.

— Burhani ka vetëm nënën në Fërmet. Nuk i kemi thënë gjë.

Një burrë i veshur me xhupolëkure hyri me hapa të gjatë e i ra banakierit me pëllëmbë në gjoks.

— Ku je, arushë e malit? A i ushqeve pasagjerët e urbanit më të dalluar Tiranë — E.?

— I ke të ngjeshur top.

— Bjer pak tagji për shoferin. — Ai vështroi rrotull dhe i qeshi sallës. Nga e folura dukej shkodran. Filloi të hante simite duke frytë buçitë dhe rrumbullakosur sytë si bretk. Pastaj nxori nga xhepi brendshëm një tufë me dokumente dhe zuri të plotësonte duke e mbajtur lapsin me katër gishtërinjtë të mbledhura siç e mbajnë fëmijët, e duke rixjerrë gjuhën që të shkruante bukur.

— Unë do të kthehem prapë në kantier, — tha Jona ngadalë.

Agroni e vështroi dhe zgjati dorën mbi tavolinë, si të donte ta prekte.

— Pyete atë shoferin e autobusit mos ka ndonjë vend për mua.

— Do të bëhen mirak në shtëpi, — tha Agroni dhe mendoi se kjo që gjëja e fundit që mund të thoshte.

— Nuk e dinë që kthehem sonte. S'u kam thënë.

Vajza dukej e qetë, po faqet i skuqin dhe i qenë ndezur sytë.

— Shko sonte në shtëpi. Nesër në mëngjes kthehemi bashkë.

Ajo tundi kokën:

— Do të kthehem. Është më mirë.

Ai nuk foli më. Vajza donte vërtet të kthehej. Duhej të mbaronte punë me veten. U ngrit dhe vajti të fliste me atë shoferin gazmor.

— E marr posi, — bërtiti ai dhe tundi kokën fort, duke shikuar nga Jona.

Ata dolën jashtë dhe qëndruan në udhëkryq.

— Do të niset për një çerek ore, — tha Agroni.

— Oh, shumë mirë!

Jona vështroi rrotull. Dukej se mbrëmja kishte qëndruar në vend. Ai përëndim po zgjatej tej muzgut. Prilli po shndërrohej në maj. Iu bë se ndjeu erën e detit.

— Desha të shkoja në shtëpi, — tha ajo ngadalë, sikur fliste me vete, — kisha shpresë se babai do të gjente njëri të më nxirrte nga ky hall.

— E di, — tha Agroni.

— Tani nuk dua të kthehem më. Vërtet. — Ajo u kthye dhe e vështroi drejt. — Më beson?

— Po.

Ajo vështroi katër rrugët që mblihdeshin te këmbët e saj. Iu duk se atë mbrëmje kishte qëndruar aty të shihte njerëzit, në atë nyjë ku lidheshin rrugët e tyre. Ata vinin, takoheshin, sikur ta kishin lënë atë takim prej kohe dhe iknin prapë nëpër rrugët e holla. Tani ajo kishte dëshirë të rrinte aty, të priste e të përcillte njerëzit nga njëri krah në tjetrin. Kishte dashur të ngjitej diku, duke ardhur rrotull vetes si në vonbull, kurse ishin aty të thjeshta rrugët e hapura prej tyre. Këto dejet e dheut ngjanin si shtrafi i jetës që s'kishte të sosur kurrë.

— Jona...

Ajo qëndroi.

— Kisha dëshirë ta bënim rrugën bashkë, —
tha Agroni.

Vajza qeshi. Nuk dëgjoi t'i trokiste zemra e as u inatos. Ai nuk luante më.

— Desha të të them diçka...

— ...

— Ke ndryshuar.

— ... Po ... po nuk e di sesi.

— Do të ta them unë, po të mos mërzhitesh.

— Nuk mërzhitem.

— Mirë.

Ai ndezi cigaren dhe e thithi disa herë rresht.

— Ti je mësuar të të shohin, të të admirojnë për atë që je dhe ato që bën. Po nuk e pranon këtë, sepse ke një sedër të sëmurë.

— Mbase.

— Dhe në qoftë se njerëzit nuk kthehen të të shohin, atëherë bërtet, sillesh rrotull vetes duke u djegur...

(Jona mendoi druvarin me këmbën e çarë. Kish bërtitur vërtet.) Uli kokën dhe nuk foli.

— ... Ti deshe që unë të bija në dashuri me ty menjëherë. Dhe ashtu ndodhi vërtet. Të dua edhe tani, fort, aq sa ti nuk je e zonja të dash. Po nuk t'u afrova, sepse ti nuk do të qëndroje me mua. Doje vetëm ta ndieje veten të adhuruar, të përkëdhelur. Do të ikje. S'ke menduar ndonjëherë që mund të isha unë njeriu yt dhe mund të mbeteshe përgjithnjë pranë mejë, larg babait...

Vajza ngriti kokën:

— Kjo... kjo... nuk është e vërtetë!..

— ... I ke nga punëtorët, sepse nuk duron të të nënçmojnë, dhe po ikën nga Burhani sepse nuk sheh dot gruan dhe fëmijët e tij, që mund të të quajnë fajtores. — Ai e preku lehtë me bërryl në krah. — Deshe të shkoje te babai që të të thosh «s'ka gjë, ti s'ke asnjë faj për këtë, sepse ti je vajza ime dhe e bën çdo gjë mirë».

Ajo e vështroi e habitur.

— ... Dhe të ikje nga hetuesi, sepse nuk do të marrësh vesh ç'faj ke...

Ajo hoqi flokët nga fytyra sikur kishte vapë dhe lagu me majën e gjuhës buzët e zbardhura.

— Jona... — ai e vështroi drejt. — Tani që do të kthehesh, do të qëndrosh te Burhani?

— Po...

— ... dhe... tek unë?

Ajo e vështroi me një mall që nuk e fshihte dot dhe nuk mundi të fliste. Agroni e tërhoqi në gjoks dhe e mbështolli me krahë duke ndier atë trup të dobët të dridhej nga ngashërimi. Vajza nuk e shqiste fytyrën nga këmisha e tij.

Nga klubi po zbriste doktori, që mezi përmblidhte qentë. Ai i vështroi i habitur, duke shqyer sytë, si t'i kishte dalë përpara një pre e ta kish gjetur pa fishekë. Nuk po i gjente dot fjalët. Tërhoqi litarët e qenve, që qenë hapur në të dyja anët e rrugës dhe foli me hidhërim:

— Më tradhtove, vëlla... s'kish nevojë të më gënjeje, të ma kishe thënë në fillim...

Agroni qeshi dhe e shtrëngoï vajzën më fort.

herë-herë i dukej se do të lëviznin papritur. I pëlqente ajo lëndina pas laboratorit, e gjerë, e qetë si fundi i një liqeni. Aty do të ndërtonin korpusin e ri të fakultetit. Një ditë kishte parë të vinin rrotull dy djem me instrumenta. Do t'i prisnin shpejt ata plepat e qetë, që duhej të qenë moshatarë me të. Patjetër do t'i prisnin.

Dy shpend të egër, të kapur njëri me tjetrin, ranë mbi lëndinë si të goditur, prekën tokën, pastaj u ndanë dhe ikën qiellit në drejtime të kundërta. Nuk mundi t'i dallonte çfarë shpendësh qenë. Ai qeshi. Kishte qenë tërë jetën agronom, po dinte pak për shpendët, dhe, më e keqja, tani në fund i dukej se nuk po njihte as njerëzit.

Ai ngriti sytë drejt qiellit pa i pulitur qepallat. Ishte një diell i kuq, që vinte duke u zmadhuar sa më poshtë zbriste. Kaloi ngadalë nëpër rrugicat e kopshtit duke tërhequr hijen pas këmbëve dhe hyri në laborator duke fshirë këmbët në derë. Në errësirën e sallonit luanin vorbuj drite. Tha me vete se nuk duhej ta shihte më diellin ashtu, ndonjë ditë mund të mbetej i verbët.

Një grua trupvogël, që duhej të qe mbi pesëdhjetë vjeçe, e veshur me përparëse të bardhë, doli duke sjellë rrotull fundin e një provëze.

— Urdhëro, profesor!

— Më bën dot një kafe?

Kishin njëzet vjet që punonin bashkë. Ruzja nuk linte njëri në laborator të prekte gjë me dorë, ishte e shtë dhe e sigurt, po, kur dilte jashtë, bëhej e druajtur si çupë dhe puliste sytë pa pushim, sikur e vriste dielli. S'kishte fëmijë dhe nuk qe martuar kurrë. Kishte ikur nga fshati

të bënte një kurs për laborante, me këpucët e të vëllait. Vëllai i madh, Avniu, furnitor në fermë, e kishte marrë që ta martonte e ta sistemonte në Tiranë. E kishte futur laborante në institutin bujqësor, po nuk kishte mundur ta martonte. Profesor Abedinin e donte me shpirt. Qante fshehur për të kur kishte ndonjë hall dhe gëzohej kur e shihte të qetë. Po kishte edhe një njeri tjetër për të cilin Ruzja derdhte lot. Motra e madhe, Asimeja, që rrinte në fshat. Asimeja, me dy djem e dy çupa, kishte mbetur e ve pas çupës së dytë. Djemtë, të shëndetshëm e trupmëdhenj, kur ishin studentë, vinin te tezja për ndonjë lek. I vogli kishte mbaruar për inxhinier pyjesh, kurse i madhi që bërë veteriner, kish ikur nga fshati, pasi që martuar dhe punonte në një institut në Tiranë. Tezja i mbante fotografitë e djemve në dhomën e vet, nga një në çdo faqe muri dhe të rrethuara me korniza të trasha druri. Nganjëherë thoshte se kishte bërë mirë që s'që martuar.

Profesori rrinte në verandën e laboratorit dhe shihte si i ngulitur perëndimin e diellit, pa asnjë mendim tjetër. Ruzja qëndroi në derë me filxhanin e kafes në dorë dhe u kollit lehtë.

Ai u kthye me rrëmbim, si të qe thyer diçka papritur, po nuk dukej i inatosur. Fytyra e zeshkët i rrudhosej vetëm në tri-katër vija të thella si të prera me brisk. Ai nuk do të zhubrosej edhe kur të shkonte 100 vjeç. Vetëm ato vijat do t'i thelloheshin deri në kockë.

— Si duket Lira? — tha Ruzja duke i zgjatur filxhanin.

Profesori ngriti supet.

Nuk erdi. Më shumë rri brenda. Hiqet si kur si ka ndodhur gjë. — Tu shtrengua gjoksi, siç i ndodhte shpesh kur mendonte për të bijën. Kur që fejuar Lira, gratë e faretisit kishin thënë se kish lindur me këmbë. Ishte e zgjuar dhe e pashme, po dhëndri kishte qëlluar rrallë, profesor në universitet, kandidat për tituj, djalë i vetëm, me shtëpinë vilë dhe me prindërit zotërinj, sidomos krushka, që ishte fa martoje edhe një herë. Me këtë rast agronomit i kishin bërë ca shakara pa lezet. Nuk i kishin pelqyer as krushka, as krushku dhe mendohesh për djalin. «Ehtë më tri gjuhë», thoshte një nuse xhaxhai, duke vërë tre gishtërinjë para gojës dhe psherëfinte kur mëndonte se s'kishte pasur fat për dhëndrin e saj, që ishte me një gjuhë të vetme.

Tani e gjithë kjo kishte marrë fund. Profesori pufri kafen dhe u kthye nga Ruzja.

— Më duket sikur më vaiti dem ajo vajzë, — tha dhe iu drodh mjekra. — Punë e fixituar.

Ruzja e veshtror me këqardhje.

— Unë nuk i kuptoj këto gjëra të nxituara,

— tha ajo duke shkundur berbarësen kot dhe

mendoj me krenari e me hidhërim se si kishte

ndodhur kurrë në jetë të nxitonej.

— As unë, — tha profesori duke tundur

llumin e filxhanit dhe rrudha në ballë iu bë si

e therur. — Por unë mund edhe ta kisha nda-

luar...

Nga poshtë erdhi zhurma e ngjirur e tri-

klit të Mironit, që humbiste në kthesa sikur e

frynte era. Profesori u ngriti nga nxitoni

— Erdhi djali, — thë.
Ruzja u zgjat të shihte.
— Avniu të pret ndonjë ditë, të shohësh rru-
shin, — tha ajo.

— Do shkoj patjetër. Më ka marrë malli për
Avniun.

Motori i doli spapritur në mes të shkurreve, i
erdhi rrotull oborrit si pulë e trembur dhe nda-
loi në çast të këmbët e tyre.

Mirëmbrema, — tha djali pa zbritur, — si
dëngryse, tëto Ruze?

— Mirë, falemnderit, ti si je?

— Ndonjë ditë do na hipësh me motor nëpër
shkallë, — tha profesori duke ngjeshur në koke
një kapelë që s'mund ti thoshe «republike».

— Edhe atë do ta provojmë, — tha Mironi.

— Hip, baba, shpejt, se kam një mbledhje në
orën tetë.

Lira rrinte në shtrat me sytë hapur dhe mun-
dohej të mbahej ende pas asaj ëndrës që po i
rrëshqiste. E kishte parë veten nuse, me njerëzit
që yinin rrotull saj varg dhe këndonin një muzikë
që nuk do ta kujtonte dot tërë jetën. Ajo kërko-
nte Mironin midis njerëzve, pastaj e kishte ndier
afër fare tek i shtrëngonte dorën dhe i qeshte
me gojën e vogël e dhëmbët kataroshë. Që zgjuar
nga ai shtrëngim dore dhe nuk donte të lëvizte.

Kishte një lloj trishtimi të këndshëm si prej të
sëmuri që do të merret me të mirë.

Në shtëpi nuk ishin zgjuar akoma, por i dukej se kishte dëgjuar një gërvimë dere kur kotej në atë ëndërr të lumtur. Ishte një zhurmë e gjallë, si ai shtrëngimi i dorës, nuk qe zhurmë ëndrre. Shtëpia merrte frymë.

Poshtë në oborr u ndez triçikli i Ronit. Ajo buzëqeshi, shtriu këmbët fort dhe iu duk vetja e gjatë. Lira drithërohej për të vëllanë. Mironi ishte tre vjet më i vogël, po kishte filluar punën si elektrikist sa mbaroi teknikumin, d.m.th. i kishte dalë vetes zot. Ditën e fejesës ai i kish thënë Lirës «Nuk e kisha menduar kështu burrin tënd», pastaj qe larguar dhe e kishte vështruar tërë kohën me sytë e mëdhenj të trishtuar. Ajo nuk e kish pyetur dot atë ditë «si e kish menduar» dhe më pas qe ruajtur të mos mbetej vetëm me të. Mironi ikte mëngjeseve herët dhe kthehej në mbrëmje me babanë pas vetes. Kishte ditë që nuk shiheshin fare dhe Lira ndiente mall si për një njeri të humbur. E përgjonte fshehurazi kur pastronte triçiklin poshtë në oborr dhe mbante gjuhën që të mos e thërriste. Nganjëherë ai ngrinte kokën sikur e dëgjonte atë thirrje pa zë dhe qëndronte pa lëvizur, i përqendruar, si atëherë kur qe fëmijë dhe luante nën tryezë me lodrat e tij. Lira ia mbante mend kaçurrelat e verdhë pas zverküt.

Tani ai qe rritur aq, sa mund të mos ndiente mall për motrën.

Lira u ngrit dhe u afrua në dritare. Kishte dëshirë të shëtiste nëpër qytet, të takonte shoqet. Mironi nuk ishte poshtë. Dy muaj ai kishte hyrë e dalë në shtëpi si një njeri i ndryshuar. Një mbrëmje kish pushuar së renduri. Kishte

kërkuar nënën, babanë dhe Lirën të ulëshin e ta dëgjonin. Kish thënë, duke u munduar të dukej i qetë, se ai Stilian Teroja s'mund të ishte më i fejuari i motrës së tij. Ai që shtirur i fejuar që para se të merrte Lirën, kishte thënë se për dy javë shkonte në ambasadë dhe prandaj e kish kërkuar celebrimin me aq ngut, sepse duhej të quhej i martuar. Pastaj kish thënë, duke ulur sytë, se kishte një fëmijë ilegal me një balerinë, që mund t'ia hidhte në erë ambasadën e gjithë të tjerat dhe se ai mund të merrte çdo vajzë që t'i dilte përpara për t'u vënë kapak gjërave. «Kjo është një budallaqe», kishte thënë më në fund duke treguar me gisht Lirën.

Lira u afrua te pasqyra dhe u pa duke lëvizur shpejt sytë e tërhequr si të një mongoli. Nga afër i dukej vetja e bukur, me lëkurën e hollë ngjyrë gruri dhe bebëzat e çelëta gati të verdha. U largua dhe e pa veten të egër, siç do të ishte pas disa vitesh, me mollëzat e kërcyera, lëkurën të futur gropë pas faqeve e gojën e madhe. U rrotullua rreth vetes dhe eci me nxitim nëpër dhomë. Bëhej nervoze kur shihej gjatë në pasqyrë. Kishte më tepër trupin e një djali se të një vajze, e hollë, gjithë nyja, me gjoksin të vogël dhe vithet të ngushta. Nuk gjendej një fustan që t'i rrinte mirë. Nëna kishte pasur gjithnjë frikë se mos mbetej pa martuar. Ajo kish qarë atë natë që vendosën të prishnin fejesën dhe ditët e tjera, sa herë gjente kohë. Thoshte se i ranë së mirës me shkelm dhe nuk kuptonte gjë në kishte ardhur përpara fejesa apo ambasada. Njësoj ishte. Pastaj, të gjithë djemtë, para se të martohen, kanë ndonjë vajzë...

Po nëna kishi pushuar së qari atë ditë që kishte ardhur për një vizitë hakmarrjeje shoqja Tonë, nëna e Stilianit. Ajo kërkoi pa u skuqur t'i kthenin dorovitë e fejesës, se do t'i duheshin prapë. Ishte e veshur me një kostum kafe prej stofi të shtrenjtë dhe mbante pamjen e një nëne të plagosur e tepër të fismë. «Na, prishët, a veni rin e djalit», kishte thënë ajo duke tundur para fytyrës së ish-krushkës një gisht të hollë e të gjatë. «Këtë nuk jua fal kurrë. Kurrë!» Pastaj kishte ikur me kokën përpjetë, po në derë që kthyer prapë dhe kishte thënë, duke hedhur pas me përçmim flokët e lyer: «Djali im do të gjejë një më të mirë se vajzën tuaj, siç edhe e meriton. Dhe shumë shpejt bile!»

Që dashur kjo vizitë që nëna të pushonte së psherëtiri. I kishte ardhur ndot nga ajo lloj kru-shke, që i shpallte në ajër fjalë të tilla: «Ky është Lira u vesh ngadalë dhe kreu me gishtërinj flokët e prerë shkurt. Atë muaj e kish parë Stilia-nin vetëm një herë së largu, i kishte rrahur zemra fort, po nuk kishte kuptuar në që nga malli apo nga fyerja. E kishte dashur atë njeri?»

Ajo doli nga dhoma me nxitim. Në korridor pa Mirënin që rrinte me duart në xhëp, i veshur me xhup dhe me kasketën në kokë. Po e priste.

— Unë, unë... kujtova se kishë ikur.

— Je zemëruar me mua? — Ai e yështroi me merak me buzën e poshtme të varur, si atëherë kur ishte pesë vjeç.

— ...Jo... — tha Lira dhe ndjeu se do të qante.

— po nuk arrij t'i mbush mendjen vetes se shpë-tuam nga një e keqe.

— Shpëtuam, ta thotë vëllai ty.

Ajo i zgjati krahët dhe e përqafoi me mallin e tre muajve.

Tricikli që çonte në fermë agronom Abedinin dhe dy fëmijët e tij, fluturonte në rrugën buzë lumit. Nja dy herë desh u futën nën rrotat e skodave. Lira mezi mbahej pas të vëllait të mos përmbysej në kthesa. Profesori pa orën dhe mati me mend rrugën e bërë. Ai vështroi me habi djalin në timon, që këndonte dhe shtontë gazin. Vajza ishte e heshtur.

— Ore bir, duhet të vemi shëndoshë të miqtë, — i thirri djalit fort.

— Po ju çoj si të jeni shportë me vezë, shoku agronom dhe shoqja mësuese, — u përgjigj djali dhe uli pak shpejtësinë.

Profesori vështronte ujin e lumit që ndriste si zhivë. Dukej se drita e paktë e pasdites buronte prej tij. Ai u kthye brinjas që t'i ruhej erës nga xhami i thyer, që i kthehej në kurriz sikur e godiste njeri me pëllëmbë. Kjo erë e marrë s'e linte as të mendohej. Vështroi profilin e errët e të pakuptueshëm të vajzës me flokët e shkurtër pas zverkut të hollë. Nuk kuptonte kurrë ç'mendonte vajza, sidomos po ta shihte në profil. Nuk kishte kuptuar kurrë ç'mendonin fëmijët e tij.

Ata i erdhën rrotull kodrës sikur i ngjiteshin një kërmilli gjigant. Disa gra, që zbritnin me koshat e rrushit në duar, u hodhën në kanal t'i hap-

nin rrugën asaj furtune të vogël. Mironi shkeli gazin, u ngrit në këmbë dhe qeshi duke çuar kokën përpjetë. Mund të fluturonte me gjithë moçikletë.

Nga poshtë shtëpitë dukeshin të vogla, sikur rrinin ngushtë mbi shkëmb. Po kur u ngjitën lart, një lëndinë e butë, e gjelbër, gjithë dritë, hapej para shtëpisë së Avniut.

Avniu i priste në derë. Ishte i shkurtër, me këmbët të trasha, me ballin të ndritur. Gëzohej për miqtë dhe qeshte me buzën e gjerë. Në krah të tij rrinte Ruzja, e veshur për festë.

— Ju pashë që poshtë në rrugë, — tha Avniu dhe bëri përpara. — Urdhëroni brenda!

— Rimë këtu në verandë më mirë. Është fresk, — tha Abedini.

Avniu i bëri vend agronomit dhe afroi karrigen për vajzën.

E zonja e shtëpisë doli me vrap nga dera dhe iu turr miqve. I shtrëngoi të dyja duart profesorit dhe u zuri frymën fëmijëve duke i puthur nga katër herë në çdo faqe, me një lumë urremsh.

Abedini po bisedonte me Avniun. Lira qëndronte me sytë nga kupa e ndritur e qiellit që po përmysej në një krah. Asaj i mbeti në sy njolla e gjelbër e diellit, pastaj zuri të shihte rrotull.

Kur ishte e vogël, Lira vinte gjithnjë në vilën e fermës, te xhaxha Avniu, vëllai i teto Ruzes. Teto Ruzja i kërkonte leje babait tri ditë përpara dhe Lira bënte gati rrobat e saj në një valixhe të vogël, me një çelës sa maja e thoit. Xha Avniu i priste gjithnjë në verandën para shtëpisë, por

atëherë nuk ishte aq i trashë dhe ballin e kishte më të vogël.

Ato rrinin të dyja në një dhomë që dilte mbi verandë. Ishte dhoma më e bukur që kish parë, me një qilim të shtruar cep më cep, me një shtrat të madh dhe një më të vogël. Po në atë dhomë mund të flije edhe përdhe, me velenxat afër oxhakut. Më shumë se çdo gjë Lirës i pëlqenin gjethet dhe lulet e thara, të vëna në herbariumet, që mbanin erë të këndshme. Teto Ruzja i lexonte emrat e luleve e të gjetheve, ca emra të gjatë, si të lidhur me nyja, pastaj qeshte dhe thoshte një emër të vogël, që Lirës i pëlqente shumë. Teto Ruzja i thoshte se do ta çonte edhe në fshat, tek e motra, por ai fshat ishte shumë larg dhe nuk e kishte çuar kurrë.

Mironi po lëvizte në karrige. S'rrinte dot gjatë në një vend. Një vajzë fytyrërrumbullake doli nga salloni me një tabaka me rrush dhe qëndroi në cep të verandës, e druajtur. Kishte ëmbëlsinë e hijes. Rrinte mënjanë dhe, priste me sytë e thellë e të butë, me trupin të përkulur përpara, sikur trembej se mos i derdheshin rrushtë. Supet e rrumbullakëta i kishte të rënduara sikur donte të përmbante një ngazëllim të brendshëm.

— Hajde, moj Zanë! — tha Avniu. — Është vajza e baxhanakut.

Vajza buzëqeshi me dhëmbët e bardhë. Ajo la tabakanë mbi tryezë dhe vështroi vjedhurazi Mironin, duke lëvizur me shpejtësi sytë e zez. Pastaj iku duke shkelur lehtë me këpucët atlete në drejtim të barakës, në fund të oborrit.

Djalit i qe ndezur koka nga era e dielli. Ai ndoqi me sy vajzën që, në qiellin e kuq

të përndimit, dukej e përrët dhe e vogël si një zog nate. Ndjeu t'i turbullohej gjaku. Agronomi pyeste për rrushin dhe shihte Avniun në sy.

Mironi mori frymë thellë dhe ngriti fytyrën lart. Ndjeu një gaz si një mall të largët për netët e verës në vogëli, kur përgjonte qiellin në muzg derisa të ndritnin yjet dhe rrinte i numëronte. Qe e vetmja gjë që mund ta mbante Mironin në vend. Atëherë qielli i dukej i afërt sa mund t'i arrinte me duar zjarrret e tij.

Agronomi rrinte me bërrylin e ngulur në tryezën prej kashte, kurse dorën e mblëdhur pas faqes e kishte shtrënguar fort, qsa i zbardhte si gur.

— M'u bë qejfi që erdhët sonte, — tha Avniu pa ia shqitur sytë profesorit, duke ulur zërin sikur kërkonte ndjesë që foli.

Profesori mori një vilë rrush, e sollti një copë herë në duart nervoz, pastaj hëngri një kokërr dhe tha:

— Duhej të kishte më shumë shëqer.

Avniu ndenji në majë të karriges si shkolllar:

— Morëm më shumë prodhim këtë vit, po cilësia... — tha ai.

— S'kam ngrënë ndonjëherë rrush më të ëmbël, — tha Mironi, si për t'i dalë në krah Avniut.

Agronomi ktheu kokën dhe e pa me habi. Djali u pëndua që foli. Lidhja e tyre kishte diçka përtej asaj që shihte ai.

Një djalë trupmadh po ngjitej kodrës nga-

dalë në drejtim të tyre. Kur i pa, ai buzëqeshi dhe shpejtoi hapin.

— Mirë se erdhët, — tha ai duke i dhënë dorën profesorit. E kishte zërin të plotë e të ngrohtë dhe Lira ndjeu vapë. E njëhte atë timbër, ishte i afërt si zëri i një shoku femijnie, i bërë burrë papritur. Ai i zgjati dorën, një dorë të madhe e të thatë dhe ia shtrëngoi fort sikur do t'ia shkërmoqte gishtërinjtë e hollë. Ajo vështroi rrëshqitas siluetën e errët të djalit. Diçka vezulloi në fytyrën e tij.

— Është Dani, djali i motrës sime, së madhes, Asimesë, — tha Ruzja. — Inxhinier pyjesh.

Lira ngriti kokën me vrull.

Dani rrinte në hije, me duart lidhur mbi gjoks. Ai i tundi kokën lehtë dhe qeshi. Lira s'e kishte njohur, por ai qe një njeri i afërt, që po kthjellohej si ti hidhje dritën sipër. Mbase kishte dymbëdhjetë vjet pa e parë. Herën e fundit kishin lozur bashkë, pastaj ai e kishte rrahur dhe vajza kishte qarë me zë të lartë që ta dëgjonin. Ai qe trembur dhe e kishte marrë me të mirë, e kishte puthur në faqe me buzët e plasaritura. Ishte Dani pra, që rrinte në atë fshatin e largët, ku teto Ruzja s'e kishte çuar kurrë.

Lira u ngrit dhe i zgjati dorën prapë.

— Ti je Dani?

Ai qeshi duke i shtrënguar pëllëmbën fort.

— Ti je Lira?

— Të kam borxh një të rrahur, — tha vajza.

Ai e vështroi drejt, nuk qeshte më. U ul dhe lidhi duart mbi gjoks.

Zonja e shtëpisë dhe Ruzja sollën mezet e rakinë. Avniu i nxiste miqtë të hanin duke marrë edhe vetë nga pak. Fliste për rrushin e perimet duke vështruar profesorin me merak, si të kërkonte miratimin e tij për çdo fjalë.

Profesori që mbështetur në jastëkë dhe përtypej ndadalë. Majat e gishtërinjve, të puqura sikur mbante një top në duar, i trokiste lehtë me kadencë. Mbase ndante kohën midis asaj që thoshte Avniu dhe mendimeve të tij.

— Hajde ndonjë ditë të shohësh rrushin në parcelat e institutit, — tha profesori.

Avniu tundi kokën i bindur si shkollar.

Dani u ngrit të mbushte gotat e të pas-tronte tavllat e duhanit.

— Kam qenë në pyjet tuaja vite më parë, — tha profesori duke e ndjekur djalin me sy. — Edhe në Llogara. — Dani e vështroi duke nënqeshur.

— Më duket se s'ja bëni shërbimin tamam. Bëhen ca gabime që duan mbase 100 vjet të ndreqen.

Dani u mendua. Pastaj zuri të tregonte ngadalë për pyjet me pishë, për pyllëzimet e reja e dëmtuesit, për prerjet.

Lira e vështronte me qetësi. Habitej si mund të dilte ai zë i trashë nga qafa e hollë, ku molla e Adamit dukej se do t'i çante lëkurën.

Dani heshti, duke menduar se profesori po mërzhitej. Ai e kishte humbur gjallërinë dhe tani dukej krejt i plakur.

— Keni vënë bletë në pyje? — pyeti papritur profesori.

— Po, po.

— Bleta i duhet pyllit.

— Andej nga ne kullojin në sherbelë. Mjalti ka një si shije të hidhur, po të mirë.

— Kur të vish ndonjë ditë në Tiranë, do të të jap një libër për pyjet. Mund të të duhet.

Profesori u ngrit ngadalë, duke u mbajtur në cepin e tryezës.

— Dalim njëherë në vreshtë, — i tha Avniut duke hedhur xhaketën krahëve dhe zbrifi i pari në udhëzën e bardhë. Mironi u vajti pas.

Dani e shihte Lirën në sy dhe nuk qeshte. Pasta j foli duke ulur zërin sikur ruhej të mos e dëgjonte njeri.

— Të pëlqen që do të jesh mësuese?

Lira tundi kokën pa thënë as po as jo.

— Të pëlqen pylli? — djali kishte ngut.

— Shumë.

Ai vështroi rrotull sikur trembej mos vinte njeri. Vajza ndjeu se po skuqej. Donte të ngrihej, por ai njeri, me vështtrimin e butë bojë qielli, e mbante si të mbërthyer.

— Po të vijë ndonjëherë babai, do vish edhe ti të shohësh pyjet tona?

Ajo deshi t'i thoshte se nuk do të shkante kurrë dhe i vështroi me përcmim këpucët e trasha me qafa, ku mungonte njëra llapë, Djali i dukej i pacipë. Pse fliste me zë të ulët? Po të kish qenë aty babai ose Mironi, nuk do të guxonte t'i fliste ashtu. E ndjeu veten të fyer,

u ngrit dhe u rridh rrotull. Pastaj foli me zë të lartë, duke e shikuar djalin nga lart:

— Edhe mund të shkoj ndonjëherë... Pyje ka kudo... me babanë osë... me ndonjë njeri tjetër. Djali shihte vajzën pa u fshehur. I vinte keq për të. Dukej nervoze si i ati, gjithë deje e nyje, po ata sy të shpejtë, po ajo fytyrë e prerë. Dukej sikur vajza s'fliste kurrë dhe kishte lëvizje të pakontrolluara, sikur pengohej diku, si një miz që i kanë lidhur këmbët. Një tufë flोकësh të pashtuar, si të djemve, i ngrihej në majë të kokës. «Mbase do të qetësohej po të vraponte me kalë», tha djali me vete dhe u ngrit. I vinte keq që e mërzi.

— Do të shkosh brenda? — tha ai. — Teto Ruzja është aty.

— Po, — tha Lira dhe u drejtua nga dera. Nuk donte të rrinte vetëm me të.

Lira qëndronte në ballkonin e dhomës së saj dhe vështronte lëndinen e vogël, ku dy fëmijë ndiqnin njëri-tjetrin. Ndiente një dhembje të lehtë pas kokës e në tëmtha. Një vajzë e vogël hidhej si zog, pa qëndruar dy sekonda në një vend. Lira u zgjat të shihte dhe thirri:

— Lira! — ishte Lira e vogël, që e sigurt, po vajza vazhdoi të luante duke u sjellë rrotull vetes.

Ajo u kthye dhe hyri në dhomë. Nuk ishte

nga ata tipa që ëndërrojnë gjatë. Kishte një muaj që e kishte prishur fejesën, po që ende e martuar. Stilianin i vononte formalitetet që të ndreqte punët e tij. Po të kish dashur ajo, tani mufidojtë ishte duke shëtitur në ndonjë nga kryeqytetet e Evropës. Lira solli ndër mend ditët e furishme të fejesës. Nuk kishte pasur kohë të ndalej e të mendohej. Ky ishte njeriu i saj? Stilianin e tërhiqte dhe ajo bridhte pas tij në parqe, kafene, në gosti të tezet, të mbesa e nënës, e babait, e lumtur, i krenarë për burrin që kishte në krah. Tani çdo gjë ishte shuar si një film i prerë në mësim dhe i dukëj se rrinte në të errët, e ulur në boshllëk. Nuk mund të rrinte në shtëpi dhe as donte të dilte. Mbase do të qe më mirë po të kishte dhembje diku në trup, po nuk i dhimbte asgjë. Nuk ishte më e zoznjë të hidhërohej dhe nuk i vinte për të qarë.

Mendoj se qe nxituar kur qe fejuar, qe dukur gjëja më e thjeshtë. Mbase u nxitua edhe tani që u nda. Ajo kujtoi natën e fundit që kishte qenë me Stilianin dhe ndjeu një farë neverie... Ata shëtitën si çdo natë në kodrat e Rrugës së Elbasanit, pastaj zbritën në shëtitore. Vajza ecte shpejt, gati me yrap, duke u kapur fort pas krahut të tij. Nuk donte të ulej gjëkund. Stilianin e vështronte me bisht të syrit. E dinte se, kur ishte nervoze, qe më mirë të mos fliste. E linte derisa ftohej ngadalë, ndryshe mund ti hapte andralla vetes. Ai po mendohej të gjente ku ia kishte prishur qejfin, duke ruajtur profilin e saj, po vajza kishte qepur buzët e dukej se s'do të hapte gojë.

Më në fund qëndruan në parkun «Rinia» dhe Lira u lëshua e këputur në karrige, duke marrë frymë me zor. Stiliani u ul përballë dhe priti të qetësohej duke e shikuar me merak.

— Pse nuk fliste ai, pse nuk e pyeste? Ajo filloi të bëhej nervoze përsëri. Ku i kishte lodrat son-te? Ai po e duronte siç mund të duronte një femijë dhe mbase e quante të papjekur, të padenjë për t'i kërkuar e për t'i dhënë shpjegime. Lira mezi përmbahej. Kishin shumë gjëra për të thënë, por ai e vështronte me një buzëqeshje të sëmurë, si një i shurdhër, që mund të dëgjojë vetëm zërin e arsyes së vet. Lira ndjeu se po i mbusheshin sytë me lot. Kishte bërë një gabim që s'ndreqej më. Nuk mund të kuptonte ç'mendonte ai njeri për të, mbase për të vetmen arsye që ai s'mendonte asgjë për të. Si ishte dashuria e një të shurdhëri?

Kërkonte më kot që ai t'ia thoshte gjërat vetë.

Ajo u ngrit përgjysmë dhe bërtiti fort:

— Çfarë ke? Pse s'flet?

Ai ngriti vetullat i habitur dhe e vështroi i trembur me sytë e bukur me qerpikë të dendur. Nuk nxehej kurrë dhe mendohej ta kalonte çdo gjë me atë buzëqeshjen pa ngjyrë.

— Më dhëmbin pak grykët, — tha duke u gëlltitur, që t'i tregonte se i dhëmbnin vërtet.

— Aha! — Ajo mendoi se nuk do të mund ta tërhiqte kurrë në një grindje. Ai kishte qejf të hiqej i sëmurë, nuk i duronte dhembjet në trup, sido që thoshte se i duronte shumë.

— Ikim në shtëpi, — tha Lira dhe u ngrit.

Ai nuk kundërshtoi, u ngrit pas saj dhe e zuri nga krahu lehtë.

— Çfarë ke, Lira?

— Unë?... Asgjë... Asgjë, vetëm se... — Ajo ishte e tendosur sa mund të këputej në mes.

— Vetëm se?!

— Ulemi këtu, — tha ajo dhe shkoi në tryezën pranë. Ai e ndoqi.

— Po sikur të ndahemi? — tha Lira duke e vështruar drejt në sy.

Ai vështroi rrotull me atë buzëqeshjen që i qe ngjitur në fytyrë tërë darkën dhe i mori dorën. Kishte vërtet pamjen e një të sëmuri. Ajo ndjeu si i dridhej lëkura e njomë e pëllëmbës dhe deshë ta tërhiqte dorën. Ai nuk e fshehu dot frikën dhe tani kishte një pamje budallai.

Vajzës i erdhi keq, po tani s'kthehej dot mbrapa. Deshi ta shihte atë njeri në fund të shpirtit. U përkul përpara, me sytë të frikësuar. Si mund të ishte një burrë me një gjoks aq të ngushtë? Duhej ta kish pasur të paktën tri herë më të gjerë. S'e kishte vënë re më parë.

— Po sikur të të lë? — tha prapë ajo.

Ai nuk qeshte më. Lëpiu buzët e lagura me majën e hollë të gjuhës dhe foli duke rrotulluar sytë nga tryezat përreth, sikur kërkonte ndihmë:

— Ti... ti s'mund ta bësh atë! S'mund të ma bësh kështu! — Tani s'e fshihte më frikën. E vështronte, me lutje e kërcënim dhe i shtrëngonte dorën me ngërç.

— Po e bëra, do të jetë njësoj keq si për ty edhe për mua. Pse nuk thua gjë për mua?

— Po, po, sigurisht. Edhe për ty është shumë keq, po sidomos për mua, unë shkatërrohem krejt...

Ajo filloi të qeshte ngadalë, po me nervozizëm, duke u penguar sikur po e shkundte lemza, pastaj u ngrit në këmbë dhe qeshi fort me zë të lartë.

— Lira! Ç'bën kështu? — Ai e shihte gojëhapët. — Lira!

Ajo i kishte sytë me lot dhe dridhej e tëra. Stiliani u ngrit dhe zgjati duart sikur kërkonte ta mbante.

— Lira, ç'bën kështu? Mbaje veten, jemi në lokal. — Tani ai fliste me gjakftohtësi, duke parë anash, dhe ngrinte supet duke kërkuar të shfajësonte veten. Vajza e vuri re atë shenjë të lehtë të supeve drejtuar publikut. Foli me zë të ulët, të çjerrë, duke fërkuar fytin me gishtërinj:

— Domethënë s'ke gjë për të më treguar. Mos më thirr Lira... dhe mos më hajde pas... dua të iki vetëm.

Ajo i ktheu kurrizin dhe iku me vrap, duke u penguar nëpër karriget metalike. Aq i bënte për njerëzit, aq i bënte për çdo gjë. Jeta e saj qe përmbysur. Po tani nuk i vinte keq për këtë, donte të shfrynte mllefin. Ktheu kokën me shpresë se mos ai e ndiqte, por e pa të ulur aty ku e kishte lënë dhe mbase qeshte për t'u dukur, duke vështruar klientët e tavolinës ngjitur. Po mbase edhe nuk qeshte. Trembej për veten.

Gjithë rrugës Lira nuk qe e zonja të mendonte asgjë. Kur arriti në shtëpi, ngjiti shkallët me një frymë dhe ndaloi në derë. E kuptonte gjithnjë kur kishte njerëz të huaj në shtëpi. Dikush po ngjitej nëpër shkallë, dukej që kishte një pafkë të vetme në këpucë që e trokiste si bastun. Ajo hyri pa zhurmë, mbylli derën pas vetes dhe u mbështet. Kishte vapë. Hoqi sandalet dhe hyri në banjë të lahej. Çfarë bënte Stiliani tani? Rrinte akoma në lulishte? Mbase ishte duke ardhur këtu. Tani Lira nuk donte që ai të vinte. Le të shkonte të qante tek e ëma, te shoqja Tone. E quanin Antuaneta vjehrrën e saj, po kishte dashur t'i jepte emrit një tingëllim popullor dhe e kishte shkurtuar vetë. Donde të dukej grua e thjeshtë. Shoqja Tone. Lira u fshi me peshqir fort dhe zuri të djersinte përsëri. I dukej se ishte ngushtë kudo që rrinte. Doli duke krehur flokët me gishtërinj dhe hapi me vrull derën e kuzhinës. Do t'u thoshte se kishte marrë fund...

II

Në shtator Lira kishte filluar punë si mësuese kimie në një shkollë në periferi.

Kishte ndryshuar, sikur koha e saj të qe ndarë më dysh. Në mëngjes ishte njeri tjetër, shkonte në shkollë me gëzimin e fëmijëve. Në drekë i kthehej trishtimi si të vishte një rrobë të vjetër të irnosur. Nuk kishin të sosur ato pasditet

e gjata, me gjumin e drekës, me grilat të ulura. Një kafe në orën gjashtë, darka në orën nëntë.

Nganjëherë, në atë lloj muzgu të zgjatur sillte ndër mend atë mbrëmjen në vilën e fermës dhe ndiente në gjoks ca goditje të shpejta, të forta. Ishte si të ndizte një dritë në të errët, që zvogëlohej e shkëlqente sa më shumë largohet, si një imazh i ndritur i mbyllur në qelq që s'i përkiste më asaj. Kur kishte parë nga maja e kodrës diellin t'i rrokullisej poshtë këmbëve, i qe dukur vetja për një çast si zonjë e botës. Tani e shihte përmes grilave të copëtuar në rripa paralele.

Një të shtunë Lira u kthye nga shkolla më herët me shpresën se do ta gjente nënën në shtëpi. Ajo kishte tri ditë tek e motra në Përmet dhe as Lira, as babai nuk rrinin dot pa të, sidoqë, kur ishte në shtëpi, i thoshin tërë kohën «hesht!», se s'i linte të lexonin, duke treguar historitë e mëhallës.

Lira u ngjit në shkallën e errët dhe mendoi se prej këtej niste trishtimi. Cili qe ai arkitekt që i kishte bërë shkallët si pus? Në katin e dytë, te dera e elektrikistit, drita e kuqe e ziles, që rrinte gjithnjë ndezur, i kujtonte radiografinë. Një mësues në shkollë kishte thënë se gjysma e trurit të njeriut ka të bëjë me gëzimin, gjysma tjetër me trishtimin, prandaj fytyra nuk është kurrë simetrike. Lira hyri në shtëpi dhe u erdhi rrotull dhomave ngadalë. S'kishte dëshirë të pastronte. Kur ishte vetëm, shtëpia i dukej shumë e madhe, kur ktheheshin të gjithë, s'gjente vend ku të rrinte. Ajo mbeti në sallon me duart në mes.

Një ditë kishte shkuar te Ruzja në laborator. Ajo e kishte pritur me gëzim. «Kur ke ardhur këtu herën e fundit, e kishe fustanin dy pëllëmbë mbi gju, mban mend?» i kishte thënë ajo duke e përçafuar. Pastaj e kishte gostitur dhe kishin dalë të shëtisnin në serrat e luleve. Ruzja i mblodhi një tufë trëndafila duke i prerë e pastruar me një gërshtë të vogël, pastaj e kish përcjellë deri poshtë në stacion, në rrugën përmes pyllit të vogël, duke iu rënduar vajzës në krah. Dukej e gëzuar vërtet dhe tërë kohën mbante fytyrën lart të nuhaste ajrin e pyllit. «Të shtunën vjen Dani», kishte thënë ajo kur Lira po ngjitej në autobus. Lira qe kthyer me nxitim, por i kishte parë vetëm flokët e bardhë të mbledhur në zverk dhe shpatullat e bëshme, tek largohej. Më mirë. Ajo e kishte kuptuar, pra...

Lira ndjeu se po skuqej tek rrinte në mes të sallorit me duart në mes.

Mbase ishte më mirë të dilte, por duhej të gatuate drekën. Në shkallë dikush ngjitej me nxitim. Vajza u largua nga dera, e trembur, pastaj u hodh dhe e hapi para se njeriu të trokiste.

Dani qëndronte në derë dhe buzëqeshte, sikur ta dinte që ajo e priste.

— Urdhëro, — tha Lira, po nuk lëvizi nga dera. E kishte pritur dy muaj, duke e përfytyruar takimin me një mijë hollësi, duke u turpëruar nga vetja. I kujtohej turbull që e shihte veten të gjatë, shumë më të gjatë se ai, kurse ai tani rrinte me kokën në trarin e derës, i buzëqeshte nga lart dhe priste. Çfarë priste ai?

— Urdhëro!

Ai ngriti supet.

— Do të urdhëroj po të më hapësh rrugën!

Ai hyri dhe vajza ndjeu erën e rrobave të tij, si të pyllit në vjeshtë. Ajo eci përpara që t'i kthente kurrizin, se po i mbusheshin sytë nga një mall pa anë, por ndjeu gishtërinjtë e tij që e shtrënguan në llërë dhe qëndroi. Po e lëshonin gjunjët, kishte dëshirë të mbështetej tek ai, dhe i erdhi rëndë. Mbase ai e kishte kuptuar atë lëvizje të lehtë, se bëri përpara sikur deshi ta mbante. Lira u përmbloodh dhe ktheu kokën ngadalë. Ai nuk qeshte.

— Mbase nuk duhej të vija në këtë orë. Mos ju bezdis? Ne në fshat shkojmë te njëri-tjetri në çdo orë. — Ai nuk ia lëshonte krahun.

— Jo, aspak! Babai do të gëzohet shumë. Duhet të vijë tani. — Ajo foli duke u shtirur e qetë.

— Aha! — Ai e lëshoi.

Dani u ul në divan dhe s'po dinte ku t'i vinte këmbët në qilimin e shtrenjtë.

— Si është profesori? — pyeti ai, pa ngritur sytë.

— Mirë. Shkon çdo ditë në institut.

— Po ti si je? I fejuari mirë?

Ajo qeshi me nervozizëm:

— Nuk kam më të fejuar. S'të ka thënë teto Ruzja?

— Jo. Më fal, nuk e dija.

— S'kam pse të të fal për një gjë që s'e dije.

Ajo u ngrit, i erdhi rrotull dhomës dhe qëndroi para tij:

— Vetëm se jam e martuar! Nuk të duket çudi? As mund të martohem prapë, sepse duhet të ndahem me një burrë që s'e kam as të fejuar.

Ajo bëri një lëvizje të kokës si të hidhte flokët pas dhe qeshi vetëm me buzë.

Djali nuk e vështronte dhe nuk fliste. Dukej i vrarë, i kthyer nga vetja. Ajo nuk pa në fytyrën e tij asnjë shenjë gëzimi. Ai kishte ardhur për të, dhe tani që mori vesh se vajza ishte e lirë, po tërhiqej.

Lira mbushi një gotë me raki dhe ia solli në tabaka. Ai e ktheu njëherësh dhe u ngrit.

— Unë... unë më mirë po shkoj. Babai mbase vonohet.

— Si të duash, — tha Lira. Ishte e fyer deri në kockë.

Në derë ai i tha «mirupafshim», po nuk ia shtrëngoi dorën më shumë nga ç'duhej dhe nuk e vështroi në sy.

— Mbase do të shihemi prapë, shpejt, — tha ai.

Vajza ngriti supet. Në errësirën e sallonit nuk kishte kuptuar nëse ai donte apo jo të shiheshin prapë.

Priti sa u shuan hapat në shkallë, duke menduar se po e humbiste, dhe u hodh të përgjonte pas perdes. Ai ikte me shpatullat të kërrusura, duke ngritur me këmbë ca gjethurina. Qëndroi një çast dhe u përkul më shumë, mbase ndezi cigaren, apo ndjeu dhimbje në gjoks.

Nga trotuari tjetër u shkëput gati me vrap një djalë, e përqafoi Danin dy herë dhe i ra në

gjoks me pëllëmbë. Ishte Mironi. Ai i futi kra-
hun dhe shkoi bashkë me të. Lira e ndjeu veten
jashtë lidhjes së tyre. Me siguri do të bëheshin
miq. Nuk kishte kuptuar kurrë se çfarë e mban-
te lidhur shoqërinë e djemve.

Dani zbriti kodrën duke u hedhur nëpër gu-
rët e bardhë, që fëmijët e shkollës i kishin vënë
si shkallë për të zbritur në det. Ai qëndroi një
çast. Deti dukej i qetë, por andej vinte një
mërmërimë e lehtë, pa drejtim, që e bënte të
kthente kokën pareshtur. Faqja e ujit po ndizej
nga drita e bardhë e mëngjesit. Era e lehtë luan-
te mbi sipërfaqe duke e mbledhur dritën në
spirale gazmore që ndiqnin njëra-tjetrën.
Djali qeshi duke ndjekur lojën e erës. «Sinjo-
rinelo» i thoshin detarët. Ajo erë e gëzuar nuk
arrinte të trazonte masën e pafund të ujit. Djali
u mundua të shihte atë lëvizjen e brendshme,
që vetëm një detar mund ta nuhaste. Ndryshi-
min e ngjyrës. Në drekë era do të fërshëllente
fort duke ikur drejt pyllit me pisha.

Tej, në molin e vogël, që ishte ngritur me
një bankinë druri dhe disa hunj ku lidhnin var-
kat, vinte rrotull xha Isufi me trikon e kuqe, i
kërrusur, si një nuse pashke gjigante, duke lënë
në rërën e lagur ca gjurmë më të mëdha se
ç'mund të linin këmbët e tij.

Dani rrëshqiti nëpër udhëzën e lëmuar nga

këmbët e fëmijëve dhe eci në rërë duke shkelur në gjurmët e plakut. U habit që plaku ta kish hapin aq të gjatë.

Qëndroi mbi bankinë dhe vuri këmbën në ujë. Algat lëpiheshin pas drurëve, largoheshin për t'u afruar prapë. Djali u zgjat të dëgjonte atë muzikën e pakapshme të dallgëve. Mendja i bridhte nëpër tinguj pa qëndruar gjëkund.

Plaku dukej i futur në veten e tij. Shplekste rrjetën duke e pastruar nga leshterikët dhe rrallë hidhte ndonjë peshk në arkën e vogël në fund të varkës. Dukej që gjuetia i kishte vajtur ters. Hera-herës ngrinte sytë e vegjël si zare, aq të ndritur e të gjallë, sa të futnin frikën, pastaj i mbulonte me qerpikët e djegur dhe bëhej përsëri i pakapshëm si një molusk, që mbyllet në guaskë, kur e ngacmon me shkop.

Një peshk i vogël u hodh përpjetë duke bërë në ajër ca harqe të mundimshme, pastaj u përpëlit në shesh dhe vetëm rrallë dridhej nga një lëvizje pa jetë.

— Xha Isuf. — foli djali.

Plaku u kthye dhe e vështroi me fshehtësi.

— Erdhe? — Ai rrëmbeu një peshk nga arka dhe shkoi përpara duke nxituar. — Hajde, — tha.

Djali e ndoqi në gjurmë dhe s'po e arrinte dot. Plaku rrokullisej para tij si një lëmsh i kuq në dritën e bardhë të mëngjesit.

Kur u afrua te baraka e tij, i bëri shenjë Darnit të hynte brenda. Në anë të barakës qe një oxhak prej guri, që dukej si një kockë e dheut, me themelin të ngulur fort në rërë dhe majën

përpyjetë mbi çati. Qe e vetmja gjë që mund të mbetej në mes të rërës, sikur ndonjë stuhi e marrë ta shkulte barakën prej andej.

«E kemi për miq», thoshte plaku dhe kish merak që ta hiqte tymin mirë. I pastronte blozën dhe e lyente me gëlqere.

— E di pse erdha, xha Isuf? — tha djali.

— Të më thuash mirëmëngjes, — tha plaku duke qeruar peshkun. E kripi dhe e vuri në tjegull. Pastaj hapi trastën dhe nxori bukën.

— Hajde të hash!

— Kam një vajzë në Tiranë. Dua ta sjell këtu.

Plaku e vështrroi me sytë si zare.

— Ç'punë i bën i ati?

— Agronom, profesor.

Plaku filloi të hante duke u përtypur ngadalë. E bënte bukën thërrime dhe e rrotullonte një copë herë në gojë.

— Erdhën inxhinierët për limanin e portokalleve. Do ngrenë këtu mensën dhe çadrat për të fjetur. U thashë të mos e luajnë barakën.

— Kur do të fillojnë?

— Javën që vjen.

Plaku u ngrit, mori tjegullën me duar nga zjarri dhe ia vuri Danit përpara.

— Ha!

Djali deshi të kundërshtonte, po plaku ia bëri me dorë i bezdisur.

— Nuk më the për atë vajzën, xha Isuf.

Plaku u afrua te dera e barakës, u mbështet dhe vështrroi jashtë.

— Nuk të them dot. Bëj si të dish.

Agronom Abedini rrinte përmbys, sikur kërkonte diçka në gjoks. Dukej se nuk do të drejtohej dot më. Rrudhat përgjatë faqeve i qenë futur thellë. Drita, e shoqja, rrinte në minder me këmbët mbledhur nën vete sikur të kish ftohtë.

Lira hyri pa u ndier dhe qëndroi mbështetur në derë.

— ...Babi...

Agronomi rrudhi sytë e turbullt duke kërkuar të fiksonte vajzën. Asaj i qenë mbledhur lotët, po në fytyrën e mprehtë nuk i lëvizte asnjë muskul. Agronomi uli kokën si i këputur në zverk. Një rënkim pa frymë i shtypi gjoksin.

Lira i vajti pranë dhe foli shpejt, duke gëlltur ngashërimin, pa vështruar asgjëkund.

— Babi... ne do të fejohejmi... ju nuk doni... e di, po më vonë, kur ta njihni Danin...

Tani vajza qante pa u munduar të mbahej dhe kërkonte me sy një vend ku të rrinte.

Abedini fërkoi ballin me dorë.

— Ulu dhe më dëgjo, — foli ai me qetësinë që mund të ta japë vetëm një dhimbje e thellë.

— Ç'qe kjo që na bëre! — tha nëna si e shurdhër.

Vajza erdhi rrotull vetes si një njeri që ka humbur peshën duke kërkuar një pikë ku të mbahej. Mbase po humbiste më shumë nga c'kishte pandehur. Në atë çast nuk donte asnjë djalë, donte të ulej në prehrin e nënës e, si kur që e vogël, ta fuste fytyrën në gjoksin e saj.

— Ti nuk e njeh fare atë djalë, — tha Abedini ngadalë, — nuk ia dimë njerëzit dhe shtëpinë.

— Unë e njoh që kur ishte i vogël, — tha Lira me zërin të mekur, — kemi luajtur bashkë.

Abedini e vështroi me hidhërim.

— Ty nuk të kujtohej as fytyra e tij. Nuk e dimë ç'loj njeriu mund të jetë gatuar në tërë këto vite, dhe s'mund të kemi garanci një lodër fëmijërie. — Ai fliste me zë të ulët sikur kërkonte t'i mbushte mendjen vetes.

Nëna psherëtinte me zë të lartë dhe pinte duhan, siç bënte kur «kishte ndonjë hall». I dridhej mjekra dhe nuk fliste dot.

Abedini e vështroi të shoqen në sy dhe nënqeshi hidhur.

— Kjo ka hallin e saj, — tha ai. — Do thonë bota se e nisi vajzën lakuriq dhe se i ka dhëndrin e krushqit fshatarë. Kjo nuk sheh më larg se një pulë.

Abedini u ngrit duke u mbështetur në krahët e kolltukut.

— Unë nuk e kam atë hall. Në do të dish, ai djalë më pëlqen dhe, po të kishin qenë punët ndryshe, do ta kisha zgjedhur dhëndër pas qejfit tim. Puna është se unë nuk kam më besim te ti. Më duket se i merr gjërat lehtë. Është gjëja më e keqe që mund të na ndodhë.

Ai fliste ngadalë, mendohej të mbahej i qetë, po kishte një dridhje të lehtë të zërit.

Lira u tremb. Iu duk se i ati mezi mbushej me frymë.

— Nuk më vjen keq që do të shkosh në atë fshat, — tha ai dhe heshti pak.

Lirës iu shtrëngua fyti. Atij nuk i vinte keq vërtet.

— ... kam vetëm një merak. Se mos kthehesh prapë këtu.

Lira u ngrit. Ajo qëndronte në mes të atyre dy njerëzve të dashur dhe dukej e pafuqishme t'i lidhte me dashurinë e saj.

— Edhe një gjë tjetër, — tha Abedini, — tani unë do të vij me ty atje. Edhe Mironi. Mami nuk vjen dot, se është rrugë e lodhshme.

Lira deshi t'i përqafohte. Po nëna rrinte me sytë të ngulur në prehër dhe babai që ulur prapë në kolltuk, me kokën mbi gjoks.

III

Plaka bëri dasmë të madhe, siç i kishte bërë edhe djalit tjetër. I tha Danit se nusja i pëlqente, pak e vockël, e dobët, por e mirë. Do ta shëndoshnin.

Të shtunën në darkë Asimeja me Avniun, djalin tjetër dhe kunatin, pritën krushkun e madh dhe ia bënë nderet siç do t'ia kish bërë plaku po të qe gjallë. Abedini erdhi me të birin dhe Ruzen, që kishte dashur të ishte krushkë nga ana e nuses. Pastaj ajo do të rrinte tërë dasmën. Të dielën pasdreke burrat e familjes e përcollën krushkun dhe djalin deri poshtë, te sheshi ku ndalonte autobusi. Plaka i dha Mironit mjaltë dhe arra për krushkën dhe u tha grave se krushku i madh ashtu kishte një punë me rëndësi e s'rrinte dot më shumë.

Darka u shtrua në oborr për burrat e në kuzhinë për gratë.

Dita kishte qenë e nxehtë. Lira, e ndrequr dhe e krehur nga motrat e Danit, kishte nusëruar në qoshe me një fustan të bardhë të qepur me tyl perdes. Vajzat dhe nuset i kishin nde-

njur tërë kohën në dy krahët, të ngjitura me njëra-tjetrën (si mund të rrinin aq ngjitur me atë vapë?) dhe këndonin herë pas herë këngë vajzërishte, me iso, me seriozitetin e një detyre që u takonte vetëm atyre. Lira s'mbante mend sa orë kish qëndruar ashtu, me sytë përdhe, duke vështruar herë pas herë Danin, që pinte raki me burrat dhe qeshte me zë të lartë. Atëherë ai i dukej i errët, i largët, i huaj, si një njeri i egër që ka gjetur fisin, sikur e kishte harruar krejt. Pastaj i nënqeshte fshehur, siç dinte vetëm ai, duke e kërkuar me sy mbi kokat e burrave, me vetullat të puqura, duke vuajtur për të. Në ato çaste ai ngjante shumë me nënën.

Lira e kishte dashur plakën menjëherë.

Mezi kish pritur të mbaronte ajo natë. Hidhte sytë në detin e paanë, të rrafshët e të ndritur dhe donte të ikte nga dritarja, të vraponte mbi det, të kthehej në shtëpi.

Të djeshmen vëllai kishte gëzuar në dasmë, kishte pirë me burrat duke ngritur shëndete dhe kishte hedhur valle. Babai kishte qëndruar tërë kohën në krye të tryezës, dhe ajo e kish parë turbull, përmes lotëve e tymit, pa kuptuar se ç'kërkonte t'i thoshte.

Tani shihte nënën dhe Danin që përpiqeshin ta mbanin në këmbë atë dasmë, që pengohej në çdo hap, sikur do të rrëzohej papritur, duke kërkuar të gëzonin njerëzit, dhe i vinte keq për ta. I dukej se kjo s'qe dasma e saj. Burrat nuk bëheshin dot bashkë të këndonin dhe gratë dukeshin të lodhura. Nënës i qenë skuqur dy pulla në faqet e thata, ku dukej se i qe mbledhur tërë gjaku.

Afër mesnatës nëna i qëndroi nuses pranë dhe i mori dorën.

— Mos ke ethe? — tha ajo dhe e vështroi me sytë e mirë.

Lira ngriti supet. Pëllëmba e thatë dhe e ftohtë e plakës e qetësoi:

— Ikim lart, të keqen nëna, të ndërrohesh e të çlodhesh, — tha nëna.

E mori për krahu dhe e ngjiti shkallëve të drunjtë. Në dhomën e madhe ishte vetëm një shtrat i lartë, një dollap dhe një juk. Lira qëndroi në mes të dhomës, me dorën te pëllëmba e plakës, dhe nuk donte që ajo të ikte, po plaka e puthi në faqe dhe u largua duke shkelur avash.

Lira nuk lëvizti, me sytë në shtratin e lartë, që dukej i madh për një njeri dhe i vogël për dy. Në vegjëli e dënonin të rrinte në shtrat kur bënte faje. Pasdite të tëra kishte kaluar e shtrirë, pa guxuar të ngrinte as kokën nga jashtëku dhe dëgjonte zërat e shoqeve që luanin poshtë. Mbase që atëherë e kishte zët shtratin. Kur shtrihej, nuk qe e zonja të mblidhte mendimet, ndiente nevojën të ngrihej në këmbë, në majë të gishtave. Tani e shihte me zili atë shtrat të bardhë, të huaj.

Dani hyri ngadalë, e zuri nga supet dhe e puthi lehtë në zverk. Lira lëshoi trupin si të donte të mbështetej diku në ajër, gati të shtrihej. Nga dritarja e hapur erdhi një erë rrëshire.

— U mërzite? — tha ai duke e parë me merak.

Ajo nuk foli.

— Mos u mërzit! Janë njerëz të thjeshtë. Do t'i duash më pas.

Ajo ishte gati të shkruhej në lot. Kafshoi buzën që të mos fliste më. Nuk kishte dashur ta hidhëronte, por e dinte që tani s'do të përmbahej më. Ai qëndronte me duart lidhur mbi gjoks. Nuk e mori me të mirë, as u inatos. Vështronte nga dritarja në të errët diçka që vajza nuk mund ta shihte. Mbase detin.

Ajo hoqi me nervozizëm fustanin e nusërisë dhe mbeti në këmishë. Ishte hera e parë që zhvishej në sy të një burri. Ktheu kokën nga dera. Shtëpia ishte gjithë të çara, si sy të fshehtë. Mbase ato vajzat e këngës përgjonin diku, të bëra bllok dhe mbanin gojën me dorë. Ajo mblodhi rrobat shuk para gjoksit.

Dani u afrua. S'mund ta prekte, ishte si një vajzë uji që mund t'i rrëshqiste në errësi, të arrinte detin. I shkoi pëllëmbët përgjatë krahëve të hollë lakuriqë dhe ndjeu fërgëllimën e lehtë të lëkurës së saj. Mbase vajza vinte nga një botë tjetër.

— Do më presësh?

Ajo pohoi me kokë. Djali e pa me gëzim.

— Mbase do të ikin shpejt. — Ai u largua duke ecur mbrapsht, me sytë në ata dy krahët e hollë lakuriqë.

Lira ra mbi shtrat përmbys. Deshi të flinte, që Dani ta gjente në gjumë. Ndihej e fyer dhe e vetme mbi atë shtrat të huaj, me detin që zhauritej poshtë.

*
* * *

Plaka qëndroi në verandë dhe vështroi detin. Shtëpia e saj rrinte në kodër mbi të tjerat, si një anije që priste e përcillte brezat nga një breg në tjetrin. Mbase që shtëpia më e vjetër e fshatit. Zoti i parë i saj, stërgjyshi i Danit, kishte vënë mbi portë një kokë luani që ngjante më tepër me një njeri.

Kur ishte gjallë plaku, babai i Danit, shtëpia që plot. Djali i madh, i martuar, me tre fëmijë, rrinte veç, në odat lart. Plaku rrinte poshtë, në odën e madhe me oxhak dhe verandë, në krahun e detit, që zbriste me shkallë deri poshtë. Qe ndarë me plakën që kur u martua djali i madh, se ashtu që zakon. Plaka flinte me djalin e dytë, në dhomën ngjitur, dhe dy çupat e pamartuara në një odë të vogël, që e kishin shtruar më pas.

Tani shtëpia që boshatisur dhe dukej si kurrizi i një breshke të madhe që i vërshëllente era. Strehët e gjera bënë hije mbi muret. Plaka ndjeu ftohtë. Vështroi gurët e themelit të jeshilosur prej myshkut. Nuk kishte lëvizur kurrë nga fshati. Këtu që sjellë rrotull bota e saj. Ndjeu t'i këputeshin gjunjët nga pesha e viteve.

I kish thënë Danit se shtëpia donte mbajtur dhe djali që përgjigjur «po». Po do ta mban-te vallë djali? Nusja dukej që nuk do të rrinte në atë shtëpi.

Plaka fërkoj ballin me gishtërinjtë e thatë. Në oborr dy pula ziheshin për një krimb. Gje-

li vinte rrotull me krahët ngjeshur pas kurrit. Qe i bukur si gjel përrallash. Në krye nuk i ngacmoi, ecte rëndë, me majat e thonjeve, pastaj turfulloi me puplat përpjetë dhe u sul e rrëmbeu krimbin.

— Shshshsh, — ia bëri plaka dhe mendoi se mashkulli është gjithnjë më i bukur. Si djemtë e saj. Asnjëra nga nuset s'qe e bukur si djemtë e saj.

Ajo pa vajzat që kalonin para shtëpisë, i thoshin «mirëmëngjes» dhe iknin drejt vreshtave. Tej, në kodër, hapeshin rrathë-rrathë portokallet.

Në janar i kishte thënë Danit: «Dua të ma biesh nusen në shtëpi deri në fund të vitit!» «Si e do nusen», kishte qeshur djali. «Ezmere», kishte thënë ajo duke menduar çupën e Zalos, kryetarit të këshillit, që i hipte të kuqtë në fytyrë sa herë i thoshte mirëmëngjes. «Po ti zgjidhe si të duash vetë.» Mbase s'kishte bërë mirë që e kishte kërkuar nusen me axhale.

U ngrit duke u mbajtur pas gjunjëve. Kur kish ardhur nuse, kish qarë fshehur. Nuk e kishte dashur të shoqin. Ajo rrudhi sytë dhe vështroi tutje faqen e hirtë të malit, sikur donte të gjente aty diçka që kishte të bënte me rininë e saj, mbase atë djalin me poture të zeza që fshihej shkurreve ta trembte.

Duhej të hynte në shtëpi, të gatunte. Dukej se nuses nuk i pëlqenin gjellët e saj. Do të bënte fëmijë ajo? Nusja dukej e sertë, po me plakën sillej mirë. Ia lavdëronte gjellët, po pastronte vetëm dhomën e saj. Plaka deshi ta mësonte

zonjë shtëpie, po nusja nuk qëndronte gjëkund. Zbriste poshtë në det, lahej pas gurëve vetëm ose ikte në pyll pas Danit. Dukej e lehtë sikur e frynte era dhe ishte e ngushtë në vithe. Plaka shihte me zili çupat e fshatit me shpatulla e vithe të rrumbullakëta. Të kishte rrojtur plaku, mbase do ta kish martuar vetë djalin. Ndryshe është burri në shtëpi.

Hyri brenda ngadalë dhe qëndroi në dhomën e madhe. I dukej se muret e asaj dhome zgjeroheshin me kalimin e viteve. Ajo nuk ulej kurrë në qoshen e plakut dhe e mbante derën e shtëpisë gjithnjë të hapur.

Vështroi fotografinë e plakut në mur. I krehur, me mustaqet përpjetë e kostumin e zi. Çupat i martoi njëren pas tjetrës, i gjeti vetë dhëndurët. Pastaj vdiq, s'arriti ta martonte Danin.

Plaka e çoi djalin në shkollë dhe e mbajti shtëpinë si mundi. Tani gjunjët po e linin dhe sytë i mjegulloheshin, nuk e shihte mirë fotografinë e plakut. Në murin karshi kishte fotografi të tjera, të zverdhura nga koha, babai i plakut dhe tre xhaxhallarët. Kishte diçka të përbashkët në fizionominë e tyre, hunda e gjatë deri mbi buzë dhe sytë e vegjël rrumbullakë u jepnin pamjen e shpendëve të egër. Të gjithë të thatë, vetëm njëri vinte i plotë. Ishte vëlla me nënë tjetër, po hundën e kishte prapë të gjatë dhe sytë rrumbullakë.

Kur kishte qenë gjallë plaku, fliste me fotografitë në mure dhe ndante veç xhaxhanë e madh, që e kishte dashur shumë.

Gratë nuk qenë nëpër mure, sikur s'kishin rojtur në atë shtëpi. Veçse hijet e tyre plaka i ndiente kudo. Në shtresat e gëlqeres, në musëndrat, në dhogat e tavaneve. Duhej të kishin qenë gra nikoqire, secila kish lënë nga një gjë të sajën dhe plaka mërmëriste si t'i shihte. Më shumë kishin vuajtur, se qenë gëzuar në atë shtëpi.

VI

Ajo hodhi sytë edhe një herë nga fytyra e plakut, që dukej e re në letrën e bardhë. E kishte marrë malli për plakun. Fotografia e saj nuk do të varej në mur. Kështu kishte qenë zakoni i asaj shtëpie. Po mbase ajo do të që plaka e fundit. Nusja e re nuk do të qëndronte aty. I erdhi keq. Mbase shtëpia që vjetruar shumë. Kur frynte erë, ajo kërciste sikur do të shkërmoqej njëherësh.

Ndonjë ditë do të fliste me Danin dhe nusën.

IV

Ditët që pasuan martesën, Lira dhe Dani do t'i ruanin si gjënë më të çmuar të dashurisë së tyre. Ishte një ëndërr që zgjati dhjetë ditë e dhjetë net dhe koha midis netve e ditëve, ëndërrës dhe zhgjëndërrës, trazohej e rridhte me kufij të vagëlluar. Netve përkundeshin në zhurmën e paprerë të detit dhe mëngjesëve vraponin zbathur në rërën e ashpër. Vajza ishte e virgjër. Mbase prandaj ato ditë ishin si një ëndërr.

Dani qëndronte shtrirë në kurriz, me sytë në kupën e qiellit. Fundi i tetorit ishte i ngrohtë, po qielli që si një kube e hirtë, e mbyllur, që shpërndante dritën në mënyrë opake. Mund të ishte mëngjes apo pasdite. Ai ndjeu t'i rëndohej koka dhe provoi mbi gjoks gjithë peshën e qiellit njëherësh. U kthye të shihte vajzën që rrinte mbi pllakën e gurit e përgjumur dhe i erdhi mirë që ishte aty. Vështroi trupin e saj të nxirë, me gjymtyrët e holla qepur pas gurit dhe nuk deshi ta prekte. Iu duk diçka e largët, që

s'kishte të bënte me të, diçka që u përkiste detit dhe gurëve, si një gjallesë që prehet nën kupën e qiellit, që jepte e merrte me çdo gjë përreth, me qetësinë e një zonje të natyrës.

— Lira... — foli ai ngadalë.

Vajza buzëqeshi nën strehën e kapeles dhe lëvizi pëllëmbën në drejtim të tij, po nuk u kthye.

Ai u ngrit dhe zbriti ngadalë në det. Ndjeu t'i drithërohej trupi si t'i hynte uji në porët. Zhyti kokën dhe zuri të godiste me krahë faqen e ujit, u kthye në kurriz, pastaj në bark, duke e lëshuar trupin një copë herë në lojën e dallgëve.

Kur doli në breg, u shtri në gur me duar nën kokë dhe e ndjeu veten të rëndë sa mund të lëvizte dheu nga pesha e tij. Vështroi qiellin që ikte gjithnjë më thellë dhe qëndroi ashtu pezull midis asaj kupe të hirtë dhe dheut në një gjysmëdremetje që i përfshiu çdo qelizë, një prehje e plotë. Rrallë i ndodhte edhe në gjumë ta humbiste krejt vetëdijen. E ndiente që ishte në ëndërr dhe nuk trembej kurrë, që i vogël. Pastaj mundohej të tregonte ëndrrat, që t'i jetonte prapë. Ishte si të jetonte një jetë të dytë.

U end pak çaste në qiellin pa fund. Ca zëra të fshehtë fëmijësh i dëgjoji fare pranë, si të ishin brenda tij. U ngrit, vështroi rrotull, po nuk pa gjëkund fëmijët. Lira rrinte shtrirë, mbërthyer pas gurit, si një nimfë që e kishte nxjerrë deti në breg.

Ai u kthye në brinjë, i mbështetur mbi bë-

rryl dhe e vështroi një copë herë. Kishte ftohtë.

— Lira...

Ajo hapi sytë e rënduar dhe buzëqeshi.

— ...

— Duhet të kthehemi në shtëpi...

— ... Pse?

— Mbase nëna na pret për darkë.

— ... Po.

Ajo nuk lëvizi. Zgjati ngadalë dorën e hollë.

— Hajde...

Djali u shtri pranë saj. I pa buzët e rrudhura të pjekura nga dielli dhe sytë e shpejtë që nuk gjenin prehje. Ajo i mbështolli krahët e nxehtë rreth shpatullave dhe djali ndjeu ngrohësinë e trupit të saj si një zjarr që digjet mbuluar.

Ata ecën bregut të kapur për dore. Era e detit i ftohte në një krah. Do të ngjiteshin në shtëpi nga ana e shkëmbit. Nuk donin të takonin njeri. Vajza i shtrëngonte dorën me gishtërinjtë e hollë dhe atij i vinte të qeshte duke ndier ato tentakula të lëvizshme që i plekseshin pas pëllëmbës me butësi e me forcë. Nuk mund ta shkëpuste dorën po të mos ia lëshonte vetë. I pëlqente ajo lloj robërie dhe mundohej të kuptonte gjuhën e fshehtë.

— Nesër do fillosh punën? — tha vajza pa e vështruar.

— Po.

— Po unë ç'do bëj?

Ai mbajti këmbët.

— Mos u mërzit. Kam folur në komitet me shefin e arsimit. Mund ta zbresin Verën në qytet dhe të hysh në vend të saj, të mbash klasën e parë.

— Ah, paske folur!

— Do mësohesh avash-avash. Ki durim, sa të gjejmë një vend më të mirë.

— A, do mësohem, ë? — Ajo nuk ia lëshonte dorën dhe zuri të ecte përpara me nxitim, duke e tërhequr gati me vrap. — Po sikur të mos mësohem? Nuk më the se do të flisje në komitet... mbase unë nuk e doja klasën e parë. Sikur do të gjendej një vend për kimiste!

Ajo e lëshoi dhe eci me hapa të gjatë, duke tundur krahët me nervozizëm e duke mërmëritur pa pushim:

— Lira!

Ajo qëndroi dhe u kthye. Djali e shihte me hidhërim. Ai e kishte buzën e sipërme më të gjatë se të poshtmen, mbase prandaj i kishte fjalët të kursyera. Qe gjëja e parë që të binte në sy në fytyrën e tij. Kishte diçka midis një burri të vendosur dhe një fëmije gati në të qarë.

— Mendova se kështu qe më mirë. Në dorë e kemi ta kthejmë.

— Jo, mos e kthe!

Ajo iu afrua, iu hodh në qafë dhe foli me buzët në gjoksin e tij:

— Më fal!

— Lira...

Ajo fshiu sytë dhe qeshi me gojën e madhe. S'kishte më asnjë gjurmë trishtimi.

Kur arritën në shtëpi, nuk qe errur akoma. Lira hyri në barakën ngjitur me shtëpinë, që shërbente si banjë, ku Dani kishte sajuar për të një vaskë llamarine. Nëna e mbante pastër dhe e mbushte vaskën me ujë të ngrohur në diell. Në një rrip xhami të varur me fije në mur ishte sapuni i mirë, pudra e kremi. Nëna e donte të bukur nusen e djalit.

Vajza u shtri në vaskë dhe ndjeu prehje. S'kishte gjë më të këndshme se të laheshe me ujë të ngrohur në diell. Trupi iu ngjit lehtë nga fundi dhe këmbët e holla notuan të përkulura.

Nëpër të çarën e dërrasës pa në oborrin e Zalos plakën që mundohej të ndizte zjarrin duke ia futur frymën nën të. Nëna e Danit i kishte thënë se mbesa e madhe e plakës kishte ikur nga shtëpia me një ushtar dhe qe martuar në Vlorë. Ata e kishin bërë lanet. Tani kishte filluar e vogla t'i hidhte baluket mbi sy. Dukej se vajzat do të iknin një nga një, fshehurazi, nga ajo shtëpi.

Lira mendoi shtëpinë e saj. E kishte marrë malli për nënën. Ndenji në banjë një copë herë, pastaj shkoi në dhomën e madhe, me kokën të mbështjellë me peshqir. Kishte uri. Nëna kish shtruar tryezën për tre veta dhe kish hapur dërrën e verandës mbi det. Zërat e fëmijëve që hidheshin nga gurët, vinin afër sikur qenë brenda në dhomë.

* * *

Asimeja e çoi nusen për të parë në farefis, miq e komshinj. U dërgonte fjalë një ditë më parë dhe vishte rrobat e reja. Ajo ishte grua e urtë, po, kur shkonte rrugës së fshatit, me nusen për krahu, mundohej të bënte zhurmë, që të dilnin ta shihnin.

I kishte thënë se do ta shpinte edhe në fshatin e saj, lart në mal.

Lira në fillim e ndoqi pas me qejf, pastaj zuri të mërзитеj. I tha Danit se nuk rrinte dot në shtëpi vetëm me nënën. Ai s'kishte folur.

Ditët që pasuan, ajo shkoi pas Danit në pyje. Iknin në mëngjes, me një kamion që shpinte punëtorët, nja një orë larg fshatit, dhe ktheheshin në mbrëmje.

* * *

Ishte një mëngjes i mbyllur dhe kupa e qiellit tkurrej e mblidhej si nga një dihatje e egër. Re të errëta qëndronin pezull mbi pyll dhe dukej se mbanin me pahir një shi të ftohtë të rëndë. Nëntori po bënte përpara me ngut.

Lira ecte pas Danit përmes pyllit me breddha. Punëtorët shkonin përpara pa folur dhe vetëm herë pas here dukeshin e zhdukeshin pas trungjeve si fragmente të një ngjarjeje të kaluar. Ata ngjiteshin vazhdimisht, po në

pyll nuk mund të merrje vesh sa lart ishte mbi det.

Lira mezi mbahej të mos rrëshqiste në trungjet e rrëzuara prej stuhisë. Sharrëtarët thoshin se në ato trungje vërsulej tipografi që të linte «shkrimet» e tij dhe të shtohet. Këta ishin drurët kapës. Pylli kishte ligjet e veta, që e tërhiqnin në thellësi.

Aty-këtu, ku hapej ndonjë çeltnë e vogël, zbardhte druri i mështeknës. Lira vështronte e mahnitur atë pemë të argjendtë, që e përcillte dritën e qiellit nëpër gjethet e bardha si duar të vogla, deri poshtë në tokë. Lart, kurorat dukej se ndizeshin. Mështekna kishte ëmbëlsi dhe aromë. Dani tha se prej saj mund të nxirrej sheqer dhe esencë parfumesh.

Ajo qëndroi.

— Më pëlqen mështekna, — tha vajza.

— Është si një vajzë e virgjër.

— Në fund të gushtit mështekna nuk është më një vajzë e virgjër. Fara e saj është e pjekur. Vetëm se ajo s'mund ta hedhë farën më poshtë se kati i saj, as ta ngjitë më lart, atje ku fillojnë mbretëri të tjera. — Ai i tregoi me gisht lart dhe qeshi me vajzën që dëgjonte gojëhapët.

Lira u mbështet në trungun e një ahu dhe ndjeu t'i ngroheshin shpatullat. Ajo mori mes gishtërinjve një gjethë të ngrënë nga flutura. Dejet e holla si dantellë ndritnin transparente. Hodhi sytë tej në faqen e malit. Ishte e lodhur, nuk donte të shkonte më tej.

— Ecim, inxhinier? — tha njëri nga sharrëtarët.

Dani shkoi përpara duke zgjatur hapin dhe Lira e ndoqi me vështrimin të fiksuar në shpatullat e tij. Tani ai nuk do të ndalej më derisa të arrinin në sektorin 2 dhe do ta harronte Lirën krejt duke menduar punët e tij, siç e kishte harruar edhe ditët e tjera. Të djeshmen në mëngjes ai e kish mbledhur brigadën në barakë dhe Lira kishte mbetur jashtë vetëm. Kur mbaruan, ai qëndroi një copë herë me punëtorët, pastaj e kishte parë Lirën befas dhe i qe afruar duke i hedhur dorën në sup. «Pse s'erdhe brenda?»

Në sektorin 2 po shkulinin nga dheu trunget e prera. Ua kishin hapur gropën rreth e qark dhe një buldozer i vogël, si lodër fëmijësh, tërhiqte kavot e lidhura. Trungu kapej fort pas dheut të zi me një përpjekje të fundit, pastaj ngrihej duke marrë pas vetes atë mori gjallesash që kishin lidhur jetën e tyre në rrënjën e madhe. Lira ndjeu neveri tek shihte gjallesat e ndritshme, si të lagura, të iknin me panik prej dritës, duke kërkuar rrugët e dheut. Si të pastrohej pylli nga rrënjët, do të fillonte kullotja e derrave, që do të shkatërronin larvat dhe vezët e dëmtuesve.

Lira vështroi rrotull që të merrte vesh se në ç'kat të pyllit ishte. Lart, në majën e malit, ishin të paprekura kullotat alpine. Aty rrite-shin lulet më të bukura, Ylli i Malit. Vajza mendoi se nuk do të arrinte ta shihte Yllin e Malit. Lart nuk fryn erë, i kish thënë një herë Dani, era fillon më poshtë, dhe vajza e shihte në ëndërr atë botë të virgjër, pa erë, të mbjellë me lule mali.

Zhurma e buldozierit u pre papritur. Sharrëtarët po tërhiqnin kavot për t'i lidhur në trungun tjetër. Ishte një dru i rëndë, tërë gunga, me lëvoren krejt të zhveshur, një dru lakuriq. Në një zgavër të thelluar në të dukej se kishin ndezur zjarr. Zgavra që zgjeruar anash nga gjuhët e flakëve që s'kishin arritur ta digjinin.

Dani u afrua dhe shkoi pëllëmbën në trungun e lëmuar.

— Kjo është vatra, — tha ai duke qeshur.
— E premë vjet. Hajde shih këtu, — i tha Lirës duke treguar trungun me gisht.

Ajo u afrua dhe pa në të ca kanale të holla, që plekseshin duke formuar figura të çuditshme dhe ngjanin si mesazhe të lashtësisë.

— Ky është tipografi, — tha Dani, — armiku më i rrezikshëm i pyllit. — Ai i erdhi rrotull trungut. — Po hyri në pyll, është më keq se zjarri. I pëlqen bredhi i zi. Sapo pastrojmë një trung, ai e shkruan një tjetër. Është llafazan i shpejtë.

Vajza e vështronte duke buzëqeshur. Do të donte ta shihte atë tipografin, armikun e parë të pyllit e të Danit.

Dani qëndroi me duart në xhepat e pantallonave, me sytë të ngulur te «vatra». Këta dy vjetët e fundit kishin prerë më shumë nga sa mbillnin. Dëmtuesit po e zaptonin pyllin më shpejt nga ç'kish pandehur. Sa herë hynte tani thellë në pyll, ndiente një si kërcënim që rrinte pezull në ajër. Dikur agronom Abedini kishte thënë se po i prishnin pyjet. Një pyll pishash donte të paktën njëqind vjet të rritej dhe ai

duhej të përgjigjej sot për njëqind vjet më pas. Hodhi sytë në parcelën e fidanishtes. Ishte një pyll i vogël, i ri, me drurë të njomë, të një moshe, që rrinin drejt, në radhë të rregullta, si një grup shkollarësh. Duhej të shënonin pemët që do të shpërnguleshin të parat për mbjelljet e dhjetorit.

Ca pika të mëdha e të rralla shiu u këputën nga reja mbi pyll. Ishte një shi që mund të pushonte shpejt, po mund edhe të zgjaste gjithë ditën.

Punëtorët u futën në barakë të hanin mëngjesin. Lira ishte mësuar me ta, e vinin në krye të vendit dhe i theknin bukën.

Shiu filloi me rrëmbim, po pylli i dendur ishte si një çadër. Shtërëngata hynte ngadalë në të duke e trazuar me forcë. Uji rridhte nga gjethet me currila. Pylli egërsohej ngadalë, si deti, po zemërimin e mbante gjatë dhe vazhonte të dridhej edhe kur lart ndriste dielli. Si një plak i moçëm, rregullonte ujërat e tij, mbante ç'i duhej e kthente tepricën.

Ata hëngrën në heshtje, secili me mendimet e veta, pastaj brigada e vogël u vesh me muhamamatë e shiut dhe u nis për në sektorin tjetër. Dani do të shkonte me ta. Ato ishin çastet më të vështira për Lirën. Gjithsecili shihte punën e vet dhe ajo mbetej vetëm me pyllin dhe me djalin që gatuante. Ajo priste duke përgjuar gjethet e drurëve, duke dëgjuar zërat e pyllit. I dukej së Dani kujtohej për të vetëm kur kthehej. Një mëri e verbër i mblidhej pak nga pak. Po kur e shihte të vinte si nga një botë tjetër, që ajo s'e njihte, i

rrihte zemra si ditët e para dhe i harronte gjithë fjalët e hidhura që kishte në mend t'i thoshte. I ndriste fytyra si nga djersa, po nuk kishte djersë. Ajo nuk arrinte të kuptonte dritën e hijet e fytyrës së tij të re e të pjekur. Ishte një njeri që s'lodhej kurrë. Në mëngjes dukej një djalosh i njomë, i larë e i krehur si shkollar. Në mbrëmje kthehej burrë, me hijen e kaltër rreth mjekrës.

Lira erdhi rrotull barakave. I pëlqente era e pishës, dhe rrëshira e ngurtësuar në trungjet e errëta kishte ngjyrën e fildishit. Shiu kishte pushuar dhe diku këndonte një vijë uji. Ajo u ul në gur dhe ndoqi lojën e ujërave. Në barakë dëgjohej djali që kërciste enët. Ai do t'i sillte diçka të ngrohtë dhe do të ikte prapë i druajtur, si përditë.

Lira uli kokën mbi gjunjë. Mbase Dani tani ishte duke u kthyer. Donte të shkonte në shtëpi.

Ndjeu hapat e lehtë të djalit fare pranë dhe u tremb. S'e kishte dëgjuar të vinte, po nuk e ktheu kokën. Djali nuk po lëvizte, dhe Lirës zuri t'i rrihte zemra nga një frikë e verbër.

Ai e mbërtheu fort në dy krahët dhe e puthi në zverk me buzët e nxehta. Lira u lirua me forcë. Inati i mbledhur aq ditë rresht, fyerja që nuk dinte nga i vinte, dukej se do ta mbytnin po të mos shpërthenin në një krah, në një të çarë. U kthye dhe pa fytyrën prej budallai të djalit. Mbase trembej prej asaj që kishte bërë. Ajo iu vërsul dhe filloi t'i binte, ku mundte, duke qarë me zë, duke e çjerrë me thonj. Djali mbrohej me duar vetëm në fytyrë. Lira qëndroi papritur. I qëllonte shpesh, në inat e sipër, ta

shihte veten siç do ta shihte një tjetër, duke bërë atë që s'duhej, të egërsuar jashtë natyre dhe atëherë tërhiqej duke e lënë atë pamje të humbiste, duke u habitur me atë tjetrën, duke e përçmuar.

Ç'bënte ajo në majë të malit, duke rrahur një djalë sharrxhi? U lëshua përtokë, vuri fytyrën mbi pëllëmbë dhe qau me dënësë.

Djali i erdhi rrotull pa folur dhe e preku lehtë në sup. Vajza ngriti kokën, nuk ishte e inatosur me të.

— Nuk do t'i thuash inxhinierit... mua më ngordh babai... më përzë fare... — Ai e shihte me lutje, me faqet të skuqura, duke rrotulluar një pjatë xingoje nëpër duar.

Lira do ta mbante fshehur atë që ndodhi, se i kishte dhënë fjalën djalit, dhe kjo i dukej si një hakmarrje ndaj të shoqit, mospërfilljes së tij. E mendoi këtë, po nuk ndjeu lehtësim. Ndjenja e fyerjes e pështilte ngado që kthehej. Çdo sharrëtar mund ta puthte në zverk, po t'i tekej, dhe i shoqi nuk do të shihte kurrë gjë përveç pyjeve të tij. Ajo u mblodh. Ndiante ftohtë nga rrobat e lagura.

— Hajde të ngrohesh, — tha djali me frymën të zënë, — unë... unë rri jashtë.

Pylli ishte i errët dhe ajri dukej i gjelbër si të ishe në fund të detit. Ajo erdhi rrotull lëndinës dhe ngriti kokën lart. Retë iknin me shpejtësi, të bardha, si shtëllunga avulli, duke u rrokullisur njëra pas tjetrës dhe një qiell blu, i larë, u nder mbi pyll.

Lira mbeti me sytë përdhe, duke përgjuar si rrotulloheshin hijet e pemëve pas diellit. I

bëhej se e shihte atë lëvizje të pakapshme, që kishte ngadalësinë e tmerrshme të akrepit të orëve dhe shpejtësinë e rrjedhjes së sekondave.

Dita po përmysej dhe vajza s'dinte të thoshte në kishte kaluar shpejt, apo kish një jetë të tërë që rrinte në atë copë tokë të hapur si nga një zjarr në mes të pyllit.

Dani u kthye me dy sharrëtarë pasdreke. Lira pa hijen e kaltër rreth mjekrës dhe ishte gati t'ia shkreppte të qarit. Pa gëzimin në sytë e tij. Si do ta mbante atë të fshehtë?

— U mërzite? — tha ai dhe e vështroi me merak.

— Jo, hiç fare. — Nuk e kuptonte pse thoshte gjithnjë të kundërtën e asaj që mendonte.

— Unë u mërzita pa ty. — Nuk i vinte rëndë nga sharrëtarët. — Këto janë ditët e fundit që shkojmë aq larg. Javën tjetër do të punojmë në sektorin e parë dhe do të rrimë bashkë gjithë pasditën.

— Sa mirë! — Ajo foli ftohtë dhe rrotulloi kokën anash sikur kjo s'kishte rëndësi.

Sharrëtarët hynë në barakë.

Dani e shtrëngoi në shpatulla dhe i ktheu kokën nga vetja. Lira nuk e shihte në sy. E dinte se ato pasditet do të ishin shumë të shkurtër dhe ai do të ikte prapë pyjeve, me ditë të tëra, duke e harruar krejt.

Të fshehtën do ta mbante për vete dhe nuk do të shkonte më në pyje pas tij.

Hodhi trikon krahëve dhe u nis e para. Kërkoj dritën e horizontit midis trungjeve të errëta. Ajo ecte pjerrët dhe vija e ndritur e horizontit ikte gjithnjë më poshtë. I dukej se qielli ishte nën këmbët e saj.

*
*
*

— Unë nuk dua fëmijë, — i kish thënë Lira Danit në darkë, duke e shtyrë lehtë, dhe e kishte puthur në faqe.

— Pse nuk do fëmijë?

Ajo që ngritur nga shtrati, shkante e vinte nëpër dhomë me hapa të gjatë, me këmbët e holla, ku i ngjitej këmisha e mëdafshtë dhe duart e pleksura. Pastaj u ul mbi shtrat, me këmbët mbledhur nën vetë dhe e vështroi Danin me sytë e gjatë, që nuk gjenin prehje. Dukej e vogël dhe e mjerë si një fëmijë i rrahur.

— Pse nuk do fëmijë? — e kish pyetur ai prapë dhe kishte ndier t'i hipte të nxehtë në kokë. Mendoi turbull se ajo ishte penduar që kishte ardhur pas tij dhe kërkonte kohë të mendohej.

Ai e kishte zënë nga krahët dhe e kishte kthyer që ta shihte në dritë. Atëherë i që dukur sikur ata qenë takuar vetëm natën dhe asnjëherë në dritën e mëngjesit. Për herë të parë mendoi se vajza e kishte lënë të fejuarin pa ngurruar dhe kishte rënë në dashuri me Danin menjëherë. I kishte pëlqyer kjo lidhje, i pëlqente një gjë e rastit kur rrëmbehej. Atëherë, në fillim, ai do të që pikëlluar sikur ajo të mos ishte përgjigjur. Tani i vinte keq që ajo që hedhur në krahët e tij duke e harruar krejt atë tjetrin. Mos ishte e lehtë? Mbase ajo kishte bërë një lojë me të, me nënën, me shtëpinë e

tij, me njerëzit? Dani qe përpjekur tërë natën dhe, mbasi e kishte bindur veten se kishte të drejtë për çdo gjë, e kishte zënë padashur një gjumë i rëndë.

Kur u ngrit, dita kishte zbardhur krejt dhe u tremb kur nuk e pa Lirën në shtrat. Preku me dorë jastëkun e saj dhe ngjeshi fytyrën t'i merrte erë. Lira nuk hidhte kurrë parfum, kishte erën e saj. Iu duk se ajo kishte qarë natën.

Ai u vesh dhe zbriti poshtë me nxitim. Kur hyri në kuzhinë, i pa të dyja, nuse e vjehrrë në tryezë, duke pritur atë.

Lira mundohej të dukej e qetë, por ai pa t'i dridheshin gishtërinjtë e hollë kur ngriti gotën e qumështit dhe ajo rrudha midis vetullave mori një formë të dhimbshme. Ngjante shumë me të atin.

— Sot do të shkoj në Tiranë, — tha Dani dhe vështroi Lirën në sy.

Lira kafshoi buzën, po mjekra i dridhej. Një lot i vetëm iu mblodh në rrëzë të syrit.

— Shumë mirë që do të shkosh, — tha ajo duke ngritur ballin dhe fytyra i mori dritë nga një gëzim i fshehur.

Kishte mall për njerëzit e saj, për Tiranën, po nuk i zinte në gojë kurrë. E kuptoi që ai do të shkonte për të. Dani nuk ia shqiste sytë. S'qe vetëm malli për shtëpinë. Ajo ishte e fyer. Dani s'ia kishte zënë në gojë asnjëherë Stilianin dhe divorcin duke pritur që ajo t'ia thoshte vetë, duke u shtirë sikur kjo të mos kishte rëndësi për të. Kish dashur t'i tregonte Lirës se ai e pranonte ashtu siç qe, si një provë dashurie. Po

nuk kishte kuptuar që ajo nuk donte ta «pranonin», donte ta «kërkonin».

Dani arriti në Tiranë pasditei dhe u end një copë herë rrugëve. Gjithkush dukej se nxitonte i thithur nga një punë. Vetëm vajzat e reja, të zëna për krahu, ecnin ngeshëm, duke vështruar vjedhurazi anash, duke zvarritur trotuareve ca biseda të vakëta.

Ai zuri hotel. Të nesërmen në mëngjes do të kërkonte Stilianin, pastaj do të shkante në shtëpinë e Lirës. Kishte tërë kohën atë të ftohtë në trup që të jep mesi i vjeshtës, kur dielli nuk të ngroh dhe zjarret nuk janë ndezur ende. Mbylli dritaren dhe u shtri mbi shtrat me gjithë rroba. Mbase nuk do të sillnin njeri në shtratin tjetër. Pas pak u ngrit, shkundi rrobat dhe zbriti poshtë në hollin e hotelit të telefononte në shtëpinë e Stilianit. Një grua, që nga zëri dukej e re për të qenë nëna e tij, iu përgjigj se kish shkuar në laborator për praktikat e studentëve. Gruaja dukej sikur tërë kohën mblaçiste çamçakëz ose i luanin dhëmbët.

Dani eci në shëtitoren «Skënderbej» me sytë në ndërtesën e gurtë të fakultetit me tri harqet në hyrje dhe dritaret e larta. S'e kishte parë asnjëherë Stilianin, po do ta njihte.

Roja rrinte në karrige, jashtë derës, dhe lexonte një letër duke i ndjekur shkronjat me gisht.

— Mirëmbërëma, xhaxha!

Ai mërmëriti diçka nëpër dhëmbë pa e ngritur kokën.

- Desha të takoj pak profesor Stilianin.
- S'ka njeri këtu. Studentët dolën.
- Mbase s'e ke parë kur ka hyrë. Kam ardhur nga larg.

Plaku ngriti kokën:

- Shko vetë shih. Kati i parë, djathtas, në fund.

Ai shkoi anës, në korridorin e errët. Një grua po lante me leckën të mbështjellë në një shkop të gjatë, duke u hedhur majtas e djathtas shkopit. Dy vajza dolën nga një derë, me librat në sqetull. Dani u kthye djathtas dhe u mundua të shihte në fund. Një dritë opake, që mund të ishte neon ose drita e mbetur e ditës, dukej se ndryshonte formë në konturet e pashquara.

Ai po bëhej gati të trokiste në derë, kur një burrë doli me ngut dhe gati u përplas me të.

- Kë kërkoni?

Kishte një zë të hollë dhe vinte i paktë në trup. Mbase ishte 40 vjeç apo njëzet e pesë.

- Profesor Stilianin.

- Ah! Hyr brenda, prit pak.

Dani qëndroi në këmbë në mes të laboratorit, duke vështruar jashtë kodrën e liqenit, që dukej e ndezur nga drita e perëndimit.

Burri u kthye shpejt. Mbase s'kishte shkuar asgjekundi. Ai bëri dy ecejake të kota në rruginat e laboratorit. Qëndroi para Danit me duart në xhepat e pantallonave.

- Unë jam Stiliani. — Qeshte sikur po zbavittej në një lojë.

Dani mendoi se ai po tallej. Kishte përfytyruar një njeri tjetër dhe tani s'po e kujtonte dot

fytyrën e tij. Fytyra e djalit të ri, që qeshte me tallje, s'e linte të shihte më tej.

— Unë... unë jam i shoqi i Lirës, — tha Dani duke belbëzuar. I merrej goja kur s'duhej. E kish përgatitur ndryshe takimin. Tjetri s'i kish lënë kohë të merrte veten. Mbase e kishte kuptuar që në derë cili qe.

— I shoqi i Lirës jam unë, më duket, — tha ai dhe vazhdonte të qeshte pa turp.

— Kam ardhur për divorcin, — tha Dani duke u munduar të dukej i qetë.

— Aha.

— Sikur s'ka më kuptim.

— Po. S'ka më kuptim. Vetëm se Lira duhet të vijë këtu për formalitetet.

— Do të vijë.

— Mbaruam besoj, — tha Stiliani dhe u nis të hapte derën duke u rrotulluar rreth thembrës me shkathtësi.

— Kur të vijë Lira?

— Do t'ju lajmëroj me telegram. Adresën. — Ai nxori një bllok të vogël të hollë gjysmë gishti dhe u bë gati të shënonte.

— Lira... Dane Nuri... N...

— Vetëm kaq?

— Vetëm kaq. — Dani po djersinte. Kishte ardhur t'i thyente hundët atij njeriu dhe e ndiente veten të poshtëruar në çdo fjalë. Përfundimisht ishte një fshatar i pagdhundur, që s'mund të kishte as një adresë më të gjatë.

Tjetri buzëqeshte. Dukej i kënaqur në çdo gjë të tijën. Dani e vështroi nga koka në këmbë. Nuk i zinte besë pamjes së tij. Ngjante me

ata djemtë e mësuar që në fëmijëri të vishen mirë, pas stinëve. Mbase prandaj kishte atë siguri në të ecur, në të folur, në gjithë qenien e tij. Nuk e përfytyronte dot si do të dukej i zhveshur ai njeri. Mbase nuk do të dinte ku t'i fuste duart e holla si prej çupe dhe as të fliste me sigurinë e një profesori. Ai vazhdonte të nënqeshte me buzët e holla, të vogla, që i hapeshin tej masës, sa e bënin buzëqeshjen e tij të dukej si një e çarë tejprtej fytyrës. Dani doli pa i dhënë dorën.

Dielli kish përënduar, po kishte akoma dritë. Ai ndjeu nën këmbë ngrohtësinë e gurëve të bardhë, po në trup ruante ende të ftohtët e laboratorit. Nuk donte të kthehej në hotel, por edhe në shtëpinë e Lirës nuk kishte dëshirë të shkonte. I erdhi ndër mend gëzimi i saj kur i tha se do të nisej për Tiranë. Ajo e priste.

Ngjiti ngadalë shkallët e apartamentit dhe, kur qëndroi në derë, ndjeu njëherësh gjithë lodhjen e ditës. Trokiti po nuk ia hapi njeri. E megjithatë dikush duhej të ishte brenda. Ai shtyu derën e korridorit dhe pa në fund të dhomës Abedinin, të zhytur në kolltuk, me librin e hapur të kthyer përmbys. E vështroi djalin pa mëri, me hidhërim. Gjunjët e hollë i mbante të bashkuar dhe duart të lidhura nën mjekër. Dukej se plaku kishte ngrirë në atë pozicion dy muaj të tërë dhe e priste. Prandaj nuk qe habitur. U ngrit e i dha dorën. U duk sikur deshë ta përqafoje. I tregoi kolltukun dhe priti me sytë të hapur. Dani u mbështet në shpinë dhe mund ta zinte gjumi. Profesori i dukej

tani një njeri aq i afërt, sa edhe mund të flinte në sy të tij.

— Si jeni? — pyeti profesori, me zërin e njeriut që ka kohë pa folur.

— Mirë.

Profesori rrinte me kurrizin të kthyer nga dritarja dhe dukej krejt i errët. Drita e paktë e ditës, që hynte në dhomë, qe mbledhur e tëra në fytyrën e Danit. Ata heshtën një copë herë përballë njëri-tjetrit, si dy lajmës të së shkuarës dhe të së ardhmes së botës. Kishin në mes një hendek, atë që duhej thënë e bërë atë çast dhe në çastin më pas.

— E po, ç'bëhet ajo vajza ime? — pyeti profesori.

Dani pa dhimbjen dhe tronditjen e thellë të plakut dhe aty për aty foli hapur, njëherësh:

— Më duket sikur Lira nuk është mësuar të punojë. Nuk do fëmijë dhe unë s'dua t'i bëj pa dëshirë. Ajo nuk di të dojë njerëzit. — I kishte thënë të gjitha.

— Profesori lëvizi sikur do të çohet, pastaj hodhi këmbën mbi këmbë duke e ngritur me dorë dhe foli duke ngatërruar gjuhën nëpër dhëmbë:

— Pak më butë kur të flasësh për të, pak më butë.

— Unë e dua njësoj, — tha djali.

— Sigurisht, — tha profesori, — patjetër.

— Dua që ajo të jetë e lumtur vetë dhe të gëzojë njerëzit që ka rrotull, nënën time, miqtë. Ajo mërzitet.

Profesori u ngrit ngadalë, nxori nga bufeja dy gota dhe një shishe të vogël. I mbushi dhe ia zgjati njërën djalit. Ata pinë në heshtje, pa i trokitur gotat, duke gëlltitur secili hidhërimin e vet.

— Mironi ka marrë lejen, — tha profesori.
— Mbase vjen nja dy ditë andej. Drita ka bërë ca plaçka për Lirën.

Dani e ktheu rakinë njëherësh. Pati dëshirë t'i puthte duart e thata. U lirua nga tensioni i asaj dite dhe ndjeu t'i zbuteshin kyçet.

— Shkojmë bashkë, — tha.

— Po të rrish sonte te ne, nesër vemi të dy të shohim Ruzen. Ka qenë sëmure.

— Jo, — tha Dani, — kam një dhomë në hotel. Do vij nesër në mëngjes, të merrem vesh me Ronin e të takoj Dritën.

Ai u ngrit të ikte. Nuk donte që plakut t'i vinte rëndë pse e liroi zemrën aq lehtë.

— Natën e mirë! Shumë të fala!

— Natën e mirë! — Plaku e përcolli duke e mbajtur për krahu dhe i ndezi dritat me radhë.

Dani brodhi një copë herë nëpër qytet. Kishte tërë ditën pa ngrënë dhe ajo gota e rakisë sikur ia trazonte pamjen. I pëlqente të përplasej me njerëzit. Një vajzë e pa me inat. U ngjiti në dhomën e hotelit dhe për herë të parë, pas kaq kohësh, fjeti një gjumë të thellë, tej kufirit të ëndrrave.

U zgjua nga një zhurmë e njohur shtëpie. Po përreth ishte qetësi. Nuk dëgjohej nëna poshtë. Qe hera e parë që ajo flinte në atë orë të mëngjesit ose kishte dalë nga shtëpia.

Të hënën ai kish ardhur në fshat me Mironin. Qenë nisur nga Tirana me shi dhe kishin mbërritur në fshat me diell. Që lart, nga rruga e shtëpisë, qe sulur nëna, duke u mëshuar gurëve me këmbët e shtrembra e krahët hapët. «Më erdhi djali me krushkun e vogël», u kishte thënë ajo grave që kishin dalë të prisnin «kondrapostën». Ato tri ditë nëna me nusen e kishin mbajtur krushkun e vogël si ujin e paktë. Lira e kishte gëzimin në trup. Pastaj ato e kishin përcjellë me lot në sy.

Dani vështroi Lirën, që flinte me gojën gjysmë të hapët. Rrinte e mbledhur në një krah dhe nën mbulesë i shquheshin gjymtyrët e gjatë. Dukej e qetë, me nofullat e holla dhe buzët e trasha. Nuk ishte qetësia e gjumit, ishte qetësia e një deti të trazuar që ulet avash. Ishte një vajzë në pragun e amësisë. Mbase shtëpia e tij do të mbushej me djem e çupa. Do ta ngrinte të tjerë, mbi themelet e gurit, dhe donte që bijtë e tij të mos iknin siç kishin ikur vëllai e motrat.

Ai u ngrit e po vishej ngadalë, që të mos e zgjonte, po, kur u kthye në derë, ajo po e vështronte me sytë e gjatë e të ngushtë, që, në mëngjes i dukeshin fare të ngushtë, sa mezi

arrinte t'i hapte. Ajo i bëri shenjë të afrohej.

Dani u ul në buzë të shtratit, i mori dorën dhe ia afroi në buzë.

— Fli dhe pak. Është shpejt.

— Ku do shkosh sot?

— Në sektorin Rrasë, do fillojmë prerjen. Do të vish?

— Sot do të rri në shtëpi, me nënën.

Ai e puthi në ballin e djersitur, e në gushë.

— Falemnderit, — tha dhe nuk foli më, se ndjeu t'i mbusheshin sytë.

Lira qeshi.

— S'të vjen turp? — Ajo i pleksi krahët rreth qafës dhe e shtrëngoi fort.

— Jo, s'më vjen... — Dani e përmbloodhi me krahët e fuqishëm dhe ndjeu rrahjen e zemrës së saj në gjoks, të ngadalshme, por të fortë, që shpinte gjakun qetë në atë trupin e dobësuar. Mbase tani ajo do të fillonte të shëndoshej.

Dani zbriti poshtë dhe Lira u rrotullua një copë herë në shtrat. I pëlqente mëngjesi në atë shtëpi. Ishte një gjumë i shëndetshëm mbi det. Do të zbriste të pinte kafe me nënën dhe do të dilte rrugëve të fshatit vetëm që të dëgjonte njerëzit t'i thoshin mirëmëngjes. Këtu të thoshin mirëmëngjes të gjithë, edhe kur s'të njihnin. Tani vajzat dhe plakat nuk e shihnin nën shami, si të fyera nga ajo nuse pa krushq. E ftonin në shtëpi dhe e gostitnin me fiq të thatë dhe stafidhe.

Poshtë u dëgjua zëri i fqinjës, nënë Hati-xhesë.

— Si u dive, Simo?

— Mirë. Hajde, Xhexhe! Eja brenda. Tani e poqa kafën. Që e mirë, dërsiu në qebap.

Nëna s'para shkante e vinte me Hatixhenë që kur kish vdekur plaku. Ditën që vdiq, ai i kishte lënë amanet t'ia çonin bastunin xha Muratit, mikut të tij dhe të shoqit të Hatixhesë. Që një bastun i bukur, me dru thane, i punuar dhe me dorezë fildishi. Mbase që njëqind vjeç bastun, kaluar brez paz brezi. Po xha Murati s'e kishte pranuar, e kishte dashur mikun fort, po s'donte ta ndiqte pas. Që atëherë plaka që ftohur me fqinjën.

Lira i dëgjoi që rrufitnin kafën dhe i hidhnin njëra-tjetrës ndonjë fjalë në të rrallë. Ajo u vesh, zbriti poshtë pa u ndier dhe deshi të dilte nga dera e pasme. Në sallon qëndroi.

— Mos e lër më nusen pyjeve, — po thoshte Hatixheja dhe zëri i saj doli nën derë si fishkëllimë. — Kushedi ç'mund të thonë bota.

— Me burrin e saj vete, — tha nëna.

— E, xhanëm, po helbete...

Lira doli që të mos e dëgjonte më.

Kaso Labi që matur tri herë të shkonte në shtëpinë e Danit dhe kthehej prapë, se kjo s'që punë e tij. Donte t'i thoshte ta linte gruan, se e kishin parë në pyll me djalin e Xhevos.

Pastaj u ul dhe shkroi letër duke i rreshtuar fjalët si nxënës. Më në fund e grisi letrën çika-çika dhe u nis vetë. Zuri shtegun tërë pasditen dhe, kur e pa Danin të dilte nga shtëpia, trokiti bastunin në gur dhe u ngrit.

— Të desha pak, — foli ai.

— Si u ngryse, xha Kaso? — Dani u afrua dhe i zgjati plakut një cigare. Ai e vuri në vesh dhe eci në krah të tij.

— Të prita qëparë, — tha plaku.

— Urdhëro, kishe ndonjë hall?

— Jo, hiç. Desha të të shoh si je. Kështu. Plaku ecte me bastunin mbërthyer pas kurrizit.

— E rregullove gruan në punë?

— Jo, akoma.

— Nëna si është? Më mirë fute në punë gruan, mos e merr më pyjeve.

Dani qeshi me pahir dhe ndjeu se po i skuqej balli.

— Po pse, o xha Kaso? — pyeti.

— Flasin bota.

Djali po djersinte.

— Po ç'thonë bota?

Plaku qëndroi dhe e vështroi pjerrtas:

— Pyet më mirë, të marrësh vesh, Mbase flasin kot, — tha. — Njatjeta.

Plaku shkoi përpara dhe u kthye në rrugicë. Dani ndjeu të ftohtë në gjoks. Eci ngadalë drejt klubit, pa qenë i zoti të mendohej. Në verandën e klubit qëndroi dhe vështroi brenda përmes perdeve të holla. Nja dy gra, me veglat e punës në duar, blinin diçka te cepi i banakut. Në një tryezë, katër burra pinin duhan dhe dëgjonin Zenelin, normistin, që fliste me duar e këmbë duke qeshur vetë me zë të lartë. Lëpinte buzët me majën e gjuhës, të kuqe si flakë e të lëvizshme, dhe i binte shokut në krah me pëllëmbë. Mbase fliste për gruan e tij.

Dani nuk deshi të dëgjonte ç'thoshte dhe hyri duke hapur derën me vrull.

— Si u ngrysët? — tha dhe u drejtua nga banaku.

Burrat u kthyen. Zeneli qeshi me një rën anë të buzës. Dukej që u tremb, se u mundua të mbahej në dorezën e karriges. Të tjerët ndenjën heshtur, si të zënë në faj.

Plaku i Halilit, veterinerit, i thatë e i kërrusur, me shaminë të lidhur nyjë në qafë si pionier, kaloi përmes sallës, duke rrahur këm-

bët e karrigeve me bastun, sikur donte të hapte rrugën. Dukej dritëshkurtër.

Dani qëndroi pranë banakut në këmbë, me sytë përdhe. Nuk donte të rrintë, as mund të ikte. Ndiente të nxehtë në shesh të këmbëve, sikur të kishte shkelur mbi prush.

Dikush i hodhi dorën në sup. Ishte xhaxhai i tij, Isufi.

— Ulu të pimë një kafe, — i tha plaku.

— E pimë, xha Isuf. — Dani ndjeu lehtësim. Mbase që i vetmi njeri që donte të shihte tani.

Ustai nxitoi të pastronte tryezën.

Dani ngriti sytë të shihte xhaxhanë, por ai rrinte kokulur dhe thithte llullën duke i bërë tym fytyrës së tij, si të donte ta fshihte.

— Isha me xha Kason, — tha Dani.

Plaku thithi duhanin disa herë rresht nga pak, sikur s'kishte të ngopur, dhe foli pa e hequr pipën nga goja, duke i nxjerrë fjalët bashkë me tymin, të shprishura, të tymosura.

— Të pashë, kur zbritët poshtë.

— Seç deshi të më thoshte, — tha Dani, me sytë në filxhanin e kafes, ku ajka që prerë.

Plaku e vështroi një çast me sytë e ndritur të rrumbullakët, pastaj u zhubros prapë në fytyrë dhe filloi të rrufiste kafen. Një copë herë qëndruan pa folur, duke hetuar secili mendimin e tjetrit.

Dani e shtyu filxhanin e vet dhe vështroi burrat në tryezën tjetër, që dukej se kishin humbur fjalët.

— Dalim, xhaxha? — tha ai dhe u ngrit

ngadalë drejt derës. Jashtë, në verandë, qëndroi dhe vështroi detin. Ai iu duk i largët, me një armiqësi të fshehtë, që e mbulonte nën shkumën e bardhë. Era e lagësht dhe e kripur i hyri thellë në gjoks. Plaku i ndenji në krah.

Ata zbritën ngadalë në viaret me portokalle dhe i erdhën kodrës rreth pa folur.

— Flasin në fshat për time shoqe, — tha më në fund Dani, dhe qëndroi duke ngulur thembrën në dheun e butë sikur kërkonte ta provonte.

— Po, tha — plaku, — flasin. Kam dashur të të them.

— Po ç'thonë, mor xhaxha?

— Thonë se e kanë parë në pyll, me djalin e Xhevos. E ka parë Hakani, kur çonte delet në kullotë.

Plaku eci përpara dhe vazhdoi të fliste nën zë, si me yete. Kishte ardhur koha t'i vinte gjërat në kandar.

— ...Hakani s'është nga ata që i japin gojës kot, s'them dot pa folur vetë me të...

Ai qëndroi dhe u kthye nga Dani.

— Unë asaj vajzës i besoj, — tha.

— Xhaxha Isuf... unë nuk di ç'do të bëj më tej...

— Mbaje mendjen në vend. Fol me të, me rehat, kur të të ftohet koka, pastaj prapë e bisedojmë.

Plaku tundi dorën dhe iku përpara.

Dani e mdoqi me sy derisa humbi në mes të gjethëve dhe u kthye. Nuk donte të shkonte në shtëpi. Lira do të ishte duke lexuar ose

punonte një triko për të. Ajo s'kishte vajtur më në pyll që atë ditë kur ai e kishte gjetur jashtë barakës, me duart nën mjekër e sytë të ndezur. Diçka kishte ndodhur në pyll dhe mbase ai ishte një i verbër. Tani i kujtohej që herë-herë ajo e ruante sikur donte t'i thoshte diçka që e mundonte dhe i ndizeshin faqet pa shkak aq sa dukej se do t'i plasaritej cipa e hollë. Për herë të parë Dani mendoi se e njihte shumë pak, ose aspak. Dyshimet i kalonin në shpirt të shpejta, të mprehta.

Zbriti drejt detit, me shpresë se do të gjente prehjen si te një mik i vjetër.

* * *

Lira erdhi rrotull nëpër dhomat e mëdha duke ndier ftohtë edhe në majat e flokëve. Dukej se shtëpia e vjetër, me dy dhoma poshtë e tri lart, me muret e trasha të plasaritura, nuk do të ngrohej dimrit. Shtëpia kishte dy oxhakë. I kishte ndërtuar gjyshja e Danit kur i ishin turbulluar sytë nga pleqëria.

«Nuk shoh mirë, kish thënë plaka, i kam sytë tym, i dua oxhakët të tërheqin mirë», dhe e kishte vënë të birin, xhaxhanë e Danit, të ndreqte oxhakun e madh e të bënte një tjetër në odën e miqve. Po njerëzit mblidheshin të gjithë në dhomën e madhe, kokë më kokë dhe dukej që në atë tjetrën s'qe ndezur zjarr ndonjëherë. Ai oxhak i vogël, i padjegur kurrë, i

lyer me gëlqere jashtë e brenda, me bandën e qëndisur sipër, i kallte të ftohtët. Ca panorama të prera nga kalendarët qenë vendosur lart, afër tavanit, dhe mbi fotografitë me kornizë druri rrinin shtrembër ca dantella të punuara me grep.

Ndjeu mall për shtëpinë e saj. E përfytyroi me dritat nderur si një anije në festë. Këtu i thoshin «shuaje dritën», kur hynte e dilte nëpër dhoma. Me ngadalë, me kujdes, por ia thoshin, ama, dhe ajo qe mësuar. Afronte dorën te çelësi sa herë shkonte nëpër dyer. I vinte inat që po mësohej. Nuk i duronte dot ato drita të dobëta dyzetvatëshe që u jepnin fytyrave një ngjyrë të kuqërreme.

Në njërën nga dhomat, që e quanin e «çupave», ishte një kartolinë e ngulur me gozhdë në suvanë e plasaritur. Qe pamja e një qyteti të huaj, me ndërtesa të larta dhe rrugët gjithë dritë. Ishte një pamje e marrë natën.

Ajo futi dorën në xhepin e fustanit dhe nxori telegramin të prerë në një qoshe: «Lira, eja, të dielën, gjyqi të hënën, Stilian!» Ia kishte dhënë vetë përgjegjësi i postës duke e palosur me fshehtësi. «Nuk ia kam treguar njeriu», i kish thënë. «Unë? Unë jam pus. Desha t'ia jap Danit, po thashë më mirë t'ia vë në dorë së zonjës.» Po s'kish mbetur njeri në fshat pa e marrë vesh.

Lira e kishte lexuar telegramin disa herë fshehur. Pse i thoshte të vente të dielën, kur gjyqi ishte të hënën? Ç'të drejtë kishte ai t'i tregonte kur duhej të vente? Kishte një mesazh

të fshehtë midis atyre dy pjesëve të telegramit, një thirrje që lidhej me kohën midis së dielës dhe së hënës, të cilën një telegrafiste e kishte shuar si të panevojshme. Mbase kishte dëshirë ta shihte përpara, veç të tjerëve, t'i thoshte diçka, mbase t'i kërkonte të falur, apo t'i thoshte të kthehej tek ai. Ndiante turpin e një tradhtie që nuk do ta bënte kurrë. Po këto mendime a nuk ishin një lloj tradhtie ndaj Danit? Nganjëherë turbull shkante nëpër mend se mund të ishte nëpër rrugët e Parisit, në vend që të rrinte rrëzë malit, e rrethuar nga njerëz që s'ishin të sajët dhe që e pranonin për hir të Danit. Iu kujtuan sytë e trembur të Stilianit atë natë që i kishte thënë «po sikur të ndahemi?» dhe ndjeu neveri. Ia shihte të gjitha tiparet, po nuk i bënte dot bashkë. Fytyra e tij ndryshonte formë si ameba në ujë. Ndjeu mall për Danin dhe i rrahu zemra me frikë se mos e humbiste. Deshi ta shihte atë çast. Po të vinte tani, do t'i tregonte edhe për atë ditën në pyll.

Nganjëherë i digjte gjoksi sa i zihej fryma. Qe e fshehta e parë që kish mbuluar aq kohë duke kopsitur trikon mbi gjoks me gishtërinjtë e dridhur, që të mos i turbullonte jetën.

Poshtë sahati me lavjerrës ra pesë herë. Po ora ishte gjashtë. Sahati që gjëja më e çmuar e asaj shtëpie. Plaku e kishte sjellë nga kurbeti. Plaka hipte çdo natë mbi një fron që ta kurdiste dhe psherëtinte thellë, sikur nxirrte nga gjoksi ditën që po ikte. Ishte si një rit që e kryente me mallin e një amaneti. Vetëm në orën gjashtë.

Ajo dëgjoi hapat e Danit dhe i rrahu zemra fort. Zbriti shkallët me vrap dhe qëndroi ta shihte. Ai po hiqte këpucët dhe ngriti kokën ngadalë, i buzëqeshi. Po që vetëm një ngërdheshje e mundimshme e muskujve. Në fytyrën e tij që vulosur një dhimbje e thellë, që mund ta shohësh vetëm te njerëzit që kanë humbur një të afërm. Sytë, si dy gropa të errëta, kishin boshllëkun e një ikjeje. I kishte parë ata sy. Ndjeu frikë.

U lodhe, — e pyeti ajo. Kishte dëshirë t'i afrohej, të ndiente erën e tij.

— Pak, — tha ai pa i ngritur sytë dhe hodhi këpucët në qoshe. Lira ndjeu përsëri të ftohtët në majat e flokëve. Ai nuk ishte më djali i zjarrtë i pyjeve. Qe një fshatar, me rrobat të zhubrosura, me trikon e leshtë të tjerrë me furkë, i mbështjellë nga një ndjenjë krenarie dhe vetëmbrojtjeje.

Vajza mori frymë thellë. Diçka po rrokullisej, duke shpejtuar, duke u rënduar sa më tepër i afrohej fundit.

— Qe nisur të vinte Cania me të kunatin, — tha Dani, — thuaji nënës mos na bën ndonjë gjë, se dua t'i mbaj për darkë.

Lira e vështroi drejt në sy. Nuk donte njerëz të huaj atë natë dhe iu duk se ai e kuptoi. U inatos dhe e ndjeu veten të fyer. Ai e kishte sajuar darkën që të mos rrinte vetëm me të. I ktheu kurrizin dhe hyri në kuzhinë pa folur.

Dani rrinte kokulur dhe nuk hante. Njëra faqe i qe bërë flakë, sikur të qe mbledhur turpi i gjithë fshatit. Përveç asaj njolle të kuqe, që dukej si t'ia kishin bërë me dorë, ai ishte i zbeh-të dhe djersinte.

Lira ia afroi pjatën me zemër të dridhur. Dani ngriti sytë dhe u mundua të vinte buzën në gaz.

Burrat pinin raki dhe flisnin për limanin e portokalleve. Lira u kthye në kuzhinë. I dukej sikur Cania e ruante me sy, po, kur ajo kthehej ta shihte, ai vështronte diku në krah të saj. Dëgjoi vjehrrën të thoshte:

— Nusen e kam të mirë. Ajo i gatoi të gjitha.

Lira ndjeu vapë. Iu duk sikur nëna donte t'i mbushte mendjen edhe vetes.

Miqtë lëvduan mezet dhe plaka lëvdonte nusen, dhe vajzës i dukej sikur ajo darkë s'kishte të sosur. Baxhanaku i Canes mori një këngë nën zë, po s'e ndoqi njeri dhe kënga e tij u pre në mes si të rrëzohej diku. Mbase tani ata do të iknin. Ajo doli në dhomë.

— Hajde, nuse, — tha Cania, — ulu këtu, — dhe i bëri vend pranë vetes. Ai i qeshi hap-tas, ishte gjysmë i dehur. I dha gotën e tij në dorë dhe foli me zërin e zvargur të mpirë nga rakia:

— Këtë shëndet do ta pimë për nusen dhe njerëzit e saj.

Lira e vuri gotën në buzë dhe piu pak. Iu duk sikur po i hynte avulli i rakisë në gjak.

— Mirë. Tani do të pimë për zonjën e kësaj shtëpie! — Dhe Lira piu prapë.

— Me kaq, — tha Cania, — i mbylla hesapet.
— Ai ia afroji kokën te koka e tij dhe ia shtrëngoi: — Asnjëri nuk e ka më hak në këtë dhomë t'i pish shëndetin. — Ai u shkund sikur e zuri lemza. — Këta që mbetën, janë palo burra: palo burra... Nuk jam aq i dehur, sa të mos mbaj mend nesër këto që them sonte. Jam aq, sa të them ato që s'do t'i kisha thënë esëll.

Ai u ngrit duke u mbajtur në supin e vajzës:

— O burrë, çohu! Na fal, nënë e Danit, — i tha plakës, që e shihte pa u habitur. Ishte mësuar me të dehurit e burrave të saj.

Ata u përshëndetën me nusen e plakën dhe ikën pa folur.

Dani u ngjiti në dhomë e pritit. Kishte pirë raki mjaft, po mendjen e kishte të kthjellët dhe syrin të hapët. Poshtë dëgjoheshin ato të dyja që ndreqnin shtëpinë e lanin enët,

Lira u ngjiti në shkallë dhe qëndroi në derën e hapur. Në atë suazë druri të verdhë, që po merrte një shkëlqim të bakërt, vajza u duk e lehtë, transparente, sikur mund të zhdukej e thithur nga errësira. Ai u tremb. Mund ta humbiste.

— Lira, hajde këtu, — foli me frikë.

Po vajza nuk e kuptoi. Bëri një hap prapa, gati të humbiste në të errët.

Ai u hodh dhe e zuri nga krahët, duke e shtrënguar fort. Ia lëvizi krahët e hollë si të qe mekanizëm, si të donte të lirohej. Ai e ngriti gati peshë, e uli në shtrat dhe i foli duke u penguar, duke u mbytur sikur i kishin prerë gjuhën.

— Do të më thuash të vërtetën?

Ajo e vështroi me habi.

— Të vërtetën?! Për çfarë!

— Për atë që thonë në fshat, — tha ai, — dhe do të ma thuash tani, përndryshe... — hesh-ti, po dëgjohej frymëmarrja e egër si grahmë.

— Përndryshe çfarë? — tha ajo.

— Ti... ti mund të shkosh të flesh ku të duash, se nuk do ta kesh vështirë ta gjesh një shtrat.

Lira hapi sytë e tmerruar. Ai po e zbon-te. Pati frikë nga nata. Pastaj i hipi inati, një inat i verbër. U lirua prej tij me forcë dhe vrapoi shkallëve. Në fund të oborrit qëndroi. Mbase ai po thërriste. U kthye, po shtëpia ishte e shurdhër dhe në dritaret e mbyllura, me kapakë druri, nuk ndihej asnjë gërvimë. Një derë u hap ngadalë.

Atëherë vajza vrapoi në rrugët e fshatit duke dërrmuar këmbët nëpër gurë që të mos e arrinin, duke parë hije të bardha në dritaret e shtëpive që dukej sikur iknin përpjetë. Kur arriti në krye të fshatit, qëndroi të merrte frymë. Gjithë kohën i qe dukur sikur dëgjonte hapa pas vetes. Një qen lehu pas gardhit. Shtëpitë dukeshin të bardha në errësirë. S'kishte dritë gjëkund. U ul në një gur dhe ndjeu ftohtë, po djersa i pikonte nën gjoks. Mbase që fëmijë nuk qe djersitur ashtu, kur luante në fushën me plepa të lartë. Vështroi rrotull dhe mbeti e habitur. Ç'bënte ajo në mes të natës, në atë fshat në majë të malit? Vetëm mbi det kishte dri-

të, sikur ta ndriste një diell i fshehur, që vajza nuk e shihte dot.

Ajo do të ikte të nesërmen në mëngjes. Do të priste agimin. E mendoi këtë si gjënë më të thjeshtë dhe inati po i ulej. Do të shkonte në shtëpinë e saj.

Poshtë në breg të detit lëvizte hija e një njeriu që tërhiqte rrjetat sikur i nxirrte nga dheu. Vajza njohu xha Isufin. Ishte një rrjetë pa fillim e fund, e gjatë si jeta e plakut. Njeriu shkoi te varka dhe i erdhi rrotull si një brumbull i zi. Atëherë ajo pa në det varka të tjera që lëkundeshin si lëvozhga. Brigada e peshkatarëve qe nisur. Lira nxitoi të zbriste. Po të dilte në det plaku, kushedi kur kthehej.

Eci rërës me hapa të shpejtë dhe iu afrua. Mbase plaku s'dëgjonte asgjë veç zhurmës së detit.

— Xha Isuf!

Plaku u kthye dhe vajza e dalloi qartë fytyrën e tij të hirtë në dritën e fenerit. Mbase ishte aq plak, sa nuk habitej më për asgjë. Vetëm sytë, si gurë molusqesh, i lëvizën shpejt në gropat e errëta.

— Prit, — tha plaku dhe u kthye të hidhte rrjetën në varkë. Flaka e fenerit të vogël dridhej, por erë nuk frynte. Dukej se plakun e bezdiste drita e dobët që ndriçonte vetëm dy pashë rrotull tij. I uli fitilin dhe fërkoj sytë me gishtërinj.

Vajza vështroi larg, në natën që dukej se po merrte dritën e detit. Rrathë të verdhë drite hapeshin e zbeheshin rreth saj.

— Ç'ka bërë, vaki? Ku do vesh? — tha plaku.

— Unë do të kthehem në shtëpi, xha Isuf, nesër në mëngjes. Më mban sonte këtu?

— Dale, moj vajzë, avash. — Ai shkoi në drejtim të kasolles duke folur me zë të ulët.

— Po të iknin nuset kështu, nuk do kish mbetur shtëpi në këmbë.

— Unë do kthehem, xha Isuf.

— Nesër në mëngjes do të jetë ndryshe. Nata ta turbullon mendjen. — Plaku lidhi dorën e kasolles me tel.

— Vemi lart, te plaka ime.

Ai shkoi përpara me fenerin në dorë. Dukej sikur kishte kocka në fytyrë më tepër nga ç'duhej.

*

Qielli ishte i nxirë nga re të dendura, që vërtiteshin mbi det si të marrosura. Vetëm në lindje dukej një e çarë e madhe, e ndritur, e bardhë. Dielli duhej të qe diku afër. Dani shkonte gjatë bregut me këmbë në ujë. Stërkalat e bardha ndritnin si rruzuj të vegjël drite që binin e shuheshin prapë në ujin e turbullt.

Ai vështroi detin me frikë, duke kërkuar një shenjë. Varkat e vogla të peshkimit po ktheheshin varg, të lidhura njëra pas tjetrës. Djali u ul e priti. Në rërën e dallgëzuar dukeshin gjurmët katërfishe të një buburreci dhe

spiralja e një gaforreje. Ai dalloj trikon e kuqe të xha Isufit, që rrinte në këmbë në mes të varkës. Plaku zbriti, u foli diçka djemve, që zunë të zbritnin rrjetat, dhe shkoi ngadalë drejt Danit. Plaku e dinte.

— Xha Isuf...

— Mos u tremb, — tha plaku, — te ti do vija. — Ai i fshihte sytë. Dukej që i vinte rëndë për djalin. Turpërohej.

— Nusja është tek unë. Ngjitemi në shtëpi.

Dani i vajti pas. I kërcitnin dhëmbët e i dridheshin gjunjët.

— Xha Isuf... — foli me zërin e shuar gati me të psherëtirë.

Plaku u kthye dhe e pa me ngulm, me sytë e vegjël aq të rrumbullakët, sa të një kafshe deti.

— Ajo çupa s'ka njeri veç teje. Ne kemi pritur edhe ata që s'i duam, jo më ata që i duam.

Djali kafshonte buzën. Ndjeu shijen e gjakut në gojë, po s'pati dhimbje.

— Po... po... — mund të pranonte çdo gjë. Lira ishte aty.

— Sikur s'e kishim llafin kështu.

— Jo, s'e kishim.

Plaka e Isufit qe ngritur e bënte sikur fshinte jashtë.

— Ec brenda, — tha plaku.

Ajo shtrëngoi lidhëset e shamisë dhe vështroi Danin duke i tundur kokën me qortim.

Xha Isufi ngjiti shkallët dhe hapi dritaren e dhomës mbi verandë.

— Hajde këtu, — tha.

Dani u afrua dhe kërkoi me sy në errësirë. Pa kokën e verdhë të këputur mbi gjoks si të një zogu të vrarë dhe trupin e hollë që mezi shquhej nën mbulesa. Kuptoi njëherësh sa kish vuajtur ajo dhe rënkoj nga një dhimbje e thellë.

Atë natë Lira kishte mbetur vetëm në dhomën e miqve, në shtëpinë e xha Isufit. Plaka i kishte sjellë çarçafë të larë dhe i kish bërë një kafe të mblidhte shpirtin. Pastaj kishte ikur në majë të gishtave. Lira kishte ardhur rrotull një copë herë nëpër dhomë, si të kërkonte një fill ku të kapej. Nuk e dinte çfarë thoshin në fshat, me siguri ishte fjala për atë djalin e pyllit.

Tërë ato kohë kishte qenë si një njeri që noton në ujëra të thella, duke ndier gjithë peshën e detit mbi vete. Tani i dukej se kishte prekur fundin, atë fundin e dëshiruar, po nuk ndiente lehtësim. Kishte përsëri peshën e detit mbi gjoks. Mund të ikte ose të kthehej prapë. Po nuk do të kthehej më. Dani s'kishte ardhur ta kërkonte. Nuk fjeti, duke përgjuar zhurmat e natës, po ndaj të gdhirë e zuri gjumi padashur, një gjumë i lehtë, bojë qielli dhe shihte ëndërr sikur që zbardhur bota nga një dritë e fortë. Qielli dhe deti qenë të bardhë.

Ajo u përpoq në shtrat, dëgjoi zërin e plakës që fliste poshtë dhe xha Isufin që kollitej e

rrufiste kafën. U vesh si mundi dhe zbriti me vrap.

Në anë të vatrës rrinte Dani kokulur dhe pinte duhan pa e hequr nga goja, me sytë të ngulur në boshllëk. E kishte kuptuar që ajo nuk do të kthehej më. Plaku doli avash.

Lira e vështroi duke lëvizur sytë e shpejtë. Malli për të shoqin po i zinte frymën si atëherë kur e kishte takuar në fillim dhe s'e kish njohur. E kishte humbur dhe e kishte gjetur, dhe tani nuk donte ta humbiste prapë. Dani e vështroi me sytë në ethe, sikur digjej zjarr dhe dukej i tretur.

— Ikim? — tha ai dhe në atë pyetje ishte gjithë ankthi i asaj nate.

— Po.

— Falemnderit. Je... shumë e mirë... je shpirt...

Ajo deshi t'i hidhej në krahë, por u përmbajt si t'i qenë lidhur këmbët.

Kur dolën në derë, ai e preku lehtë me gishtërinj në kurriz dhe vajza ndjeu ngrohtësinë t'i hapej në trup. Ngriti sytë një çast ta shihte. Dani ishte i verdhë si një njeri që humbet gjumin.

Ata dolën nga fshati pa folur dhe hynë në rrugën e pyllit.

— Unë ika që të mos kthehesha më, — tha Lira.

— E di.

— Kush të tha?

— Asnjëri. Po ti s'e bëje dot atë punë; se je nusja ime.

Lirës po i pritëshin gjunjët. Kishte uri. Mbase prej vitësh nuk ndiente uri. Qe një ndjesi e harruar, gaçi e këndshme.

— Ti ke dyshuar tek unë, — tha ajo. — Nuk do ta harroj kurrë që ke dyshuar tek unë.

Ajo u mundua të vinte në ato fjalë gjithë forcën, por e dinte që do t'i harronte të gjitha një çast më pas.

— Kisha frikë se mos të humbisja... — tha Dani.

— Do të t'i kisha thënë të gjitha sikur të mos dyshoje. Unë e rraha fort atë djalin në pyll si s'kam rrahur njeri në jetën time. Nuk ta fal kurrë.

Ai deshi të qeshte me zë të lartë që ta dëgjonte fshati, po pa atë fytyrën e mjerë-e të tretur, me sytë që s'gjenin prehje, dhe rënkoi, Ia mori dorën dhe e tërhoqi ngadalë në shtegun midis mareve.

VËLLAI

Tomor Serani qe afër të dyzetave kur filloi të mendonte për veten. Kishte hyrë shofer që gjashtëmbëdhjetë vjeç dhe kish mbajtur me rrogën e vet dhe pensionin e prindërve vëllanë dhe motrën më të vogël. Motrën e kish martuar kur kishte mbushur të tetëmbëdhjetat, me pajë të rëndë, si shoqet, dhe dasmë për njëqind veta. Tani në shtëpi ishte vetëm vëllai, Genci, mjek patolog në spital, që kishte filluar të mërmëriste për një çupë. «Të mos martohesh pa rregulluar dy të vegjlit», i kishte thënë e ëma. Tomori mendoi se tani kishte mbaruar punë dhe kish ardhur koha e tij. Apo mbase ishte vonë? Nëna kish vdekur e re dhe ajo kishte qenë një grua trime. E dinte sëmundjen e vet dhe hiqej sikur s'kuptonte. Tomori u mundua ta përfytyronte si do të ishte ajo tani. Ndjeu mall. Ndonjë nga këto ditë do të shkonte tek e motra në Berat.

Tomori numëronte arkat me mollë që ngarkonin punëtorët e magazinës. E priste të shtunën me gëzim. Lahej, rruhej dhe pastronte xhu-

pin me alkool. Pesë kilometra më tej ishte shkol-
lla. «Do ta çosh këtë mësuesen në Tiranë?» i
kish thënë një ditë kryetari i këshillit dhe ai e
merrte me vete Katerinën çdo të shtunë. Nda-
lonte makinën e ngarkuar para shkollës dhe
i binte borisë sa tundeshin muret e ulëta. E
shihte të dilte pas gardhit, të vraponte në rru-
gicën e ngushtë mes gjetheve, ku drita dhe hija
luanin me fytyrën e saj dhe ai zgjatej të dë-
gjonte tingujt e lehtë të asaj loje. Ajo afrohej
në kalldrëm me këpucët e sheshta prej gome,
me ritmin e një kafshe të zbutur, e ndjekur nga
nxënësit që e përcillnin deri në rrugë. «Hajde,
Katerina, hip», dhe vajza me sytë e mëdhenj
ngjyrë hiri ngjitej në makinë me këmbë e duar
si mace dhe qeshte duke u rrotulluar midis çan-
tave.

Tomori kishte vënë në kabinë perde të reja
dhe kishte ngjitur fotografi nga revistat. Mban-
te në kasë mollë të bukura, që i zgjidhte vetë
dhe ia hidhte vajzës në prehër.

Erdhi rrotull oborrit të magazinës, u pa në
xhamat e zyrave dhe qeshi. Kishte filluar të da-
llonte ngjyrat dhe të qeshte kot. Ishte i turbu-
lluar dhe i merreshin këmbët si të kish pirë raki.

Magaziniери, Vaid Kërpi, i tundi dorën:
— Ec firmos këtu, — foli ai me zërin të
mbytur, sikur ia kish zënë njeri hundën me do-
rë, duke futur kopjativet nën fletën e bllokut.
— Shihe peshën.

Tomori firmosi ku i thanë dhe u hodh në ma-
kinë të ikte shpejt. I zihej fryma kur e dëgjonte
Vaidin të fliste.

Vajza e priste në rrugë, me flokët e zez në erë.

Kabina sillej rrotull në muzg, qëndronte mbi lumë, ngjitej lart e zbriste poshtë si në pus. Ishte ajo orë e ditës kur çdo ngjyrë bëhet e argjendtë. Dielli kishte perënduar, po qielli kishte akoma një dritë të bardhë.

Ai e vështroi vajzën në pasqyrë.

— Mërzitësh këtu në fshat?

— Edhe mërzitem, — tha vajza dhe e vështroi me sytë ngjyrë hiri, që kishin dritën e argjendtë të qiellit. Kishte një zë të trashë, pak të ngjirur.

— Mbase transferohesh shpejt. — Ai mendoi mësuesin e gjatë, që dilte nganjëherë ta përcillte bashkë me fëmijët.

Tomori shtriu këmbët dhe pa orën. Gjithë rrugën që zbriste nga mali ishte vetëm me çupën. Poshtë në xhade do të merrte ndonjë udhëtar tjetër.

Vajza mblodhi duart në gjoks dhe u rras në ndenjësë.

— Ke ftohtë?

— Pak. — Ajo nuk e vështroi në pasqyrë. Kishte udhëtuar shumë herë me të, po sot e bezdisnin ata sytë e tij në pasqyrën e ngushtë. Tomori i hodhi xhupin e tij në prehër.

— Merre, mbulohu.

Vajza e mori me pahir, e hodhi shpatullave, ndjeu crën e atij burri të huaj, të përzier me benzinë, dhe iu drodh trupi sikur ai e mbështolli në befasi. I erdhi rëndë. Vështroi në pasqyrë ballin e tij me dy xhunga në vendin e vetullave. Çfarë mendonte ai? Balli i ngurtë, i tendosur, dukej pa asnjë mendim. Katerina deshi të ngrinte kokën t'i shihte sytë, po nuk lëvizi.

Në kthesën e fundit, kur dolën në asfalt, Tomori shoi motorin dhe makina zuri të shkiste si në vaj. Vajzës po i varej koka në gjumë. Apo mbase bënte sikur flinte?

Po hynin në qytet. Katrorët e ndriçuar të dritareve dukeshin si të varur në errësi. I erdhi keq që arritën, kishte dëshirë ta shëtiste vajzën e fjetur nëpër natë, të përgjonte gjumin e saj. Si mund të flinte ajo në kabinën e tij? Dukej se s'ndiente asnjë rrezik. Përtej zhurmës së motorit dëgjohej gërhima e saj e lehtë si e një maceje dhe Tomori mendohej të shkonte pa zhurmë.

— Katerina, — pëshpëriti.

Ajo nuk lëvizi.

— Katerina. — Kishte dëshirë t'ia thoshte emrin me zë të ulët. Katerina... Ikte në asfalt... në kthesë... Katerina.

*

*

*

Ai ndaloi te karburanti. Një djalë i gjatë rrinte në strehë, mbështetur në bishtin e çadrës, aq i palëvizur, sa mund ta merrje për një hije.

— Gjergji... — pëshpëriti vajza dhe, para se Tomori të merrte vesh ndonjë gjë, Katerina u gjend në krahët e djalit. Ai e puthi në faqe dhe e mbajti shtrënguar. Vajza qeshte me ngashërim, pastaj u shkëput, qëndroi një çast sikur iu kujtua diçka, u kthye te kabina, u ngjit me një këmbë mbi shkallare dhe foli me zë të ulët, duke u ngutur:

— Natën e mirë dhe... dhe falemnderit...

Fryma e saj i ra drejt mbi fytyrë, e ngrohtë, me një shije gati të ëmbël. Djali u afrua dhe foli me zë të lartë;

— Natën e mirë, usta! Falemnderit shumë!

Tomori ndjeu gjuhën t'i ngjitej pas qiellzës sikur s'do të fliste më. E gjithë kjo kishte ndodhur shumë shpejt, aq sa deshi të kthente makinën mbrapsht. Tërhoqi derën, që u përplas duke thyer me zhurmë errësirën e natës, dhe u mbështet në ndenjësë, me sytë tek ata të dy, që largoheshin ngadalë në mes të rrugës. Hijet e tyre zgjateshin në asfalt deri te rrotat e makinës, pastaj shkurtoheshin e iknin përpara. Mbylli njërin sy, pastaj tjetrin dhe ajo siluetë e çuditshme zuri të hidhej sa në një trotuar në tjetrin. Ajo nuk do të vinte më në makinë me të. Kjo kishte qenë e shtuna e pestë. Apo e gjashta? Nuk i kujtohej mirë. Ishte diçka që kishte mbaruar para se të fillonte.

Nuk po e duronte atë shijen e ëmbël në gojë. Ndezi cigaren dhe e thithi me forcë. I shihte akoma ata të dy me sytë gjysmë mbyllur, krejt të vegjël, nëpër tymin e bardhë që

dukej sikur zgjatej e shtrohej mbi rrugë. Qëndroi një copë herë derisa ndjeu cigaren t'i digjte buzët. Po dremiste, ose shihte ëndërr. Pështyu bishtin dhe u hodh jashtë. Donte zjarr dhe e dëshiroi aq fort, sa ndjeu t'i nxeheshin pëllëmbët. I vëllai patjetër kishte ndezur sobën dhe ia ruante gjellën të ngrohtë në anë të saj. Ai mërddhinte shumë, e ndizte zjarrin i pari dhe e hiqte i fundit; flinte shumë edhe mëngjeseve. Dukej sikur e kalonte jetën me gjumë.

Tomori i hodhi sytë rrugës së zbrazët, ngriti jakën e ngushtë të xhaketës në zverk dhe rrsi duart e lagura në xhepat e pantallonave. Mbase kishte filluar të plakej, që ndiente aq ftohtë. Rrotull çdo gjë dukej aq e ngrirë, sa të bëhej se mund të thyhej. Vetëm rruga e larë nga shiu dukej si e gjallë, sikur do të luante nga vendi.

Ai u ngjit në kabinë. Kur të kthehej në Peshkopi, do t'i thoshte atij kryetarit të këshillit të mos i jepte më nga këto mësueset për t'i çuar në Tiranë. Po mbase kjo kishte qenë rruga e fundit e Peshkopisë. Drejtori kishte thënë se do të fillonin të merrnin mollë nga Korça.

* * *

Genci kishte qenë një fëmijë i bukur, me sytë bojë qielli të rrumbullakët dhe faqet e kuqe. Tomorit i dridhej diçka në gjoks, si një flutur në brinjë, kur shihte fytyrën e tij topçe, me gojën e vogël. Mbase ishte pesë apo gjashtë vjeç...

...Shpirti i vëllait, zogu i vëllait, gonxhe e

vëllait... gonxhe që ke edhe sy, edhe gojë, edhe këmbë... të gjitha i ke si unë, vetëm se i ke të vogla... Përjashta janë dielli, hëna, yjet, të presin ty, po ti je i vogël... mami thotë kur të vijë vera... më duket se vera është shumë larg... Ajo flutura në brinjë s'e linte të qetë.. e dëgjon?

Kaptoi rrugën duke zgjatur hapat. Ndihte gëzim në shpirt. Në djall të shkante ajo mësuesja flokëzeze me gjithë djalin e saj. S'mbetej bosh zemra e njeriut. Iu duk se do ta gjente Gencin ashtu të vogël, si tridhjetë vjet më parë, sa një grusht, dhe nxitoi.

Genci flinte mbi divan, pranë sobës, me pëllëmbët midis kofshëve, me pizhamet bojë qieli. Tomori qëndroi në derë pa lëvizur, ta shihte, po ndjeu t'i shuhej gëzimi.

Ai i pa buzët e fryra nga gjumi dhe flokët e dredhur që i bënë hije mbi ballë. Një kaçurrel i përdredhur si sy dukej gati i gjallë. Ishte një fëmijë i madh. E mendoi këtë për herë të parë, po kishte diçka tjetër përtej këtij mendimi. I vëllai që një fëmijë i madh, që nuk dëshironte kurrë gjë. E mendoi me qartësinë e një zbulimi dhe ndjeu nxehtë pas kokës.

Lëvizi. Nuk e duronte më atë pamje, deshi ta shkundte, ta ngrinte në këmbë. Erdhi rrotull tryezës duke shtrënguar duart po, nuk guxoi ta prekte. I vinte të kruante ballin kur shihte atë kaçurrelin e përdredhur si sy.

U ul duke i kthyer kurrizin dhe vështroi duart e veta tërë nyja e damarë, shtrëngoi dorën e majtë me të djathtën dhe iu duk si diçka

e huaj. Prej vitesh i kishte dalë zot vetes, vëllait dhe motrës dhe s'qe ndalur kurrë të shihte pas, në kish bërë ndonjë gjë keq, i bindur që i kishte bërë mirë. Tani dyshimi po e mbërthente në vend dhe rrëmonte me mendje në vitet e tij. S'e kishte dëgjuar kurrë të vëllanë të kërkonte diçka, s'e kishte parë të hidhërohej nëpër vdekje dhe as të gëzohej në dasma. Ai u ngrit dhe qëndroi në këmbë. I mbahej fryma. Ishte më e rehatshme të mos dëshiroje gjë. Të dëshiroje diçka e të mos e arrije, të shkaktonte vuajtje. Ajo mësuësja me këpucët prej gome, që hidhej si mbi sustë, kishte dëshira ajo?

— Tomor!

Ai i mori frymë i lehtësuar. Mbase tani do të ndryshonin gjërat.

— Të zgjova?

— Jo. Ke shumë që ke ardhur?

— Tani. Pse ke rënë kaq shpejt? Ke qenë rojë?

— ... Rojë?... Jo. Nuk kam bërë këto kohë.

— Ai futi gishtërinjtë në flokë dhe gogësiu. — Jam... më kanë futur në një grup studimi.

— Shumë mirë.

— Po shihja një ëndërr të bukur.

— ... (shihte ëndrra si gratë).

— Pse nuk mund të jemi aq të lumtur zgjuar, sa ç'jemi në ëndërr?

Tomori ndjeu përsëri atë shijen e ëmbël në gjuhë sikur hante zaharinë.

— Kjo nuk është e vërtetë.

Genci u ngrit ndenjtur dhe kërkoi papuçet me këmbë.

— Tomor!

— Çfarë?

— Mund të fejothem së shpejti.

Ai foli me një zë siç do të kërkonte një gotë ujë.

Tomori ndjeu boshllëkun në gjoks. I vëllai jetonte dhe aq, nuk mendohej të gëzohej dhe as të mërzitej.

— Ta shohësh edhe ti njëherë, po s'të pëlqeu...

Tomori mendohej. Si ishte ky njeri kështu, pa kockë? Mund ta bëje me duar si të doje. Deshi të prekte diçka të ashpër. Ku ishte tani ajo mësuesja nervoze, me nofullat të kërcyera dhe lëkurën të futur faqeve si të djemve?

Doli nga shtëpia herët. Mëhalla s'qe zgjuar ende, vetëm nja dy gra lagnin kalldrëmin para portave. I pëlqente e diela në mëngjes, i pëlqente të shëtiste nëpër rrugicat e ngushta të mëhallës dhe të shihte mbi tjegullat e mureve të ulëta. Te shtëpia e Kazazëve porta qe hapur dykanat. Martonin Lidën, vajzën e fundit të Hasanit.

Ai qëndroi para portës. Te çezma në fund të oborrit uji derdhej me zhurmë. Ca djem të vegjël futnin brenda karriget e mbledhura në mëhallë. Gratë hiqnin shtresat duke kaluar derë më derë me nxitim, si të kish rënë zjarri në shtëpi. «Nusja» doli nga hajati i errët dhe

vrapoi te çezma me peshqirin në krahë. U-hodhi ujë syve me vrull, pastaj hapi gishtin e madh dhe treguesin dhe vuri lëkurën e tendosur te gryka e rubinetit. Uji u hap në formën e në elbazeje të ndritur, që sillej rrotull si një dritë e gjallë. Vajza qeshte. Pastaj qëndroi, se dikush e thirri nga brenda dhe vrapoi në shtëpi me atë këmishën e madhe, që i vinte rrotull trupit të thatë si leckë.

Tomori ngriti supet. Kur qe rritur ajo, Lida e vogël, që luante gjithë ditën me vija dhe bër-tiste në kupë të qiellit?

Ai shkoi anës murit dhe iu foli dy grave që fshinin. Kur doli në rrugë, zuri të ecte shpejt në drejtim të parkut të makinave. Po të gjente Kasemin, do t'i thoshte atij. Nuk dinte çfarë, po me Kasemin mund të flisje si të doje.

Parku ishte një oborr i shtruar me asfalt, ku dikur luanin tenis. Qe rrethuar me një mur të lartë të vjetër, të pasuvatuar. Tullat qenë rrum-bullakosur e ngrënë dhe vende-vende mbulohe-shin nga një myshk i butë. Tomori i erdhi rro-tull oborrit. Makina e Kasemit nuk ishte aty. Një mace laramane kishte hipur në mur kushedi nga dhe nuk gjente vend nga të zbriste. Në fund të oborrit pa Lefterin të shtrirë nën makinë, me gjunjët e krahët përpjetë. Me xhupin e zi prej lëkure dukej si një brumbull i madh.

— Lefter!

Lefteri ktheu kokën dhe i qeshi midis rro-tave.

— Erdha! — U tërhoq rrëshqitas dhe u turr

me trupin e bëshëm, duke fshirë duart me një shuk leckash.

— Po ku je, mor djall i madh? Mbetë rrëpirave.

— Nuk do të vete më tani. Mbarova. (Të dielën çupat dilnin shëtitje.)

— Hajde, — tha Lefteri, — të ngrohim pak gurmazin.

Fliste me theksin e minoritetit. Ai i shkoi krahun dhe e tërhoqi te makina. Nxori një shishe fërneti që poshtë ndenjësës dhe ia vuri në buzë;

— Pi, or djall i madh, se është e diel.

Tomori ndjeu pijen t'i shkonte poshtë si flakë dhe avullin t'i ngjitej në kokë. Nuk pinte, si domos në mëngjes.

Lefteri po ia nxirrte fundin shishes. Pastaj ai do të këndonte atë avazin grek «ti kanis, kopella-mu» e do t'i vinte rrotull këngës deri në drekë.

Dera e oborrit u hap me forcë dhe përgjegjësi i parkut, Koçoja, filloi të bërtiste që poshtë;

— Ju marrtë djalli, ju marrtë, as të dielën s'të lini rehat! Kokëtrashë, kokëboshër, gjen nga të gjitha kokat!

Fliste me vete dhe ishte gjithnjë i nxehur, dhe kjo tregonte që qe mirë, sepse, po të kishte hall vërtet, fytyra i zbehej dhe nuk hapte gojë gjithë ditën. Ai pa Tomorin dhe u skuq, u afrua, këmbëshkurtër, i djersitur deri në flokë, si në behar. Nga dilte gjithë ajo djersë nga ai burrë i imët? Dukej se ndonjë ditë do të tretej fare.

— Tome, paske ardhur, or plak? Mirë bëre që erdhe, thashë mos kishe këputur zverkun gjëkundi.

U erdhi rrotull makinave, pastaj ndaloi afër Lefterit.

— Ç'e ke atë? — E mori shishen e zbrazur përgjysmë dhe e ktheu, pastaj nxori nga xhepi syzet, që ishin dy xhama të rrumbullakët të vegjël, aq të vegjël sa i mbulonin vetëm sytë, të lidhur me tel, dhe e rrotulloi shishen duke kërkuar etiketën.

— 1930... Qenka e vjetër sa unë. Akoma ka shishe plaku?

— Ka, — tha Lefteri, — po do t'ia pimë. Nuk sheh më nga sytë.

— Goxha djalë je ti, Lefter! — ai pështyu anash dhe iku në atë zyrën e vogël, që mund të nxinte vetëm Koçon. Përplasi derën me forcë, që donte të thoshte se s'kishte qejf të fliste me njeri. Por ai do të dilte andej pas pesë minutash, nuk rrinte dot gjatë në një vend dhe sidomos vetëm.

Tomori u ul në një gur në diell. Ajo macja s'po zbriste dot nga muri. Mbase të tjerët nuk do të vinin sot.

Koçoja kishte qenë shoferi i parë kur u formua parku. Tani punonte me një mushkëri; se tjetrën ia kishin hequr. «Vetëm nga mushkëritë nuk do të vdes, thoshte, rroj edhe me gjysmë. Një grusht njeri jam unë. Të kisha pasur shkollë, të më shihnit më në park». Po vetëm nga parku s'ikte dot Koçoja.

Tomori u ngrit.

— Shëndet, Telo, po dal njëherë.

— Shëndet, Tomor, nuk do presësh të tjerët?

— Mbase kthehem më vonë. — Ai i tundi dorën Koços që ziente brenda xhamit dhe doli në rrugën e postës. Çupat ecnin për krahu; të ndrequra, djemtë rrinin në grupe buzë trotuarit. Mbase do ta shihte atë mësuesen flokëzezë për herë të fundit, pastaj nuk do ta kërkonte më kurrë. Ai u hoq mënjanë, duke ruajtur atë rrymë njerëzish, duke ardhur rrotull me mendjen tek ajo. Shihte shpatullat e saj, sytë, flokët, të mbuluar përgjysmë nga njerëzit që lëviznin pa pushim. E dinte që ajo ishte aty te të gjitha vajzat bashkë dhe i hidhej zemra. Pse nuk afrohej kurrë ajo?

Shkoi ngadalë kodrës së liqenit duke u ikur njerëzve. Qielli i butë i jugut në ngjyrë të kremi, dukej i ulët. Andej vinte pa u ndier një erë e ngrohtë. I pëlqente jugu me dritën e verdhë. Që fëmijë i kishte ndier katër krahët e horizontit. Shkoi buzë ujit. Në fund të rrugës qëndroi dhe u ul nën një pemë, ku kishin mbetur ca gjethe të zverdhura, që rrinin horizontalisht, të ngrira, pa frymë, si të prera me letër nga dora e një fëmije. U shtri në kurriz dhe ia nguli sytë kupës së qiellit. Mendimi po i trettej në atë hapësirë të kaltër.

Në drekë, kur hyri në oborrin e shtëpisë, Tomori dëgjoi të qeshurat e një çupe dhe qëndroi. Asnjëra nga mbesat e tij nuk qeshte ashtu

(as ajo mësuesja). Nga dera prej xhami e sallonit pa të vëllanë që rrinte mbështetur në dy jastëkë dhe ngrohte duart në sobë. Ndiqte me një vështrim të vakët vajzën që po shtronte tryezën dhe qeshte me pahir, me mundim. Vajza ishte e vogël sa një kolibër. Dukej e gëzuar dhe e shpejtë, rrotullohej nëpër dhomë duke tundur palat e fustanit, duke u bërë erë flokëve si një zog që fërfëllonte krahët. Pastaj qëndroi befas e palëvizur, me sytë të humbur dhe atëherë ishte vetëm një vajzë trupvogël, me sytë e vegjël dhe hundën përtpjetë. Ktheu kokën nga Genci e trembur.

— Kush është?

— Tomori. Erdhi mbrëmë. — Ai nuk e ndryshoi qëndrimin.

— Po ti nuk më the.....

— ...Nuk të thashë....

Tomori hyri dhe i zgjati dorën çupës.

— Mirë se erdhe, — tha ai dhe u mundua të dukej i gëzuar.

— Më falni, unë nuk e dija.....

— Pse t'ju fal? Bëre mirë që erdhe. Ka kohë që në shtëpinë tonë s'ka hyrë ndonjë vajzë.

Ajo u skuq. Mbase pandehi se ai donte ta fyente. Nuk i kishte sytë të vegjël. I dukeshin ashtu nga qepallat e fryra dhe vetullat e larta. Ajo hapi krahët si të donte të thoshte se tani që e kotë të fshihej dhe mërmëriti diçka me zërin e këputur. Pastaj ngriti kokën, hodhi flokët pas dhe foli:

— Unë... unë kam ardhur edhe herë të tjera, kur nuk keni qenë këtu....

Tomorit i erdhi keq. Dukej një fëmijë kre-
nar. Atë nuk mund ta fyeje. Qe nga ata njerëz
që e ndëshkojnë veten para se ta ndëshkojnë të
tjerët.

— Kjo është puna juaj, — tha ai dhe u ul
në tryezë, — Do të më jepni ndonjë gjë për
të ngrënë? Kam një javë nëpër restorante.

— Ja, menjëherë, — tha vajza dhe u sul të
mernte pjatën. Pastaj qëndroi befas dhe u kthye.
E vështrroi Tomorin me sytë e zinj që i drithë-
ronin me njëfarë inati të egër.

I vëllai s'kishte lëvizur nga vendi. E kishte
sjellë vajzën që ta shihte ai dhe e pyeste me
sy. Mund ta merrte ose ta linte, ishte njësoj
për të.

Tomori u ngrit. Donte të bënte diçka për të
ndihmuar vajzën.

— Ulu këtu, — tha ai dhe e preku lehtë në
sup.

Genci u ul dhe zuri të hante duke u përtypur
ngadalë, me një zhurmë të mbytur, sikur bluante
gjuhën e tij. (Ha me gojë mbyllur.) Vajza rrinte
përmbys, me sytë mbi pjatë, me faqet të ndezura
nga gjaku dhe trazonte sallatën me pirun. Një
copë herë nuk folën.

— Ha ndonjë gjë, — tha Tomori. — Genci
gatuan mirë, unë di të skuq vetëm vezë. — Ai
u mundua të qeshte.

Vajza nuk lëvizi, qe mbledhur grusht dhe
nga sytë e fryrë i rrëshqitën lot.

— Çfarë ke, Tina? — Genci foli me gojën
plot, si i habitur.

Asaj i dridhej mjekra.

— Asgjë... — mundi të thoshte me zë të

shuar, duke u kërrusur më shumë. Një gulç i fortë po i merrte frymën.

— E do Gencin? — tha Tomori.

Vajza fërgëlloi. Në sytë e zinj, që i drithëronin, sikur të mbanin një ngarkesë elektrike, kishte njëfarë përbuzjeje.

— Pyeteni Gencin më mirë, — tha ajo duke u munduar ta forconte zërin dhe u ngrit. U soll rrotull nëpër kuzhinë e çorientuar, si një zog i plagosur. Dukej se mund të rrëzohej nga çasti në çast. Po nuk u rrëzua. Mori çantën e pallton dhe iku me vrap.

Genci vështroi të vëllanë dhe ngriti supet. Një vijë lyre i ndriste nën mjekër.

— Ç'pati kjo? — tha.

Tomori u ngrit dhe doli në verandë. Nga muri i ulët i oborrit dukej ende në rrugicë ajo gjë e vogël që vraponte.

Genci doli pas tij.

— Si t'u duk? — tha ai. — Sikur s'është gjë, ë?

Tomori ndjeu ftohtë, sikur iu hap një e çarë në shpatull, një e çarë ku mund t'i hynte era.

— Kush është ajo çupa?

— Është shitëse, shitëse kinkalerie. S'është gjë, ë?

— Nuk më duket për ty ajo vajzë.

— Ashtu thashë edhe unë.

— Unë nuk thashë ashtu, ti s'e meriton atë vajzë.

Genci nuk foli, nuk u inatos. U kthye, hyri në dhomë dhe u ul në vendin e vet.

— Ç'njerëz ka? — tha Tomori.

— Ka nënën dhe gjyshen. Rrinë me vëllanë e madh, nje mekanik.

— E dinë ata?

— Më duket se po, Tina do t'u ketë thënë. Tomori rrinte në këmbë dhe shihte atë profilin e bukur, si të një koke mermeri, që nuk mund ta dalloje qartë në ishte i një vajze apo djali.

— Do të fejojesh?

— Nuk e di. Nuk më pëlqen.

— Pse e mban zvarrë atëherë?

— Mbase edhe e marr.

Tomori erdhi rrotull nëpër dhomë, pastaj qëndroi para tij duke tundur trupin, siç bënte kur merrte ndonjë vendim.

— Në darkë do të shkojmë bashkë në shtëpinë e asaj çupës, — tha Tomori.

Genci ngriti fytyrën e bukur dhe foli i habitur, duke qeshur me zor.

— Unë nuk vij.

Tomori u afrua, e zuri nga xhaketa, ia përdrodi shuk në gjoks me grusht, e ngriti në këmbë dhe i foli duke ia lëshuar frymën drejt në fytyrë:

— Ti do të vësh ku të të them unë, ndryshe bëji derman vetes! — Fliste duke kërcitur dhëmbët, duke u përpjekur ta mbante mjekrën në vend.

Ndjeu gjakun t'i rrihte pas kokës. Vëllai e shihte pa turp, me naivitet, i frikësuar si një fëmijë që s'kupton pse i flasin. E lëshoi, dhe ai u shemb në kolltuk duke rrotulluar mureve sytë e trembur.

*
*
Të dielën tjetër Tomori shkoi në shtëpinë e Tinës vetëm. Vajzën e gjeti në oborr, tek lante me fshesë gurët e qalldrëmit të lyer anash me gëlqere. Me shaminë e gjelbër dhe përparësen e madhe, dukej si një fëmijë që luan kukullash. Ajo e pa një çast me gëzim, pastaj sytë iu shuan dhe vrapoi drejt shtëpisë, si të donte të fshihej.

Një burrë trupmadh bëri nga shkallët dhe e mbështolli Tomorin në krahë. Ishte vëllai i Tinës, Skënderi.

— Hajde, urdhëro! Na gjete rrëmuje. S'kanë të sosur punët e grave.

Një grua e imët u dha në derë duke fshirë me përparëse duart e skuqura.

— Urdhëro, mirë se erdhe! — tha ajo dhe i qeshën sytë e mirë.

— Është nëna jonë, — tha djali trupmadh dhe i vuuri dorën në sup gruas, pa e hequr krahun nga miku. Dukej sikur donte t'i mbante të gjithë në krahë. S'ta merrte mendja që ajo grua e vogël të kishte atë djalë.

Në krye të dhomës së vogël rrinte gjyshja.

— Mirë se erdhe, krushk! — tha plaka dhe mbështeti grushtet në minder që të ngrihej, dy grushte të vogla me gdhençka, si gur. — Apo bëj gabim që të flas krushk?

— Mirë e ke, nëno, s'bën gabim.

Vëllai trupmadh mezi lëvizte në atë dhomë me sende të vogla, që dukej si zgjua bletësh.

Tomori u ul pranë plakës dhe vështroi kë-

pucët e tij të pafshira në qilimin e kuq, me ca motive si shqiponja të zeza.

— Hidhu këtej ngjitu lart — tha plaka duke i vënë dorën mbi gjunjë. Ajo e shihte tërë kohën.

Tomori i qeshi lehtë.

— Kam ardhur të njihemi, — tha ai.

Plaka lëvizi, uli shaminë mbi sy, pastaj e ngriti dhe e shtrëngoi nga pas. Mblodhi buzët:

— Mirë bërë, — tha. — Ndizja cigaren mi-kut, — i foli djalit dhe ai u ngrit, i dha cigare me pëllëmbën të hapur fort mbi gjoks, sikur donte t'i thoshte se ia bënte shërbimin me gjithë zemër.

Vajza rrinte në derë, me tabakanë në duar, dhe shihte «krushkun» me merak, pa i ulur sytë; e pyeste. I dridheshin gotat. Në dhomën tjetër dëgjohej nëna që përgatiste diçka.

Tomori piu rakinë ngadalë. S'kishte vënë gjë në gojë që të djeshmen dhe iu duk se po i ndizej gjoksi. Hodhi sytë mbi mur, te një fotografi e madhe, ku ishte Tina me të vëllanë. Vajza qe e vogël, mbase katër apo pesë vjeçe. Djali dukej i rritur dhe zinte treçerekun e fotografisë, i bënte hije motrës. Me vetullat të shtrënguara dukej i vendosur t'i dilte mbrojtje asaj gjëje të vogël, që i mbështetej në gjoks si një flutur, me një fjongo të bardhë më të madhe se ajo vetë. Sytë e djalit ishin të turbulluar, mbase kishte ndier njëfarë frike përpara atij syri pa jetë, mbase thoshte me vete një betim që donte ta fotografonte. Çfarë kishte menduar ai fëmijë i madh në çastin kur shtypej susta e aparatit?

— Erdha të kërkoj vajzën për vëllanë tim,

— tha Tomori dhe mendoi se kishte folur para kohe.

Plaka e vështronte drejt dhe tundte kokën lehtë pareshtur. Tomori nuk kuptonte në ishte një shenjë pleqërie apo plaka jepte e merrte me veten.

— Të mendohemi, — tha pas pak ajo, — të pyesim.

— Doemos, — tha Tomori. Ai nuk kthehej të shihte vëllanë, po hija e tij rrinte pezull në ajër. Nuk do të dilte dot kollaj nga ajo dhomë.

— Do na e merrni çupën? — plaka foli sikur vetëm tani u kujtua pse kishte ardhur miku dhe fshiu me shami sytë e thatë. Mbase kishte vite që s'qante.

Vajza la tabakanë boshe mbi tryezë dhe iu afrua plakës, i mori dorën dhe ia mbajti në gjunjë.

— Çupat ikin, venë në fatin e tyre, — mër-mëriti plaka si me vete.

Tomori fërkoj gjoksin me dorë.

— Do ta mbajmë mirë çupën, nëne, mos ki merak.

— S'kam merak. — Plaka e vështroi me sytë e largët. — S'kam merak, o xhan. — Ia mori dorën dhe ia shtrëngoi fort me gishtërinjtë gjithë nyja, që dukej sikur s'do t'i hapte më.

Vëllai pinte duhan kokulur, duke e thithur cigaren, pa pushim sikur donte ta mbaronte me një frymë. Dukej i brengosur dhe rrinte përmbys mbi brengën e tij.

— Si ia çoni me punë? — pyeti djali duke nxjerrë tymin njëherësh nga hunda e goja. — Tina na ka thënë se jeni shofer.

— Po, shofer jam. Në këtë kohë kemi shumë punë.

— Punoni, xhano, punoni! — tha plaka.

Ata pinë kafën dhe folën për kohën dhe për mollët e Korçës. Asnjëri s'e zuri më në gojë punën e dy të rinjve. Tina fërfëllonte nëpër shtëpi, duke shërbyer, duke i folur së ëmës me zë të ulët. Po në sytë e zinj, me qepalla të fryra, ishte ajo brenga e të vëllait. I kishin sytë njëlloj. Po dukej se ata njerëz do ta bluanin vetë hallin e tyre dhe do ta mbanin buzën në gaz për mikun.

— E kur do ta shohim atë djalin? — pyeti plaka.

— Do ta shohësh, nëne, mos ki merak.

Tomori u ngrit dhe i mori dorën plakës.

— Gëzohem që të njoha, nëne!

— Edhe unë, o xhan!

— Mirëmbeç!

Vëllai e përcolli duke ia mbajtur dorën në shpatull dhe shkante një hap para mikut, sikur t'i zgjidhte rrugën.

Jashtë kishte filluar të errej. Ata kaluan nëpër rrugicën e ngushtë të oborrit, ku s'kish vend për dy veta bashkë. Rrugica qe e mbuluar me hardhi në të dy krahët. Vile rrushi të zi ndritnin gjithë lëng, fshehur nën gjethet e mëdha si dorë. Pse ndriste aq fort rrushi në errësirë? Në atë vjeshtë të vonë të vinte çudi të shihje aq gjelbërim njëherësh.

Vëllai mbajti hapin.

— Më fal, or mik!

— Urdhëro! — Tomori u kthye ta shihte, po nuk ia dalloj sytë.

— Ne kemi një hall në shtëpi.

— Mbase mund t'ju ndihmoj. Do t'ju ndihmoja me gjithë qejf.

— Jo, — tha vëllai dhe shkoi përpara. Pastaj qëndroi dhe zuri gjithë rrugicën me trup.

— Mos i bini më në qafë vajzës. I thuaj tët vëllai të mos e kërkojë më.

Tomori ndjeu t'i liroheshin shpatullat. Fesja nuk do të bëhej. Mbase ishte njeri zemërngushtë. Tjetri kishte hall.

— Do t'ju ndihmoja, po të dija se si është puna.

— Jo, — tha djali prapë. Ai shkoi përpara në atë tunel gjethesh dhe qëndroi te porta.

Tomori e ndoqi me nxitim. Po djersinte.

— Dëgjo... mbase Tina... ata... desha të them im vëlla ka bërë ndonjë budallallëk... kupton... për mua... për ne, është njësoj. E duam vajzën njësoj.

Djali rrinte me fytyrën lart. Mjekra i kish ikur shtrembër nga një buzëqeshje e dhimbshme. Vetëm sytë e tij ishin tjetër gjë, endeshin në një betim vegjëlie.

— Thuaji Gencit të mos e kërkojë më Tinën, — ai i zgjati dorën.

— Si të doni, — tha Tomori. — Po mbase... do të vijmë prapë...

Nxitoi të dilte në rrugë. U kthye dhe pa përtej kangjellave të rralla shtëpinë me dritaret e derën e vogël si zgjua bletësh dhe çatinë aq të kuqe, sa dukej si në flakë. Kishte ardhur me zemrën plot, të bënte të mira, tani ikte duke hedhur këmbët në boshllëk.

Një shi i hollë po ngrinte erën e dheut. Po kishte edhe një erë tjetër të lehtë, që po ia

ndiente shijen thellë në grykë. Ishte era e qytetit, e mbrëmjes. Ngriti jakën e pardësyes dhe rrasë duart në xhepa. Nata ishte e errët, me një ndriçim të brendshëm. Si flokët e mësueses. Ndjeu mall për vajzën.

Në një barakë në cep të trotuarit pique-shin kikirikë. Nuk kishte ngrënë kikirikë mbase prej njëzet vjetësh. Era e tyre si e kripur e bëri t'i vinin lot në sy prej një malli fëmijnie. Iu kujtua xha Beqiri, që i fuste kikirikët në kaushë të vegjël dhe ua jepte fëmijëve të dielën. E diela qe festë për fëmijët e mëhallës, me kikirikët dhe hurmat e Arabisë. Që kur vdiq xha Beqiri, hurma u tha, s'u kujdes më njeri për të.

Tomori zbriti në rrugën e pjerrët, pas stadiumit, duke shtrënguar thembrat, që të mos rrëshqiste. Nuk i kishte thënë asaj mësueses që s'do ta bënte më rrugën e Peshkopisë. Mbase ajo e kish pritur të shtunën në mëngjes, duke e kërkuar me ata sytë gri të argjendtë, të humbur, me një të shtunë e të diel boshe përpara. Ndoshta kishte gjetur diçka tjetër të kthehej. Kur mendonte për Katerinën, i dukej sikur zgjaste dorën mbi diçka që s'ishte e tij. Po vajza rrinte me kokëfortësi në një qoshe të trurit dhe nganjëherë i shfaqej aq e gjallë, sa atij i nxehej gjoksi nga një gëzim i shkurtër.

Kur hyri në rrugicën e tij, mori frymë thellë. Muret e oborreve qenë afër njëri-tjetrit, po vetëm këtu ai merrte frymë lirshëm. Mund të hyn-te në çdo oborr, edhe në mes të natës, asnjeri nuk do të habitej. Mëhalla ishte një shtëpi e madhe, me çatitë mbështetur te njëra-tjetra dhe muret ishin të ndara, po me dyer që shihnin

nëpër oborre. Mëhalla kishte ndjenjën e lirisë dhe të miqësisë. Ku ndaheshin muret, hapeshin portat. Në buzë të rrugës kishin ndërtuar pallate gjashtëkatëshe në vend të shtëpive të vjetra të Dërhemëve. Tani Dërhemët, tre vëllezërit dhe plaku, kishin apartamente tri kate njëri mbi tjetrin dhe e shihnin mëhallën nga lart. Po plaku prapë zbriste ta pinte kafën në rrugicën e tij.

Tomori vështroi shtëpinë e vet të vjetër. Suvaja kishte rënë copë dhe çatia pikonte në disa vende. Kishte vite që s'kish vënë dorë njeri në të.

Kur hyri në sallon, pa Gencin që qëndronte pa lëvizur, aty ku e kishte lënë, me sytë të hapur në boshllëk, sikur jetonte një ëndërr. Ai lëvizi me pahir. Në fytyrën e zbehtë, gati të shuar, s'kishte gëzim, as hidhërim.

Tomori qëndroi në prag, me duart në xhepa, sikur mendohej të kthehej e të ikte.

— Ku do shkosh? — tha Genci.

— Do të rri këtu, me ty.

— Çfarë u the atyre?

— U thashë se do ta mbajmë mirë vajzën, në qoftë se do të na e japin.

Genci qeshi me cep të buzës.

— Pse, mund edhe të mos na e japin, ë?

— Po, mundet. I vëllai më tha ta lëmë të qetë. Paskan një hall.

— E di. Domethënë shpëtuam.

Tomori iu afrua dhe e vështroi gjatë, me sytë e picërruar, sikur po kërkonte të kuptonte diçka që nuk qe ndalur ta shihte herë tjetër. Mbase Genci s'e kishte marrë vesh mirë.

— Ajo vajza ka një hall, — tha prapë.

— E di. Ka dalë deficit dhe e kanë thirrur në hetuesi.

— Deficit?! — Ai mori frymë thellë dhe u ul. Nuk kish qenë ajo që pandehte. Mendoj sa pará kishte në arkën e vet.

— Ne mund ta ndihmojmë. Mbase nuk kanë pará t'i paguajnë. Sa ka dalë mangët, e di?

— Katër mijë. Ajo thotë se do t'i paguajë vetë.

— Më duken njerëz për të qenë, — tha Tomori ngadalë.

Ai u shtri i veshur. Do të gjente mënyrën të bënte diçka për të. Ndjeu të lirohej nga tensioni i asaj dite, ndërsa trupi po i rëndohej. Mendimi i fundit që ai i një dite të re. E mbërtheu gjumi.

*

*

*

Tomori qëndroi me Rasimin pas mbledhjes. E donte Rasimin, që fliste pa pushim dhe qeshte vetë me ato që thoshte. U ulën në një bar të vogël, pas sahatit, ku çiftet kishin zënë qoshet. Një vajzë e mbuluar me flokë ushqente djalin me pirunin e vet dhe kukurisej.

Tomori qëndroi me sytë nga turma e ngjeshur e njerëzve, që shëtiste me këmbëngulje. Pse sillleshin ashtu në një pëllëmbë vend? Çupat e reja iknin me nxitim, sikur kishin lënë një punë në mes dhe mund të ktheheshin prapë, po me atë ngut, me vetullat të mbërthyera nga serioziteti.

Djemtë ecnin ngadalë, me sigurinë e atij që mund të zgjedhë.

— Dy kafe, usta. Të forta, — i foli Rasimi kamerierit.

Tomori fërkoj tēmthat me mollëzat e gishtërinjve, pastaj u mbështet në shpinën e karriges dhe ndezi cigaren.

— E njeh vëllanë tim? — tha ai, pa e vështruar Rasimin.

— Gencin?

— Ëhë.

— S'e kam parë që të vogël. Më dukej një fëmijë i dashur.

— ... Ka mbetur fëmijë... i dashur.

Ai vështroi rrotull me mundim. Një re e hollë tymi rrinte varur mbi tryezë. Banakieri i qeshi nga larg, duke i mëshuar dorezës së ekspresit.

— Është ngatërruar me një vajzë.

— Aha.

Ata qëndruan një copë herë të heshtur. Rrufitin kafen ngadalë, secili me mendimet e veta, sikur s'kishin të bënë me njëri-tjetrin.

— Ai deshi ta linte vajzën, por e la ajo përpara, — tha Tomori me sytë në unazën e Rasimit. Qe një unazë sermi, që e mbante në gishtin e vogël, me një shkronjë të gdhendur që s'ishte iniciali i tij.

— Po...

— Është vajzë e çuditshme. E vogël, sa të duket se do të thyhet po e preke. Por është e fortë si xhevahiri.

— Ku i gjen ato vajza!

— Isha në shtëpinë e saj të dielën, t'i kërkoja dorën tek i vëllai dhe e ëma. Më dukej tërë kohë

sikur rrija në hije. Nuk e dija fare si do ta ndreqja punën me Gencin. Thashë ta mendoja më pas.

Tomori ndezi cigaren dhe i zgjati paketën Rasimit.

— S'më dalin nga mendja ata njerëz, — tha pas pak. — Ma morën vesh hallin dhe më erdhi turp. Më pritën si mik dhe më thanë të mos e kërkonim më vajzën.

Rrotullonte në tavllë majën e ndezur të cigares, si të donte ta lëmonte.

— E di si janë ata njerëz? Dinë të heqin për të tjerët pa zë dhe të lajnë fajet e tyre me fisnikëri.

Rasimi e vështronte dhe herë pas here tundte kokën lehtë, duke mbyllur sytë, që t'i thoshte se i dinte këta lloj njerëzish.

— Vajza ka dalë deficit katër mijë lekë. Është shitëse kinkalerie. — Tomori e pa shokun drejt, si të kërkonte të kapte në vështrimin e tij atë që s'arrinte ta kuptonte vetë.

Rasimi u kthye në karrige dhe qëndroi anash, me bërrylin të mbështetur në tavolinë. Nuk u habit.

— Në kinkalери s'ka pse të dalë deficit, se s'humbet gjë, — tha ai ngadalë.

— Ashtu them edhe unë. Më duket se ka një të fshehtë në këtë gjë. S'po e marr vesh punën mirë.

Ai heshti pak.

— Më vjen keq për vajzën, — tha. — Duket sikur janë mbledhur të tëra për të. Nuk di si ta ndihmoj.

— Do mendojmë ndonjë gjë, — tha Rasimi.

— Erdhi dje në shtëpi, kur nuk qe Genci aty. «S'më vjen keq për atë që më bëri mua, më tha, vetëm kam hall si do t'i them gjyshes. Nuk mund ta gënjej gjatë, mbase edhe mund të vdesë. Si të presim vdekjen e saj? «Mos u mërzit, i thashë, unë do ta detyroj...» Ajo u bë flakë, iu mbushën sytë me lot dhe i dridhej trupi. «Nuk mund ta bësh atë gjë, sepse unë nuk dua.» I hipi një inat i papritur dhe vinte rrotull nëpër dhomë sikur kërkonte të thyente diçka. «Nuk do ta bësh këtë, sepse unë nuk dua... më beson që nuk dua?» Durimi i saj kishte marrë flakë. Më shihte në sy dhe donte përgjigje. S'mund ta pyesja për paratë.

Tomori heshti pak dhe e ktheu kafën njëherësh.

— Më vjen keq për vajzën, — tha pastaj, — po puna është se tani e dua vërtet nuse për vëllanë.

Rasimi nuk fliste, i përkulur përpara që të dëgjonte mirë. Kishte puqur vetullat mbi ballë dhe mendonte për hallin e mikut.

— Mos u mërzit, — tha. — Genci do kthehet prapë tek ajo.

— Nuk ndreqen më. Ikim!

* * *

Tomori zgjohej gjithnjë në orën pesë, kurdo që të kish fjetur. Atë mëngjes i dukej sikur kishte dalë nga një gjumë i thellë, i errët, pa frymëmarrje. Po ndihej i çlodhur e i freskët. Nuk

kishte rrugë ato dy ditë, po do të shkonte t'i bënte një kontroll kamionit. Kishte një zhurmë të mbytur, një gërvishtje të rrallë, që e dëgjonte herë-herë përmes këngës së njohur të motorit.

U ngrit dhe vështroi profilin e bukur të vëllait mbi jastëk, si të atyre kokave të mermerta që kish parë dikur në Apoloni.

— Genci! — i foli ngadalë.

Ai lëvizi kokën.

— Genci, çohu! Do pish kafe?

— Do pi, — foli ai i përgjumur dhe u ngrit duke i mbajtur sytë me zor hapët.

— E mban mend Cenin, atë shoferin e vjetër që kishte dhjetë fëmijë?

— Ëhë.

— I thashë të vijë te ti në spital. Prite nga ora tetë. Do të bëjë një kontroll të mëlçisë.

— Në spital?

— Po. Mbase e ke më mirë atje. Ta shohë edhe ndonjë i vjetër.

— Nuk jam më në spital! — Ai që ngritur në këmbë. Po shtriqej dhe e tha këtë si gjënë më të natyrshme.

— Nuk je? Pse, ku je? — Tomori mbeti me xhezven në dorë, po nuk u kthye ta shihte, sikur trembej.

— Më kanë transferuar.

— Ku? — Tomori nuk lëvizi, tani dukej i përgatitur të dëgjonte çdo gjë dhe nuk do të habitej.

— Në një fshat të Korçës. Një orë në këmbë nga rruga.

— Që kur? S'ke thënë gjë.

— Ka nja katër muaj. S'të kam thënë, se ki-

sha shpresë ta rregulloja. Më ka dhënë fjalën njëri në seksion.

— Këto katër muaj ke ndenjur pa punë?

— Po.

— Po lekët e shtëpisë që bije çdo 15 ditë?

Ai nuk foli.

— Me se je ushqyer? — tha Tomori dhe iu afrua duke e vështruar me kujdes, duke u munduar të kuptonte ndonjë gjë nga ai që ishte vëllai i vet. Mbase s'e kish marrë vesh tërë jetën.

— Domethënë ato paratë... paratë e asaj vajzës...

— ... Jo, ajo m'i dha vetë. Më ka thënë se i ka paratë e pajës... unë do t'ia ktheja kur të filloja punë. «Nuk i dua», më tha.

— E di që e kanë thirrur në hetuesi?

— Jo.

Tha «jo», po dukej se gënjente. Atëherë Tomori iu kthye në brinjë, që t'i gjente anën, dhe ngriti dorën ta qëllonte. Genci e vështronte me sytë e rrumbullakët si foshnjë dhe, kur i puliste kapakët, njëri i mbetej i hapët, i trembur, si të mos e ulte dot nga një ngërç. Kishte frikë, nuk i kishte duruar kurrë dhimbjet e mishit. Tani sytë e tij dukeshin të verdhë si të një njeriu që i ka ikur gjaku. Tomori qëndroi. Ndjeu zbrazëti të përreth. E kishte parë atë sy të ngrirë të fiksuar në boshllëk edhe një herë në vogëli, kur e kishte rrahur fort, për herë të parë. Fëmija fshinte me kurrizin e dorës gjakun që i shkonte çurg nga hundët dhe nuk guxonte të ikte, vetëm puliste njërin sy. E kishte parë ashtu edhe kur iu vdiq

nëna. Ishte më keq se një britmë, një britmë pa zë, që nuk i jepte dot asnjë ndihmë.

Tani nuk kthehej dot mbrapsht. Në të errët ndiente që po e rrihte, se donte të dënonte veten. E qëlloi në nofull, pastaj në gjoks dhe prapë në nofull me një inat të verbër, pa drejtim.

Genci nuk kundërshtonte, vetëm mbrohej duke mbuluar fytyrën me grushte. Mbetej si një masë e qullët që nuk reagoonte, po në sytë e kaltër po i mblidhej avash zemërimi.

— Ajo më la vetë, — mundi të thoshte, — nuk e lashë unë.

Tomori qëndroi. Nuk do t'i shuhej zemërimi, edhe sikur ta rrihte gjatë, sepse nuk ndiente asnjë dhimbje në grushtet e bëra gur. Shtrëngoi duart mbi gjoks dhe shkoi në dhomën tjetër, se nuk e duronte dot atë pamje.

Pas pak u kthye prapë dhe foli duke shqitur gjuhën me zor:

— Do të shkojmë bashkë ta kërkojmë nuse.

Genci rrinte mbi shtrat. Dukej i qetë, sikur s'kish ndodhur gjë.

— Unë... unë nuk marr grua shitëse... dhe... dhe që të ketë të bëjë me hetuesinë.

— Do ta marrësh, po të dojë ajo. Dhe paratë do t'i paguajmë ne të dy.

Djali tundi kokën në shenjë mohimi.

— ... Dhe bëhu gati të shkosh atje ku të kanë çuar!...

Në zërin e tij nuk kishte më zemërim, vetëm hidhërim.

Tina e ndoqi gjyshen pas. Kishte një javë që plaka e merrte me vete. Ato dolën nga qyteti me autobus dhe ngjitën një kodër të butë. Plakës i kishin ardhur këmbët dhe zuri të bënte prapë ilaçe me barërat e fushës dhe jaki për fëmijët e mëhallës kur u lëviznin kyçet nga vendi. Nuk shihte afër, po larg mund t'i dallonte gjërat qartë me dorën strehë mbi sy. Dilte mëngjeseve të mbledhte barërat në vesë, se atëherë e lëshonin atë erën që shëronte njeriun. Një ditë i kishin ardhur dy mjekë nga Instituti i Mjekësisë Popullore, po plaka mezi e kishte kuptuar se ç'kërkonin prej saj. «Ke ndonjë çiban, apo të ka dalë krahu vendit?» i kish thënë atij më të riut. Pastaj kishte thënë se, kur të plakej, zanatin do t'ia linte vetëm së mbesës, Tinës. Plaka që afër të nëntëdhjetave. Mjekët kishin ikur duke qeshur.

— Ku do të shkojmë, nëne? — pyeti Tina.

— Lart. — Plaka tregoi majën e kodrës me shkop.

Ajo ngjitej me majat e këpucëve, si alpiniste, me kockat të lidhura fort në nyja. S'kishte vuajtur kurrë nga reumatizmi. Plaka kërkonte duke zbuluar gjethet me një shkop të punuar. Pastaj i priste barërat me një thikë të vogël me dorezë fildishë të qëndisur me lule, që e mbante në këllëf në kutinë e saj. Dukej se thika dhe shkopi bënin pjesë në artin e saj.

Tina e kishte gëzim kur plaka e merrte me

vete fushave. Ajo i përgatiste ujë trëndafili të lante fytyrën, kamomil të zverdhte flokët dhe sapun me barëra që vajza ua njihte erën. «Çupat duhet të kenë erën e fushës», thoshte gjyshja.

— Kur do ta shoh atë djalin, — tha plaka papritur.

— ...Do ta shohësh... nëne, po s'është këtu... është larg, në një fshat... është doktor...

— Mbase do më shërojë sytë, kur të vijë.

— Do të t'i shërojë... do t'i them unë.

Plaka qëndroi dhe u mbush me frymë duke bërë uh, uh.

— U lodha, u plaka, më duket se më erdhi fundi.

Tina u tremb.

— Hajde kthehemi, nëne, mbahu tek unë, ecën dot?

— Eci, posi!

— Ulu këtu njëherë. Çlodhu.

Plaka u ul duke marrë frymë, si një gjyryk që shfryn, duke shtypur gjoksin me dorë.

— Më duket se do vdes pa e parë atë djalin tënd.

— Jo, nëne, nuk do vdesësh. — Po në fund të shpirtit tha se ashtu që më mirë dhe u tremb. E donte gjyshen sa nënën, si nënën e nënës, si rrënjën e jetës. Në vegjëli rrinte pranë saj, në strehën në fund të oborrit dhe prisnin të piquej byreku në saç. E kishte në gojë shijen e hirit. Dhe misrat e pjekur në lëpushka. E shihte kur bënte zahire për dimër dhe nxirrte drekave nga pak për të gjithë, secilit pjesën e tij, në një tas porcelani të hollë që e përmbledhte me duart

e mëdha. Bënte gjellë të mira, duke i trazuar avash, me zjarr të paktë, duke i shtuar erëza. Dhe mjaftonte të ngopeshin të gjithë, sadopak që të ishte.

Tina i mori dorën.

— U shlodhe, nënë? — Kishte frikë të rrinte vetëm me të në majë të kodrës.

— Ikim, o xhan. Do sos deri në shtëpi. Vetëm një gjë kam pishman. S'e shërova dot plakun. Unë që shëroj të tjerët. Kemi bërë jetë bashkë. U bënë pesëmbëdhjetë vjet që jemi ndarë. S'u gjend një bar për atë të shkretë.

Tina e zuri nga krahu dhe e zbriti ngadalë drejt rrugës. Nuk e mbante mend gjyshin. E përfytyronte vetëm me gjysmë trupi dhe me mustaqe të mëdha, siç e kishte parë gjithnjë në fotografi. Thoshin që kishte qenë burrë i shkurtër. Tani nëna s'do të pushonte së foluri për të deri në të ngrysur.

* * *

Po atë mbrëmje Tomori u nis për në shtëpinë e Tinës me 4000 lekë në xhep dhe shpirtin e trazuar. Kishte vrarë mendjen gjatë ku do t'i gjente aq para, duke mallkuar veten që s'qe munduar të vinte një lek mënjane. Pastaj kishte shkuar në shtëpinë e Rasimit. Ai me siguri i kish dhënë paratë e mbledhura për televizor. Tomori nuk e kish pyetur dhe Rasimi i kish thënë se nuk i duheshin.

Në shtëpinë e Tinës e priti Skënderi, vëllai trupmadh. Tina nuk dukej gjëkund. Ai i vuri dorën në shpatull dhe deshi ta fuste brenda.

— Nuk do të hyj, — tha Tomori duke vështruar nëpërmjet dritares së verandës plakën që rrinte në qoshe të minderit. Herën e parë ajo i qe dukur e vogël, po plaka duhej të kish qenë trupmadhe, se duart e këmbët i kishte të fryra në kyçe. Ajo zgjatej, mundehej të shihte njeriun jashtë në të errët. Mbase e njohu nga zëri se i ndriti fytyra e paktë.

— Desha të dilnim gjëkund të pinim një gotë bashkë, — tha Tomori.

Skënderi e vështroi një çast sikur donte ta kundërshtonte, pastaj tha «mirë», mori pallton e madhe nga varësja dhe doli i pari nëpër rrugicën e mbuluar me hardhi.

Në klubin afër shtëpisë mezi gjetën një tryezë të lirë. Kamerieri, një djalë i ri, me papijonin e zi shtrënguar në fyt, u solli kafe e fërnet duke e rrotulluar tabakanë në majë të gishtave, mbi kokat e njerëzve, si të luante një numër cirku.

Djali rrinte i mbështetur me njërin bërryl në gju, mendohej. Tomori i pa ballin e lartë, të lëmuar dhe flokët e zez kurorë. Ishte i ri, mbase në moshën e Gencit, por i kishte qëlluar të qe vëllai i madh.

Skënderi ngriti kokën dhe zuri të fliste ngadalë, duke i zgjedhur fjalët që duheshin, që të mos e lodhte mikun. I tregoi shkurt për Tinën dhe për hallin e saj. I tha se vajzën nuk do ta dënonin. E kishin çuar punëtore në magazinë dhe tani duhej vetëm të paguante deficitin. Kaq.

Tomori dëgjonte atë zë të plotë që dukej se dilte nga një grykë e ashpër dhe ndjeu vapë. Ai nuk do t'ia pranonte paratë.

Tani djali shihte anash, në një pikë, sikur kërkonte aty fjalët. Pastaj e vështroi Tomorin ngultas. Dukej se ajo që do të thoshte tani, kishte më shumë rëndësi për të. Po nuk foli.

Tomori e pa qartë ç'mendonte.

«Ajo është motra ime... sido që të ketë gabuar, është njëlloj, si përpara... mundet më e mirë, unë s'kam gjë për t'i falur... asnjëri s'ka gjë për t'i falur.»

Ai uli sytë. I kishte thënë të gjitha.

Tomori pinte fërnjet dhe mendohej. Djali që mbështjellë me tymin e hollë të duhanit që dukej sikur i qe ngjitur pas rrobave.

— Gencin e kanë transferuar në një fshat të Korçës, — tha Tomori ngadalë.

Djali nuk i ngriti sytë. Vetëm nxori tym nga hundët.

— ... Nuk ka shkuar. Ka katër muaj pa rrogë... dhe unë nuk e di si ka jetuar.

Djali e vështroi drejt. Nuk çuditej.

— ... Mbase... ai ia ka prishur paratë vajzës. me siguri... Tina duhet t'ju ketë thënë...

Ata heshtën një copë herë.

— Mundet... Nuk ka rëndësi, — tha djali dhe ia bëri me dorë. — Mund edhe t'ia ketë prishur. Prapë fajin e kam unë.

Tomori po djersinte. Nxori nga xhepi zarfin me para dhe e vuri mbi tavolinë. Djali hapi gojën ta kundërshtonte, po Tomori zuri të fliste shpejt, që të mos i linte kohë.

Kishte thënë me vete se nuk do të fliste,

çfarëdo që t'i thoshin. Priste ta fyenin, ta quatin faktor, po djali s'i kish hedhur asnjë faj. E mbante çdo gjë mbi kurriz dhe Tomori e kishte ndier veten bosh. Tani zuri të fliste shpejt, duke i derdhur fjalët lumë, deshi të shkarkonte shpirtin:

— Kam sjellë paratë. Më takon mua t'i paguaj. Genci ia ka marrë borxh. E keqja është se nuk e ndreq dot Gencin, edhe sikur të shitem i tëri. Nejse, kjo është diçka që duhet ta ndreq vetë, në e bëfsha dot. Më kanë rrëshqitur gjërat nëpër duar. E kupton? Jam afër dyzet vjeç dhe s'di të të them se çfarë kam bërë. Vetëm timonin, shko përpara, kthehu prapë, shko dhe kthehu, më duket se kam mbetur në vend. Po të m'i pranosh këto para, do të ta di për nder tërë jetën. Dua të bëj diçka po s'di nga t'ia nis. Tepër vonë për të filluar diçka, tepër vonë për çdo gjë. E di? Njëherë prisja trenin në stacion se më qe prishur makina në një qytet të vogël. Donte kohë të vinte, mbase dy orë. M'u dukën pa fund ato dy orë. Vetëm unë dhe një çift ishim në stacion. Qëndrova në një bankë dhe mbase dremita, sigurisht dremita, se, kur u ngrita, treni kishte ikur. E kupton? Më duket se arrij gjithmonë vonë dhe tani s'mund të rënd të arrij kohën që kam humbur.

Ai heshti menjëherë, si një burim që shteron papritur. Dhe pasi foli, e ndjeu veten më keq.

Djali e vështronte me dhimbje. Hapi krahët anash si t'i thoshte që s'e ndihmonte dot.

— Do ma bësh këtë nder, t'i marrësh paratë. Do më lehtësoje shpirtin.

— Jo, — tha djali, — nuk të ndihmoj dot.
Ata pinë kafën në heshtje. Pastaj dolën dhe djali e përcolli deri në fund të rrugës.

Tomori u kthye ta shihte, po nuk ia dalloi sytë. Mbase mund ta bënte mik. Me siguri.

Ai shkoi duke hedhur këmbët bosh dhe për herë të parë e ndjeu veten një njeri pa të shkuar e pa të ardhme. Ishte nga ata njerëz që nuk dinë të rijetojnë të kaluarën dhe as të ëndërrojnë të ardhmen. Do të që si të jetonte një jetë tjetër. I erdhi keq. Ai shtrëngoi zarfin e parave në xhep. Do t'ia çonte Rasimit që sonte.

Karvani i kamionëve që do të merrnin mallët nga Korça, u nis të premtën. Tomori e kishte marrë Gencin me vete, por e kishte lënë në makinën e Fiqiriut.

Ata niseshin gjithnjë me një radhë, që e ruanin edhe kur ktheheshin. I pari Tomori, i stërvitur njëzet vjet për rrugë të largëta me dëborë. Pas tij vinte Rasimi, që ishte mësuar aq shumë me këtë pozicion të tij, sa do të gjente mënyrën të rrinte një shpatull më pas Tomorit, kudo që të ishin. Në mes rrinte Doria, shoferi më i ri, që e kish mbushur kabinën me fotografi artistësh, me opinga të blera tek arixhofkat e drita me ngjyra. I katërti Fiqiriu, kosovar i gjatë, i ngadalshëm, me duhanin gjithnjë në anë të buzës. U thoshte «puna mbarë të gjithëve» me zë të

plotë e të trashë, sa njerëzve u vinte rëndë po të mos ishin duke punuar. I fundit vinte Lefteri, që i hidhej mendja degë më degë dhe i pushonte goja vetëm kur ishte në timon.

Atë mëngjes qenë nisur në orën katër. Në Tiranë nata kish qenë e ngrohtë, po në Korçë me siguri binte dëborë. Mbase kjo qe rruga e fundit e Korçës.

Tomori ecte me kujdes në asfaltin e lagur. Në shpirt ndiente një qetësi të ëmbël, siç i ndodhte të dielave në mëngjes. Në xhamin e hapur të kamionit vinte një këngë nga jashtë, mbase nga pylli anës rrugës. Ishte një këngë që e linte pas dhe e gjente prapë në një pyll tjetër. Ishin zërat e burimeve, që zbritnin nga mali duke u fërkuar nëpër gurë, fëshfërimat e gjetheve, ca zëra të fshehtë, si të qeshura të mbytura, që zgjateshin përtej zhurmës së motorit.

Ishte i gëzuar. Ktheu kokën dhe pa në kthesë, pas tij, kamionin e Fiqos. Kishte besim të kosovari. Dukej sikur nga ai burrë i fuqishëm vinte gjithnjë një valë nxehtësie, si t'i digjej zemra nga një mall i largët dhe balli i lartë i fekste si nga një dritë e mbuluar. Fiqiriu do të gjente diçka t'i thoshte Gencit. Mbase mund ta bënte mik, dhe ai miqtë i kish të paktë e të zgjedhur, sepse i maste me jetën.

Tomori rrahu cigaren që të ngjishte duhanin dhe e ndezi me çakmakun prej teneqeje. Flaka bojë qielli u lëpi pas cigares, pastaj u thith brenda asaj kutie të nxehtë të vogël.

Po i ngjiteshin majës së kodrës, ku një pllajë e vogël, e qethur, rrumbullake, dukej si strumbullar i dheut.

Nga poshtë u dëgjua një bori e mprehtë e pandërprerë. Tomori pa në pasqyrë një makinë të vogël nga ato që i thoshin «breshkë». Dukej si një lodër fëmijësh që ecte me të kurdisur. I qepur në bisht kamionit të Rasimit dhe donte ta parakalonte me çdo kusht. Ai nxori dorën dhe i bëri shenjë të kalonte.

«Breshka» kaloi me mundim distancën deri te Tomori dhe filloi t'i binte borisë prapë. Kur erdhi në krah të tij, një valë thirrjesh gëzimi shpërtheu nëpër xhamin e hapur. Dukeshin një grup fëmijësh, që loznin në park pa e ndier kurrë rrezikun afër. Makina rrëshqiti para tij si fugë, duke u rrotulluar nëpër kthesa, dhe u zhduk. I mbeti në sy një vajzë e vogël, që tundte të dy krahët me gëzim në xhamin e pasmë.

Kur zbriti pjerrësinë e fundit, rrëshqiti një copë herë ngadalë buzë Liqenit të Pogradecit dhe ndjeu një prehje të thellë, që kishte të bënte me diçka të largët si mall, ndoshta me një ëndërr, me një përfytyrim fëmijnie mbi krijimin e botës.

Në kthesë u duk ndërtesa njëkatëshe e klubit, me këmbët e holla në ujë. Do ta hanin drekën aty dhe pastaj do ta merrte Gencin në makinën e tij. Mbase kishte mërdhirë. Pa «breshkën», që rrinte në mes të sheshit me një përpjekje për të zënë sa më shumë vend, dhe qeshi. Në derë kishte kutitë e taksive, që e bënë edhe më qesharake. Mbase s'kishte në botë taksitjetër si ajo. Kushedi nga e kishin sajuar ata të agjencisë.

Mbase kishin ecur një çerek ore kur u dëgjua së largu boria e «breshkës». Duhej të ishte pas kamionit të Lefterit. Tomorit i lëvizi zemra. Fytyra e vajzës, aq e vogël sa mund ta përmblihdje me një dorë, dukej se vraponte pas tij me ethen e fëmijës që kërkon të kapë ëndrrën.

Kur hanin drekë në klub, ajo qe shkëputur nga prindërit, i kish shkuar Tomorit pranë dhe i kishte thënë, duke treguar me gisht shoferin e taksisë: «Ky thotë se makina e tij është më e shpejta në botë.» «Nuk e besoj», kishte qeshur Tomori. Vajza kishte mbetur e mërzitur dhe tani e nxiste shoferin e vjetër t'i kalonte makinat me radhë. Ata do t'i hapnin rrugë të gjithë, nuk do të luanin me atë fëmijë. I trembej vetëm Dories. Vajza i kishte sytë të rrumbullakët, si sytë e Gencit, dhe do t'i mbeteshin kështu edhe kur të rritej. Si të Gencit!

Vështroi profilin e humbur të Gencit. Po ata sy të hapur. Rrinte drejt, me duart të kapura përpara, sikur donte të arrinte diçka. «Po më çove atje, nuk do të kthehem më në shtëpi», i kishte thënë. Mbase tani donte të arrinte sa më parë. Mbase shihte të njëjtën ëndërr me vajzën. Të ikte para të gjithëve.

— Ia kam frikën asaj taksisë, — tha Tomori. Qe hera e parë që i foli që nga mëngjesi.

— Edhe unë.

Tomori ktheu kokën. Kishte frikë vërtet. Diçka kish ndodhur, diçka kish ndryshuar te djali. Tomori kuptoi se ai trembej ndoshta për herë të

parë në jetë për një njeri tjetër. I dukej se shumë gjëra po i zbulonte për herë të parë.

Vështroi rrugën e lagur nga një shi i imët. Po të shtrëngonte edhe pak të ftohtët, uji do të ngrinte dhe qe më keq se dëbora që mund të gjenin në Korçë.

— Ke ftohtë? — pyeti Tomori.

— Pak. Te këmbët.

Tani boria e «breshkës» gjëmante fare pranë. Tomori ndjeu boshllëkun rreth tij. U shty në cep të rrugës t'i linte sa më shumë vend asaj furie të prishur mendsh dhe pa krahun e vogël të vajzës të tundej gjatë jashtë dritares.

«Breshka» rrëshqiste e hidhej nëpër kthesa, shkonte deri në buzë të honit, pastaj i turrej faqes së malit. Tomori shkeli gazin ta arrinte. Kishte qejf t'i hiqte një dru atij shoferit, që të mos i shkonte më në mend ta kapte timonin me dorë. I kishte thënë vajzës se makina e tyre nuk qe e shpejtë. Mbase kish bërë një gabim që qe vonë ta ndreqte. Nxitoi një copë herë pas tyre, po s'i arrinte dot. I bëhej se dëgjonte në erë gulçimën e shpejtë të «breshkës» dhe të qeshurat e vajzës. Vështroi pas. Ishte shkëputur shumë prej të tjerëve. Po e mbante në sy atë kthesën që dilte mbi një hundë mali dhe ndriste në diell si një pllajë e bardhë e dukej e largët sikur aty të qe fundi i botës. Qe një kthesë e rrezikshme, gati rrethore, që duhej ta merrje ngadalë.

Tomori mbajti frymën me gjakun pezull, sikur mund t'i mbronte me merakun e tij, dhe i ra borisë fort. «Breshka» fluturoi nja dhjetë metra në kthesë, ra mbi një pjerrësi të butë u rrokullis dy

herë dhe mbeti me rrotat përpjetë në një shesh të vogël.

Tomori mbajti makinën në buzë të greminës dhe u hodh poshtë. Qëndroi një çast të shihte. Dera e pasme e «breshkës» u hap ngadalë dhe një gju i vockël rrëshqiti jashtë. Qe vajza. Tomori mori frymë thellë. Ajo u kthye, futi kokën në derën e hapur dhe po mundohej të tërhiqte diçka nga makina, mbase nënën. Një ulërimë e hollë, e mprehtë doli nga ajo gjë e vogël, e trembur. Pastaj vështroi rrotull. Dukej e humbur.

Tomori u hodh poshtë. Pastaj u kthye të shih-te Gencin.

— Qëndro aty, mos lëviz! Është rrezik, rrëshqet nga akulli.

— Tomor!... prit... desha të shkoj unë...

Tomori e pa të vëllanë në sy. Genci kishte frikë, i dridhej trupi para humnerës dhe nuk i puliste sytë, sikur t'i kishin mbetur hapur përgjithmonë.

Ndjeu dhimbje në kurriz sikur i ranë me thika përgjatë shtyllës. Mund edhe të vdiste Genci. E përfytyroi kokën e tij të bukur të rrokullisej nëpër gurë dhe iu zu fryma. Do të qe më mirë të vdiste ai vetë. Genci trembej si fëmijë, po i kërkonte leje të shkonte. Donte një provë për veten, që të mos humbiste Tomorin.

— Jo, — tha Tomori.

Djali u mundua të buzëqeshte. Donte t'i thoshte shumë gjëra njëherësh, pastaj u hodh e rrëshqiti nëpër gurë, me vrapin e një kafshe të ndjekur, që të mos e arrinte Tomori. Po Tomori u rrokullis para tij, duke u kapur në shkëmb

ku të mundej, duke u munduar të rrinte poshtë
tij si mbështetje. Në atë zbritje të shpejtë po
gjente kohë të bënte një zbulim të ri, një shtresë
më të thellë të të vëllait, të vërtetën e tij. Kjo
kishte rëndësi tani, edhe sikur të vdiste.

Kur arriti te makina, futi kokën brenda dhe
ndjeu frymëmarrjet e rënduara të të dy burrave
dhe rënkimin e lehtë të gruas.

— Genc, janë gjallë, — foli me zë të ulët.

Genci kishte marrë në duar vajzën dhe e uli
në një gur duke e përkëdhelur me fjalë të buta.
Pastaj u kthye me vrap të nxirrnin tre të tjerët.
I vunë në shesh dhe qëndruan në këmbë karshi
njëri-tjetrit. Genci dridhej lehtë, duke parë diku
në boshllëk atë që mund të kishte ndodhur. U
kthye, e mori vajzën prapë në duar dhe e shtrëngoi
fort, sikur donte të pushonte dridhjet e trupit
të tij. Po sytë nuk i shqiste nga Tomori.

— Mos qaj, xhan, mami do bëhet mirë, edhe
babi. — Vajza nuk qante.

Lart në rrugë u dëgjua motori i Rasimit.

— ... Rasimi, — tha Tomori.

Pas tij ndaloi rresht autokolona e kamionëve
të gjelbër, që dukeshin sikur mezi mbaheshin në
faqe të malit.

Gruaja kishte hapur sytë dhe përpiquej të
ngrihej.

— Aneta...

Vajza rrëshqiti nga krahët e Gencit dhe u ul
në gjunjë, pranë nënës. I përkëdheli fytyrën me
dorën e nxirë, pastaj iu afrua të atit:

— Mami, babi...

— Aneta, xhan, je mirë?...

— Po, mami... — Vajza u vinte rrotull të

dyve. Në faqen e çjerrë i shkonte gjak dhe njërin krah e mbante ngjeshur pas trupit. Pastaj iu afrua Tomorit dhe i qëndroi përballë.

— Ne jua kaluam, ë, xhaxhi?

— Po, Aneta, ti ishe më e shpejtë.

* * *

Tomori u nis për në Korçë në fund të shkurtit. Kishte dy muaj pa e parë vëllanë. Genci kishte thënë se nuk do të kthehej më në shtëpi dhe Tomori qeshi kur kujtoi fytyrën e tij tek mundohej të dukej i vendosur. Ai me siguri e kishte pritur të shtunave.

Ndiente gëzimin në ajër. Mbase ishte ajo dita që paralajmëronte ndërrimin e stinëve. Ishin të bukura fshatrat e Korçës, të bardha, të freskëta, të dala nga dëborat. Shihte fshatra që hapeshin buzë rrugës me një përpjekje për t'u lidhur me qytetin, fshatra të fshehura në mes të pemëve, që i ngjiteshin malit me kokëfortësi, me shtëpitë e vogla që spërkatnin majat si gurë të bardhë.

Qëndroi në një shesh të vogël në anë të fshatit. Një bredh i vogël, që prekte tokën lehtë, kishte një ngjyrë aq të gjelbër, sa të dukej i ndezur nga një dritë e bardhë. Tomori mori një halë dhe filloi ta përtypte, duke i thithur lëngun. Shija e athët iu hap në gjuhë dhe e gudulisi në rrëzë të veshit. Ishte shija e lëngut të dheut.

Nja dy vajza të vogla i erdhën rrotull, kaminonit.

— Ku e ka shtëpinë doktori? — tha Tomori.
Vajzat bënë sikur s'dëgjuan dhe ikën duke shtyrë njëra-tjetrën.

— E gjen lart, te çezma. — Një plak, që ngjitej duke mbajtur trupin drejt, tregoi me bastun lart në kodër, një ndërtesë të gjatë, që s'ngjante si shtëpi. — Ju çojmë ne, — tha plaku dhe shkoi përpara, pa kthyer kokën, duke rrotulluar shkopin nëpër gishtërinj.

Një rrugë e ngushtë, e përpjetë, gjarpëronte vjedhur në kodër. Nga poshtë dukej sikur s'e ngjitje dot, por ishte e habitshme sa ëmbël ia kishin dhënë pjerrësinë, që njeriu të ecte gjithnjë një njelloj, me hap të shpejtë, me frymëmarrje të rregullt. Dukej rrugë e vjetër, e hapur nga mushka, me instinktin e kafshës së ngarkuar.

Në dy krahët shtriheshin plantacionet e mollëve. Këtu mund të haje pemë në degë, duke i pastruar me mëngë, pa ua fshirë atë shtresën e hollë mbi lëkurë që ishte kripa e shiut dhe e diellit.

— O doktor, të kërkojnë — foli plaku dhe u zhduk në rrugicat me mollë, si ta kishte përpirë dheu.

Genci rrinte në derën e shtëpisë dhe mendohej ta rrudhte fytyrën sa më shumë. Zbriti një shkallë, pastaj qëndroi. Pas tij kishte nxjerrë kokën një plakë e vogël.

Tomori iu afrua me hapa të mëdhenj dhe e mbështolli të vëllanë në krahë, pastaj i tha me një frymë se atë natë do të flinte aty dhe të nesërmen do të niseshin në mëngjes herët. Do të ngarkonte patate e do të shkonin bashkë në **Tiranë**. Plaka e vogël që zhdukur.

Ata qëndronin në dy anët e vatrës dhe pinin raki në heshtje. E zonja e shtëpisë hyri dy-tri herë, solli rrobat për mikun, pulë të pjekur dhe misra të zier. E vështronte Tomorin tinëz, donte të fliste, por ikte duke fshirë duart me përparëse. Pastaj qëndroi në derë dhe foli me forcë:

— Qysh e harruat këtë djalë kështu? Dy muaj s'u kujtua njeri për të!

— Nuk e harruam, nënë, — tha Tomori dhe qeshi.

— Për mua mirë. U bëra me doktor në shtëpi. Po ju qysh e lëshuat kështu këtë goxha djalë? Mos janë më të mirë ata në kryeqytet? I morën shpirtin djalit fshatarët. Jallah, pse nuk sëmureshin kur që ai tjetri, ndihmësi, si i thonë? Tani mori dhenë sëmundja. Një çikë u pret barku na fasulet, hop në derë të doktorit në mes të natës. Dhe ky në këmbë. Ta merr mendja të ketë të sëmure këtu? Hanë mollë e dardha sa u zihen zët.

Tomori qeshte.

— Ja kështu, — tha plaka dhe doli.

Ata pinë një copë herë në heshtje.

— Mërzitesh këtu? — tha Tomori.

Genci nuk u përgjigj menjëherë.

— Ke hequr keq këta dy muaj. Ka qenë ftohtë.

— Më ka marrë malli për Tiranën.

— Mbase mund të marrësh leje për një javë. Edhe unë kam ca ditë pushime. Të rregullojmë pak shtëpinë.

— Nuk largohem dot aq shumë, sepse kam zor të kthehem mbrapsht. — tha Genci dhe qeshi. — Këtu më duan çdo ditë.

Ai ktheu gotën me fund, fërkoj ballin me dorë sikur do të shtronte mendimet, pastaj foli duke e parë në sy:

— Kanë besim tek unë, E kupton? Kanë besim tek unë, nuk mund t'i lë. Ti s'ke pasur ndonjëherë besim tek unë. Asnjëri më parë.

— Unë kam besim te ti, — tha Tomori rëndë.

Genci e pa drejt, me ata sytë e rrumbullakët si të foshnjës.

— Kjo vlen për njeriun, — tha.

Ata hynë ngadalë në Tiranë. Pas asaj rruge të vështirë, tani shkitnin në asfaltin e lëmuar si në vaj, me motorin të shuar. Qe një rrugë që s'i shihej fundi, me neonte në të dy krahët, që hapeshin e mbylleshin pas tyre.

Përpara, në buzë të trotuarit, shkonte një çift. Djali i gjatë i kishte shkuar dorën në mes vajzës, që dukej krejt e vogël, dhe e mbante fort. Vajza nuk cikte në tokë. Era ia mbështillte fundin e gjerë pas trupit, ia ngiiste pas këmbëve, pastaj ia frynte si balonë. Vajza mundohej ta mbante me duar dhe mblidhte flokët me krahët e hollë. Dukej sikur kërcente një balet klasik me një muzikë që e shtynte përpara dhe e tërhiqte pas si era. Mbase vajza dëgjonte muzikën e erës.

Genci uli xhamin dhe u zgjat të shihte jashtë.

Ata qëndruan te karburanti.

— Zbrite pasagjerin, — tha shitësja.

Genci zbriti, ndjeu erën ta pështillte si vorbull dhe shkoi bashkë me të më tej. U mundua ta ndizte cigaren duke futur kokën nën xhup. Vështrroi të vëllanë në dritat e distributorit dhe i erdhi të thërriste nga një gulç në gjoks. Për një çast mendoi se mund ta kishte humbur.

Tomori hoqi shkarkuesin nga serbatori, fshiu duart me leckat e mbledhura shuk dhe i bëri shenjë të hipte. Rrëshqitën ngadalë në unazë. Dukej që shiu sapo kishte pushuar, se gjërat ishin të afërta, të lara, të gjalla. Avullonin ujin.

— Tomor...

— Çfarë?

— Çfarë njeriu jam unë?

Nuk folën një copë herë. Tomori u kthye të shihte profilin e tij të bukur si të mermertë dhe mendoi ato dy kokat e vogla pranë njëra-tjetrës, që e kishin mahnitur dikur në Apoloni. Kishin mbase dy mijë vjet fëmijë.

— Ti do të duash një vajzë, që nuk do të jetë Tina.

— Nuk besoj se do të ndodhë... — tha Genci ngadalë duke vështruar natën në thellësi.

— Do të ndodhë...